# Ummu'l-kitāb.

Edited by W. Ivanow.

The necessary information concerning the origin and contents of the *Ummu'l-kitāb* has already been given in my article, — "Notes sur l'Ummu'l-kitāb" (hereafter briefly referred to as the "Notes"), published in the *Revue des Études Islamiques* (1932, pp. 419—482). As the space here available is limited, it seems advisable to take for granted that every reader of the original text of the *Ummu'l-kitāb*, which is offered here, will make himself familiar with the "Notes", and thus obviate the necessity of repeating here all that is said in that paper. In these preliminary remarks only such matters are touched upon as require amplification or modification.

1. *The Text.* The present edition of the text is based on the copy which was obtained by I. I. Zaroobin in 1914 in Shughnan. It was deposited in the Asiatic Museum of the Russian Academy of Sciences, St. Petersburg, where, most probably, it is still preserved. It is a volume of 210 folios of small size, dated the 21st Jum. I 1296 (13 —V— 1879)[1]). This copy seems to be the oldest and the best of all MSS of the work so far known. It was thoroughly collated by me with the photostats of another copy, transcribed in Wakhan, and dated the 17th Rab. II 1324 (10 — vi — 1906), which was obtained by J. Lutsch (at that time a Russian official in Turkestan), some 25 years ago, and was photographed for the same Museum.[2])

In 1931, in Bombay, I had an opportunity of consulting two more copies of the *Ummu'l-kitāb*. They appeared to be of very little value, being badly modernized and "corrected" by some Persian. After the "Notes" mentioned above were already published, yet another copy became accessible to me, — a MS from Chitral, dated Rab. I. 1347 (Aug. 1928). It is a very badly and incorrectly written copy, of 130

---

1) For a description of this copy see W. Ivanow, "Ismaili MSS in the Asiatic Museum of the Russian Academy of Sciences" *(in Russian)*, *Bulletin of the Russian Academy of Sciences*, 1917, pp. 362—365.

2) Later on, towards the end of 1918, yet another copy was presented to the same Museum by A. A. Semenov. It was described by himself in his note in the same *Bulletin* 1918, pp. 2171—2202. I have never seen this copy.

pages of half foolscap size. It would be of no value by itself and without collation with other copies. But, being collated with them, it sometimes gives valuable help in approaching nearer to the original version.

And, when the present text was already prepared and transcribed, yet one more copy was received from Hunza, in Baltistan, near Gilgit. It is quite a worthless modern copy, dated the 10th Muḥarram 1351/the 16th May 1932. It is much worse than the preceding MS; it apparently was transcribed from the same original as the Chitral copy, and in all doubtful places almost invariably gives the same reading, as can be seen from the list of variants. This is the worst copy amongst these four.

For the sake of brevity Zaroobin's copy is here referred to under the letter Z, Lutsch's under L, the Chitral copy under C, and the Hunza MS under H.

It is obvious that all these copies were transcribed by peasant sectarians inhabiting the above named remote corners of Central Asia, for their personal use. Such Manuscripts are usually very incorrect, full of the most glaring mistakes against Persian, and especially Arabic orthography, omissions, perversions, sometimes unwanted additions, etc. Fortunately, the Arabic quotations which in such copies suffer the most, are in this book, with a few exceptions, taken from the Coran; thus it is easy to correct them.

Though the variety of such mistakes is great, and they occur almost in every line, there are, in fact, almost no *real* variants in the text.[1]) Those which are found appear to be also of a haphazard nature and most probably originated from errors in early copies. It may occasionally be noted that whenever there are more or less serious variations between these MSS, in the majority of cases L and C agree, against Z. But such instances are so few that they are not sufficient to presume the existence of some different redactions of the text. To note all such slips and errors in the present edition would really be a waste of time. Therefore only the most serious differences are noted here, — those which affect the sense of the passages in which they occur. Unless and until some really old and reliable copies are forthcoming, it would be idle to go deeper into this matter.[2]) Those passages

[1]) The only place in which all three copies give different sentences is found on p. 26 (orig.) The Bombay copies omit the passage (52—53) in which the *madhhabi Ismā'īlī* is referred to. But this seems obviously to be a modern modification.

[2]) Only the most important variants are given further on.

which could not be brought into a satisfactory condition with the help of the present copies are left as they are, with the sign of interrogation.

The author of the *Ummu'l-kitāb* is extremely vague and ambiguous in the use of the majority of his technical terms. Only a comparative study of all the passages in which any term appears can in some cases reveal its principal implications, while some terms still remain obscure. Similarly, in his references to the *dramatis personae* in the narrative the author is very confusing. For this reason it is of vital importance to add detailed indexes for the text, especially an index of technical terms.[1])

2. *The Origin of the Work.* It is sufficiently proved in the "Notes" that the *Ummu'l-kitāb*, which is obviously an ancient work, dating probably from the Xth or XIth c. A. D., is *not* an Ismaili book, though, most probably, comes from circles closely connected with, or influenced by the Ismaili ideas.[2]) It may possibly reflect the beliefs of some branch of the Qarmatians near the Persian Gulf, where it was most probably composed. It is interesting to note in this connection that in the work of an early Ismaili author, Abū Ḥātim 'Abdu'r-Raḥmān ar-Rāzī (who flourished in the first half of the IV/Xth c.), — *A'lāmu'n-nubuwwat*[3]) — there are several terms and expressions similar to those in the *Ummu'l-kitāb*, though the ideas differ widely. In a passage in which he refers to different countries Abū Ḥātim gives a list of geographical names closely resembling that in the present text. Similarly he gives many names for Syria, Northern Africa, etc., while using vague terms of Khorasan and Turkestan for the Eastern provinces of the Islamic world of that time. It is remarkable that

---

[1]) The beginning and end of each page in Zaroobin's copy is marked in this edition, and all references, in this introductory note and in the indexes, are to this *original* pagination. It may be noted that page 117 is left blank in the original, although the text is not interrupted.

[2]) It is interesting to note that the form of the dialogue in the *Ummu'l-kitāb*, with its occasional introductory passages concerning the participants in the dialogue, and the introduction of new persons, strikingly resembles that of the *Kitāb 'Ālim wa Ghulām*. This latter work, which is sometimes attributed to *Manṣūru'l-Yaman*, who flourished towards the end of the III/IXth c., is indubitably very ancient. This only refers to the form, because the latter work is of very elementary character, and dwells mostly on general defence of religion, piety, and moral advancement.

[3]) Cf. W. Ivanow, "A Guide to Ismaili Literature" (London, 1933), p. 32 (No. 19), where a brief summary of the contents is given.

he frequently refers to Khazars[1]), and even *Rūs*[2]). Another Ismaili work of the IV/Xth c., the *Sīrat Ustādh Jawdhar*[3]), often refers to the Ṣaqlabites, who appear in the *Ummu'l-kitāb*[4]). All these peoples are forgotten in works written in later periods.

It would appear really remarkable that though the *Ummu'l-kitāb* is thus undoubtedly a very ancient work, and is treated with great reverence, it left apparently no trace either in the Fatimid or Nizari Ismaili literatures. Even modern eclectic Ismaili authors probably never refer to it, or discuss the ideas which it contains. Thus it appears that probably there always was a kind of "subconscious" recognition of the fact that a wide gulf divides the ideas of the *Ummu'l-kitāb* from what may be regarded as the orthodox form of Ismailism.

With the help of the index of technical terms, given here, it is easy to see that such fundamental Ismaili terms as *Imāmat, waṣāyat, naṣṣ, Nāṭiq, Asās*, etc., do not appear in it at all. The terms *Imām* and *Imāmi zamān*, as already shown in the "Notes", have here different implications from those which they possess in Ismailism since Fatimid times. Here *imāmāni zamān* are invariably associated with *'ālimāni Rabbānī*, or even *'ālimāni nūrānī* (the latter term obviously savouring much of Manichaeism), and thus it is clear that the term *imām* has here the same sense as given by Sunnis, and (as one must recognize), by the Qarmatians and probably early Ismailis, long before it received its later and higher interpretation under the later Fatimids. Instead of

---

1) He refers to them as to Jews *par excellence*. As is well-known, Khazars were Turks who adopted the Jewish religion.

2) He calls them *Rūsu'l-jibāl*, or "Russians of the mountains". Apparently he refers to the Abhazian predatory tribes of the North-Western corner of the Caucasus, and in the Taman peninsula, on the Sea of Azov. Though having nothing to do with real Russians, they were sometimes called *Rūs* because they were ruled by Russian (or Scandinavian) princes, who gave them their name.

3) Cf. W. Ivanow, "A Guide, etc.", No. 105. Ustādh Jawdhar was an important *dā'ī*, who started his career under al-Mahdī, and died apparently in the beginning of the rein of al-Mu'izz. The title *sīrat*, i. e. "the life", or biography, is misleading, because it gives nothing about the biography of the saint. The compiler, al-Manṣūr al-Jawdharī, merely collected the correspondence of Jawdhar with the Imams, chiefly the letters in which they expressed their appreciation of his services. The book may be quite interesting if studied along with other works on the history of the early Fatimids.

4) In the copy of the *Sīrat* which was accessible to me there is apparently great confusion between the *Ṣaqlaba* and *Ṣaqaliyya*, which in writing differ only by one extra dot at the end of the word. The first means Slavs, and the other — Sicily. Although the author often uses the Plural *Ṣaqāliba*, from *Ṣaqlabī*, the story obviously refers to Sicily and Sicilians, and their piratical exploits.

*imāmat* one finds here (only once) the term *imāmiyyat* (236); it refers to the position of the *imāmāni zamān*.

In another passage their nature is defined as *nūri nubuwwati imāmāni zamān* (236), but the same *nubuwwat* is also attributed (in the only other reference which is here found) to other saints, — *nūri nubuwwati mukhliṣān* (366). It may be noted that though the Prophet Muḥammad is often referred to in this work, he invariably appears either as a Divine being, or as the great lawgiver, the initiator of the sixth *dawr* of *sharī'at*. All his apostolic and gnostic functions are transferred upon Salmān Fārsī (cf. 132, 172 — *rasūli man tū'ī*, etc.). Thus there is again a wide difference as compared with orthodox Ismailism.

There are no traces of the hierarchy of Ismaili dignitaries *(ḥudūd)*, as it is known in the standard works of Fatimid literature, — the *ḥujjats*, *dā'īs*, etc. It is well known, indeed, that this hierarchy was continually changing, and its terminology frequently altered. Here it appears in the form which either is very archaic, or belongs to a sect widely differing from Fatimid Ismailism. It is topped by the five Divine *Malikān* — Kings (greatly resembling the Manichaean *Bish Tengri)*, followed by the Demiurgs lead by Salmān, who, as is shown above, is in reality a Prophet. And then follow the *naqībān* (twelve), *najībān* (twenty eight), *mursalān* (313 in number), and various *mukhliṣān*, *khāliṣān*, etc. There were, in pre-Fatimid times, different terms used for the ranks which were renamed later on, and it is probable that the term *'ālim*, which here appears so often, was used instead of *dā'ī* (which does not appear at all in this work)[1].

Of other Ismaili terms *ta'wīl* appears here only once *(ta'wīli bāṭin*, 355), while *tafsīr* appears six times (60, 76, 94, 168, 170, 303). The terms *ẓāhir* and *bāṭin* again are used in such a way that it is difficult to see whether they are introduced in the Ismaili sense. The term *sharī'at*, which occurs several times, seems to have a different meaning from what it has in Ismailism. The Ismaili idea of *sharī'at* is rendered by the word *Sunnat* (297) in this text.

It is remarkable that although the work is full of quotations from the Coran, it only quotes four sentences (191, 248 *bis*, 287)[2] which

---

[1]) The term *dā'ī* does not appear in the *Kitāb 'Ālim wa Ghulām*, mentioned above. It is interesting that this term disappears in Persia after the Nizari split, and is replaced by *mu'allim*.

[2]) There are nine more Arabic sentences found in the text (49 and 291 — one and the same sentence, — 71, 116, 172, 196, 251, 252, 407 *bis*), but all of them are either common expressions, or parts of various religious formulas.

are attributed to the Prophet; the terms *ḥadīth* and *akhbār* do not occur at all. No references are given to various well-known events in the history of Shiʿism, which almost no Shiʿite work omits to mention in some connection, — as for instance the story of Ghadīr Khumm, of the garden of Fadak, etc. Here only one legend is given, — that of the prostration of the minaret of Kufa.

All these peculiar omissions may suggest either that the work belongs to an extremely early period of Shiʿite evolution, or that it belongs to the circle of ideas of a sect which differed widely both from early Ismailism and the Twelvers. Similar peculiarities can be observed in the sphere of doctrine. One of the most prominent features of the Fatimid system, when fully developed, is the Plotinian basis of its philosophy. Here, in the *Ummu'l-kitāb*, it is entirely absent, though the author introduces a large number of ideas of Greek origin. This again can be taken as an indication of the very early origin of the work. Abū Ḥātim-ar Rāzī in his *Aʿlāmu'n-nubuwwat* shows his extraordinary erudition in Greek philosophical literature, quoting a large number of names and titles of works. And yet Plotinian ideas seem to be absent or, at least kept in the back ground in his speculations, in which prominence is given to Neo-Pythagoreism. The fourth question of the *Ummu'l-kitāb*, refuting the idea that God has no attributes perceptible to the senses, must be taken together with the 12th question, on whether the Coran is created, as an allusion to the interest in the anti-Muʿtazilite struggle; this again points to an early period.

The references to Ismailism, found on p. 52 (orig.), are very vague, and may be a later (and very unskilled) interpolation. Similarly, several references to the "twelve of us, *ahli Bayt*" are extremely doubtful, and probably do not imply the twelve Ithna-ashari Imams[1]). Most probably these, and other similar references are merely traces of unskilled adaptation to the beliefs of the different Shiʿite communities through whose hands the book passed in the course of its long wanderings.

On pp. 428—430 of the "Notes" are quoted passages which contain a kind of creed of the sect to which the author of the *Ummu'l-kitāb* belonged, or, at any rate, a formula referring to their belief in the Divine Heptad. It does not, however, help us to solve any of our

---

[1]) All such references are very strange (27, 71, 74), because ʿAlī, Ḥasan and Ḥusayn are already included into the Divine pentad (or heptad), and thus these twelve cannot be partly Divine, and partly not. On the other hand, it is remarkable that though references to *Imāmāni zamān* are very numerous, there is no mention of the usual early Ismaili figure of "seven Imams".

difficulties. It may be added here that Prof. L. Massignon suggests that the enigmatic end of this formula should be read *wa ālay-hi's-Salsal*, etc., in which the term *āl*, in Dual, implies the two adopted members of the Prophet's family, — Salmān and Abū'l-Khaṭṭāb. In the present edition this reading has been accepted throughout. But, going again through the variants found in the Chitral and Hunza copies, I found that out of ten cases in which the formula occurs, in nine (corresponding with 23, 91, 115, 163, 288, 303, 376, 406, 407) the doubtful word is given in C in the form of *w-l-y-h*, and only in one case (247) as *w-a-l-y-h*, while H gives it mostly as *ʿ-l-y-h*. Therefore it would perhaps be better to suggest that the end of the formula should be read as *(wa) waliyyay-hi*, i. e. "(and) his (i. e. Muḥammad's) both *walīs*, the Salsal (i. e. Salmān), and Abū'l-Khaṭṭāb."

Repeated references to ʿAbdu'l-lāh and Abū Ṭālib imply that they were great saints, leaving the reader to speculate who these saints are. Prof. L. Massignon suggests that they are the father of the Prophet, and the father of ʿAlī, respectively. There is nothing in the work either to support or reject this suggestion, but it appears that in general sectarian mythology they play so small a part as scarcely to have any claim for deification.

The name of the school-master who is referred to in the beginning of the story is given in C, H, and in the Bombay copies in the form of ʿAbdu'l-lāh ibn Ṣabā. It is quite probable that in the original version it was Ibn Sabā, the legendary initiator of Shīʿite extremism, *ghuluww* (cf. the "Notes", footnote on p. 428), and the form Ṣabbāḥ is merely one of the "corrections" of the copyists.

3. *The Contents of the Work*. As already mentioned in the "Notes" (pp. 433—434), the work is divided into what may be regarded as an introductory story, and the different questions, which the followers ask the Imam Muḥammad al-Bāqir to answer. Some of these questions, at the beginning of the work, are so closely connected with one another that there is no need to separate them. Such are those which relate to cosmogonical subjects. But in the second half of the work they become more haphazard, and it is easier to find where one ends and the other begins. Thus, to facilitate reference, the following table of the questions may be given.

1. The necessity of believing in the manifestations of God in human form (53).
2. Symbolical meaning of the formula of *Basmala*, and its implications concerning the Universe and the Deity (60).

3. The person of the Creator, and His attributes (77).

4. Refutation of the doctrine of the transcendence of the Deity, and the impossibility of knowing its attributes (91).

5. The *dīwāns*, or interspheral cosmic "palaces" (96).

6. Creation of the Universe (119).

7. The creation of the material world, and of man; the Covenant of God with mankind (167).

8. The sphere of "pleasure" *(ladhdhat)* in the material world (225).

9. The nature of human psychical life (233).

10. Freedom of will (238).

11. Symbolism of the 'Āshūrā and of number ten (247).

12. The Coran (250) (cf. also the 27th question).

13. The nature of dreams (256).

14. Rebirth of souls (258) (cf. also the 32nd question).

15. The *Baytu'l-ma'mūr* (265) (cf. also the 19th question).

16. The Ark of Noah, and the symbols of the prophets (268).

17. The Mi'rāj of Muḥammad, *Dhū'l-faqār* of 'Alī, and the Qā'im (279).

18. How many Thrones of God there are? (288).

19. The Ka'ba, *Baytu'l-ma'mūr*, etc. (291) (cf. also the 15th question).

20. On what does the earth stand? (302).

21. What was the earth on which Adam fell when expelled from Paradise? (306).

22. The spirits which ascend from the human heart (308).

23. Sin and salvation (323).

24. *Ṣirāṭ* (393).

25. *Qiyāmat* (345).

26. The seven "lights" hidden in the human body (350).

27. The *sūras* of the Coran (355) (cf. the 12th question).

28. Symbolism of astronomical ideas (363).

29. Explanations of the *namāz* (367).

30. Fast, etc. (370).

31. Angels of Death (376).

32. Rebirth of souls (386) (cf. the 14th question).

33. Which souls are saved? (388).

34. Where the carnal self goes after death? (395).

35. The different Adams, or the different aspects of human nature (406).

36. How "the head of Adam touches the sky"? (410).

37. Why learned people sometimes do not understand simple things (411).

38. The garments of Adam (415—419).

4. *The Language of the Ummu'l-kitāb.* The question of the language of the work was not touched upon in the "Notes", and therefore must be dealt with here in detail. It is obvious that no exhaustive study of the matter is possible until some really old and reliable copies are found. The MSS at our disposal are too modern, and too imperfect to permit of anything beyond a rather summary survey.

A. *Substantives.* The author of the *Ummu'l-kitāb* clearly feels the difference between the use of the Singular and the Plural, which is so much disregarded in modern Persian. It is remarkable that in a large number of instances the Substantive in the Plural is accompanied by an Adjective, also in the Plural, contrary to the ordinary rules of Persian grammar. So there are many instances similar to *gawharāni bad-bakhtān*, or *muta'allimāni nā-bālighān* (324, 329), etc. The subject in the Plural is almost invariably accompanied by the verb also in the Plural; sometimes the Arabic broken Plural is accompanied with the Adjective in the Plural, and very often Numerals have their Substantives in the Plural also, as in *aflāki nūrānīyān* (235), or in cases like *haft nūrān*, *dah rūḥ-hā*, etc.

As usual in archaic language, the Plural suffix *-ān* is generally preferred; there are, however, a large number of cases with *-hā*. Very often these Persian Plural suffixes are added to the forms of the Arabic irregular Plural, as in *ḥurūfān*, *arwāḥān*, *arwāḥ-hā*. Sometimes it may even be suggested that the author uses these different forms for expressing different shadings of the idea, as in the cases of *rūḥ wa arwāḥ* (122, 124, 166), or *rūḥ wa arwāḥān* (277), or *rūḥ-hā wa arwāḥ-hā* (6), and *rūḥān*, etc., but it is impossible to determine in what this difference consists.

The *iḍāfat* is apparently normally used, though, as usual, it can be traced in the MS only when it occurs after long vowels, — and even this not for certain, as it can quite easily be automatically inserted by scribes. The use of the particle *-rā* in the Oblique Case does not call for special note except that both in the Dative and Accusative it is often omitted (either in the original, or in the course of repeated transcription). The prefix *mar-* does not appear here at all. This feature seems to be genuine, as in many modern copies of other sacred Ismaili books, transcribed by the same type of people, this particle is present, and

sometimes even used in excess. It may be noted that *bar* and rarely *az* are used for the expression of the Dative case (never *ba-rāy-i)*, in addition to the usual *ba*, and the more archaic *bā*, while on some occasions no preposition is used, as in *ṭalāqi muṭlaq īshān bi-dihīd* (309), etc.

The suffixes -ī, both definite and indefinite *(yāyi ishārat* and *yāyi waḥdat)*, are systematically suppressed. Instances in which one of them would be expected, but does not appear, are found on every page.

B. *Adjectives.* Instead of the suffix *-ī* which is normally used for the formation of Adjectives, the more archaic suffix, *-īn*, is used in the text. It is added not only to Persian words, but also to Arabic, as in *nūrīn, rūḥīn,* etc. There is another suffix, which is at present quite common in the language of the uneducated, but which rarely appears in literature, *-a*. In the *Ummu'l-kitāb* it is found very rarely with purely Persian words, as in *chahārdah-shaba* (109), or *tar-kāma* (368), but is widely used with Arabic terms, especially withParticiples, resembling the Arabic suffix of the Feminin gender (for which I mistook it in the "Notes"). Instances are found almost in every line: *nāṭiqa, aẓalla, mu'tariḍa, muntaẓira,* etc. It is difficult to discover the principle which the author followed in using this suffix. For instance, *Ādami mu'tariḍa* is always with *-a*, but, at the same time, *Ādami madhmūm, Ādami dā'im, Ādami ḥabsī* are just as common. But *Ḥawwā* is always *ḥabsī,* not *ḥabsiyya*. Similarly, *rūḥ* is *nāṭiqa, mu'tariḍa, muntaẓira,* etc., and even *ḥissiyya*, but always *ḥabsī.* Thus it is obvious that this is not the suffix of the Feminin gender, but probably a local suffix of Persian origin, which apparently is an equivalent of the *-ī* of Adjectives.

C. *Pronouns.* There is nothing special to be noted about Personal Pronouns, except that *ū* and *īshān*, as is common in archaic language, are often used for inanimate objects. Instead of *ū* the older form *way* is also quite common here.

Pronominal Suffixes here play a prominent part, but, due to the peculiar contents of the narrative, the form of the 3rd p. Singular is almost exclusively used. Instances of other forms are rare: the 2nd. p. Sing. *-at* (16, 394), and the 3rd p. Plur. *-shān* (143, 379). It appears that Pronominal Suffixes are never directly added to verbal forms in this work. They are very rarely used in the possessive sense, and their principal use is to replace the Personal Pronoun in oblique cases, and after a Preposition. Thus there are very many cases of *az-ash, dar-ash,* etc., where normally one would expect *az ū,* or *az ān,* etc. It is interesting that while the archaic form of *ba*, i. e. *bad-* is often used with *ān* and *īn*, there are very few cases of *bad-ū*, which is mostly

replaced with *bad-ash* (306, 324, etc.). It may be noted that a form of the latter type is very frequently heard now in Khorasan, especially in the South, — *bä-ish, äz-ish,* etc. But this is a syncopated form of *ba īn-ash, az īn-ash,* etc., in which the Khorasani dislike for nasals omits the *-n,* and in which the Pron. suff. *-ash* is used simply pleonastically. It would be risky, however, to suggest that both these forms have any connection with each other.

There are many instances of combinations of a Preposition with Pron. suffixes, as *az-ash, bar-ash, dar-ash,* etc., which are perfectly clear and normal. But on many occasions, while collating the two Petersburg copies, I found something strange whenever these forms appear: either one or the other copy, mostly L, gives something like *az pīsh, az jins, dar pīsh, dar jins,* etc., or something quite illegible, whenever one would expect *az-ash* or *dar-ash,* which is quite clear on other occasions. Both *az pīsh,* or *az jins,* etc., invariably appeared quite absurd in the context. While collating the text with the Chitral copy, I again found the same strange forms. But in the second half of C and H, on several occasions, I found instances of *bajash,* quite clearly written, obviously intented for *ba-ash* = *ba ū.* The most surprizing fact thus comes to light, namely that the Pron. suffix of the 3rd p. Sing. here appears in the form of *-jash* (or, possibly, *-jish, -jush).* There cannot be any doubt that this form was the original in old copies; but as it appeared strange and unintelligible to the modern scribes, they tried to "correct" it, rendering it with all these *pīsh* and *jins* which slightly resemble it in a bad handwriting.

The most interesting fact, however, is that the *-j-* in the beginning of this form cannot be treated as simply a glide, but belongs to the suffix itself, because on many occasions it is retained even after a consonant, as in numerous instances of *az-jash, bar-jash* and *dar-jash.* In the present text such instances are preserved: *bar-jash* (92 *bis,* 264, 327 *bis,* 369); *dar-jash* (272, 340 *bis,* 341 several times); *az-jash* (164). The form *ba-jash* appears on 106, 351, 360, etc.; *hama-jash* on 380[1]). It is difficult to suggest that this *-j-* is nevertheless a glide which was inserted because, for some reason, after the consonant in *dar, bar,* and *az* some vowel was pronounced.

It is well-known that in archaic language, just as in Pehlevi, Pronominal suffixes are very often used with Prepositions, and instances of *az-ash* (or *azh-ash), pad-ash* (or, perhaps, *pad-ish),* quoted by C. Salemann in his "Mittelpersisch" (Grundriß d. iran. Phil., I, 1,

---

[1]) All these forms are also to be found in C, in the same places.

291), are quite numerous. But it seems that the presence of the glide -*j*- has so far never been recorded.

Of other Pronouns it is only necessary to mention that the Demonstrative *in* is occasionally found in the Plural with the suffix -*ān*, instead of -*hā* (cf. 98, 275, 338, etc.). The Relative *ki* is sometimes used in the context in which one would expect *chi*.

D. *Numerals*. Only once (317) *nukhust* is used for "first", — always *awwal*. A distributive form *dūgān wa dūgān* appears on 194. *Pas dīgar* (403) most probably stands for the early *sih-dīgar* = third. On one occasion (63) *dawāzdah* appears in the Plural — *dawāzdagān*, although there is no apparent reason for its being in the Plural.

The most remarkable form is found on 335 for "three hundred", written as *t-y-r-s-t*. P. Horn does not mention it at all in his "Grundriß d. Neupersischen Etymologie", but in his grammar given in the "Grundr. d. iran. Phil.", I, ii, p. 115, he refers to 'Abdu'l-Qādir's vocabulary to the *Shāh-nāma* (ed. by C. Salemann, No. 598) in which apparently the same term is mentioned as *tiyrist*, which he regards as "eine unklare Pahlaviform". It would be very interesting to find whether it also appears in any other work, and whether it is possible to associate it with some local dialect. Perhaps the correct reading is something like *tīr-sat* in which the first form obviously comes from the stem $\sqrt{\theta raya\text{-}}$, or *ḥrī* of the Western Dialect of the Turfan texts, *dre* in Pashtoo, etc. The second half most probably is the same as the usual *ṣad*.

E. *Verb*. Verbal forms, as they appear in the *Ummu'l-kitāb*, are often archaic, but most probably are much modernized in the course of transcription.

Modal particles *bi*- and *mī*- are often used in an archaic way with the different verbal forms which at present are not accompanied by them. The archaic form *hamī* is here quite common. The perfective particle *bi* is frequently added to the Preterite and to the composite tenses, especially the Perfect: *bi-būda ast* (324, etc.); *bi-kashīda ast* (338), etc. With Future: *bi-khwāham āfarīd* (202); sometimes even added to an Infinitive, as in *bi-shināsīdan* (294), *bi-gushūdan* (371), etc. On one occasion the negative particle *ma*- which is used only with Imperative is here added to an Infinitive: *ma-pasandīdan* (295).

The suffix of verbal cohesion, -*ī* (which is called by grammarians *yāyi istimrārī* or *yāyi sharṭ*) is here used very inconsistently; most probably its disappearance in many cases is due to omission in the course of copying. Cf. *bīmi ān būd ki 'Abdu'l-lāh bi-sūkhtī* (92), or several -*ī*'s on 130 (*būdī*... *dādī*... *bi-māndī*...).

Some verbs are used as auxiliary (as is usual in archaic language): *āmadan* (cf. *gufta āmad* = *gufta shud* on 28, 149, 250, 273, 338, etc.); *dānistan* (cf. *na-dānand burdan,* on 72, 119, etc.); occasionaly *kardan* is used, as it appears, as an intransitive verb, cf. *rūḥi ḥissiyya dar rūḥi rūshanī kunad* (328—329), or similarly on 386—387, etc. Most probably here something is omitted *(ẓuhūr kunad?)*. *Būdan* is often used in the sense of *shudan,* to become (151, 160, etc.); but *shudan,* though usually conveying the sense of "to become", occasionally appears in its original sense of "to go", and even of "to die": *az khāṭiri īshān bi-shud* (= *raft)* (194); *ba yak-bār shudīm* (let us die at once) (397). The impersonal verb *shāyad* is often used with *bi-*; on one occasion *bi-* is doubled: *bi-shāyad bi-gushūdan* (371); it is sometimes used personally, as in *na-shāyī* (147).

Irregular verbs sometimes form regular Preterites, as in case of *sitīdan* (197), or *istīdan* (136), for *sitādan.* Instead of the ordinary suffix *-īd-* for the formation of the Preterite the "Western" suffix *-ūd-* is used: *gushūdan, shinūdan, bakhshūdan,* etc.

F. *Prepositions.* There are only a few archaic prepositions, such as *farā* (12), or *andar* (305, etc.). *Az* is sometimes used with *guftan* instead of *ba,* cf. *az* (= *ba) kas na-shāyad guftan* (256), etc. Sometimes the prepositions *dar* and *andar* are used as postpositions: *māhī ba-āb andar ast* (305); *paywasta ba āmadan wa shudan dar ast* (278); *ba rāḥat dar bāshad* (302), etc. This may be original, but also may be a "Tadjikism", introduced by scribes.

G. *Rare expressions.* The *Ummu'l-kitāb* contains a number of words which seem to be really archaic, or very rare, which are not to be found in any dictionary. It is indeed quite possible that some of them appear strange only because of being badly perverted. The following may be noted:

*ʿankūrī* (149, 213, 342). In the first two cases it is an epithet to *ẓuhūr,* — perhaps a corruption of *ʿan qarīb*? The text gives no key to its meaning.

*danīd* (226, 228), in the expression *zīwar wa danīd,* — brilliance and beauty? Apparently from the verb *danīdan* (cf. Horn, "Grundr. d. NP. Etym.", 574 *bis*), which means "to walk with dignity and pomp".

*gūchdīn* (34, 206, 215, 220, etc.), a peculiar form for *gūshtīn* = "of flesh". It is apparently an isolated case of a similar phonetical modification in this work. The original word *gūsht* appears several times in its ordinary form.

*kayl wa kawīzh* (381), — measure (for corn). The first is Arabic, and presents nothing peculiar, while the second seems to be archaic.

*kundū* (19, 185), only in the expression *kundūyi Ahriman*, which is explained in L in a gloss by: *ya'nī khumi buzurgi safālīni Shayṭānī*, i. e. a large clay vessel (used for storing grain), belonging to the Devil. It is impossible to see from the context whether this explanation is correct.

*kuttāb* (12, 16) and *kuttābīyān* (13), — school, and school-masters, are genuine early terms.

*mārīdan* (182): *har ki sukhani Maliki Ta'ālā bi-mārīdand hama-rā ba mār kard.* It is not clear whether this is a denominative formation from *mār*, snake, or whether the latter was introduced as resembling the verb *mārīdan*. The context suggests that the meaning would be "to mock, ridicule, oppose", etc. But it may have something to do with the stem $\sqrt{}$*-hmar-* (to strike, hit, crush) which is found in all dialects of the Western Persian group, such as Gabri *(martwun)*, and those of the districts of Kashan, Isfahan and Na'in.

*nashīdar* (363, 364), apparently a kind of star or comet, or some peculiar phenomenon connected with luminaries, as can be seen from *nashīdari māh wa nashīdari tābān.* Further on it appears that these *nashīdars* possess "luminous tresses" *(gīsūyi nūrīn)*, visible from everywhere; they return every thirty years.

*rābiḍa*, or *rāmiḍa*, also *rāza*, *or rāwida*, or *rāwiza* (330), — names of impure liquids contained in the human body, two of the four *ābi ganda* (the other two being sperm and menstrual blood).

*rasht* (56) — arid?

*rūd* (292), a sort of metal *(khāna az mis wa rūdi rīkhta)*. Perhaps bronze?

*sibūsandagān* (401), obviously from the verb *sibūsīdan.* The context shows that it implies some action of poisonous insects or reptiles. Most probably it is a form of the rare verb *sipūkhtan*, or *sapūkthan*, — to prick, poke. It is quite probable that the present stem of this verb, *sipūz*, could also be pronounced *sipūs*, or *supūs*. The *b* instead of *p* is most probably preserved from the earlier copies in which *b* and *p* were not differentiated in writing.

*sift*, or *saft*, or *suft* (404). In Z = *ṣaft* (obvious mistake, by analogy of *ṣifat)*; L gives *jughrāt*, C — *mīqaba* (?). In the latter there is no *wa* between this word and the preceding *rawghan*, thus it can br read *rawghani mīqaba.* Most probably this is a mistake. The reading *sift* or *suft* seems preferable because the variant *jughrāt* indicates this being a sort of milk product, and it can be connected with

Shughnani *shūwd,* — milk, Samnani *shet* or *shit,* which is also used in Siwandi, Kafrāni, and in Talishi (from Avestic *khshvipta-*).

*sīmā* (309): *ki bad-īn dushmanān sīmā bi-rasānand*; perhaps this word can be taken in its ordinary sense, — "face, figure", etc., and it should be read *dushmanān-sīmā* — i. e. the "enemy-faced ones", "enemy-like people"?

*sīmāna* (181) seems to be the same as *sīmīna,* or simply *sīmīn,* — of silver; it is impossible to be sure from the context.

*tār wa tīmār* (396). The first word cannot be *tār* = dark. Most probably it is a synonyme of the second.

*tīr-sat* (335), — see above, on Numerals.

*tūl (wa gil)* (176). In some copies written as *ṭūl,* i. e. length. It appears in the context that 28 islands were created from the *tūl wa gil (k-l,* or *g-l)* of the disobedient spirits.

*urwar* (57, and *passim),* — plants, vegetation. According to Horn (Gr. d. N. P. Etymol., p. 205) it is apparently never used in Muhammadan Persian works, and appears only in Zoroastrian books. Here it is used as quite an ordinary term.

*wash (passim),* usually as an epithet of the stars, — *sitāragāni wash,* apparently for "bright, beautiful".

*zarīq* (374) may be a mistake. From the context it should mean something like envy (?).

*zaryūn* (276, 380), — bright green, fresh.

روح الایمان وکوه سرندیب سراست چنانکه از پس آدم نوح بود واز بالای
این روح الایمان است چنانکه از پس نوح ابراهیم آمد، واز بالای این روح روح
الحفظ است تا بموسی وعیسی ومحمّد وقائم همچنین روح الفکر وروح العلم وروح العقل
وروح القدس است، واین روحِ ناطقه دراین شش دَوْرِ او ازاین داوران بوده است
که بحجاب ایشان باز آمده است[1] ودرشش سوره بقرآن شرحِ این هفت روح باز
آورده است، [417] روحِ ناطقه محمّد است که درسورة الحجر باز آورده است که الر 417.
تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ وَقُرْآنٍ مُبِينٍ، [XV,1] وناطقهٔ عیسی این است که درسورهٔ
ابراهیم گفته است، الر كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ
إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ [XIV,1] وناطقهٔ موسی این است که درسورهٔ رعد باز گفته است،
الر تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ [XIII,1] وناطقهٔ ابراهیم این است که درسورهٔ یوسف باز
418. گفته است، الر تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ [418] إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا
[XII,1-2] وروح الحیوة ناطقهٔ نوح این است که درسورهٔ هود یاد کرده است، الر كِتَابٌ
أُحْكِمَتْ آيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ [XI,1] وناطقهٔ آدم این است که درسورهٔ یونس گفته است،
الر تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ، [X,1] الف یکی باشد، لام سی، وری دوصد بمرتبهٔ
هندسه شش باشد، این شش روح که از بالای ناطقهٔ این پیغمبران ظهور می‌کنند ومی گردند
419. سوگند همه روحان است، وشش دیگر از شش بارشش [419] روح این پیغمبران و
صاحب شریعتان اند شش ناطقهٔ ایشان اند بشش هزار سال، فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى
عَلَى الْعَرْشِ [VII,52] تا بدَوْرِ هفتم که قائم ظهور کند واین جهان را راست آورد بعنایتِ خویش،

تمّت الکتاب بعون الملک الوهاب علی ید العبد الضعیف احقر العباد سیّد الفت شاه
ولد مرحوم مغفور سیّد حکومت شاه، بتاریخ یوم چهارشنبه ۲۱ شهر جمادی الاوّل سنه ۱۲۹۶ هجری
شکر که این نسخه بعنوان رسید ✠ اشتر از مرگ بپایان رسید

است جلّت عظمته و آن پنج که ملکِ تعالی آفریده از هفت چهره پیدا اند پنج
جوارحِ آن روح اند و کُون عزازیل بود علیه اللعنة، و دستِ راست این خالصان
412. و مخلصانِ ملکِ تعالی بوده [412] اند و دستِ چپ معترضان و شاکیان و گمانمندان
بوده اند، والّا در این عالمِ کوچک سر این روح است که بروحانیت نامش ناطقه
است و کنیتش روح الجلال و روح الأعظم است، و کُون آدمِ مذموم است،
و دستِ راست نطقِ عالمِ ملکوت است، و دستِ چپ نطقِ عالمِ ظاهر است و روحش
روحِ روشن است، و پنج جوارحانِ مزاجِ غایتی محمّد است، و دهنش الهی علی است
و صورتِ فاطرِ فاطمه است، و تابشِ خورشیدیِ حسن است، و وصلتِ [413]
413. ایزدی حسین است، و نامِ ایشان آدم و حوّا و شیث و هابیل و قابیل است، و
در آسمانها و زمینها تسبیحِ این روح با این پنج شخص می کنند و در محکمِ الکتاب در پنج
سوره باز آورده است، در سورة الحدید و در سورة الحجر و در سورة الصف و در سورة
الجمعة و در سورة التغابن، قوله تعالی، سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَوَاتِ وَٱلْأَرْضِ وَ
414. يُسَبِّحُ [414] لِلَّهِ مَا فِي ٱلسَّمَوَاتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِ، یعنی هرچه در آسمانها و زمینها
اند از فرازِ این روحِ الحیوة ناطقه و هرچه در زمین اند در این دل تسبیحِ این روح می
کند که بر مغزِ پیشانی مقام دارد و بالای این هفت روح اند بهفت رنگ طواف و سجودِ
این روح می کنند که خداوندِ عالمِ کوچک و عرشِ خداوندِ عالمِ بزرگ است، و از زیر در
415. زمینِ دل روحِ الحیوة معترضه و روحِ الحیوة [415] حسی است، تسبیح و تهلیلِ این روح
می کند و همچنانکه در این عالمِ بزرگ این هوای پاک روحِ مالکِ تعالی ست، و هرچه در
آسمان و زمین اند در خدمتِ وی بر پا استاده اند و تسبیح او می کنند چون رعد و برق و قوس
قزح و ماه و آفتاب و ستارگان و مردم و دد و دام و کوه و دریا از زیرِ وی سجود می
کنند، قوله تعالی، وَإِن مِّن شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَٰكِن لَّا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ
إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا [XVII, 46]،

[سؤال ۳۸] جابر گفت [416] یا خداوندِ من حلّهٔ آدم چه بود، باقر گفت

نه بگران داشتی این خواستگاری که من کردم، پس باقر العلم گفت یا جابر [408]
من که باقرم بغنیمت دارم ره نمائی مؤمنان کردن، دل گران مباش واز هرچه 408.
ترا مراد است بخواه و باز پرس که نه همه وقت و هنگام چنین باشد که امروز است،
پس جابرِ عبدالله انصاری گفت که یا خداوندِ من مرا چنان مراد است که هفت دَوْرِ جسمانی
از آدم تا بقائم باز گوئی چنانکه تو معلوم خویش کردهٔ بگوی آدم یکی بود یا بیشتر بودند
تا ما بندگان دعاگوی با توشیم و خانهٔ بیت المعمور بخویشتن برگیریم، پس باقر العلم
گفت سه آدم بودند یکی آدمِ کافوری که آدمِ دائم خوانند بدین کوهِ سرندیب [409]
که مغزِ مؤمنان است، و یکی آدمِ معترضه در این دل که کوه است که آدمِ عاصی خوانند، 409.
قوله تعالی، وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ [XX,119] و یکی آدمِ مذموم که گاه گاه بر این کوه آید
که نامش ذکر است، و وصیِ آدمِ مذموم روحِ حسّیه است، و وصیِ آدمِ عاصی روحِ
حسّی است، و وصیِ آدمِ دائم نطقِ نور است، آدمِ دائم محتاجِ توبه نیست واز آدمِ مذموم
توبه قبول نیست، و بر آدمِ معترضه توبه لازم است، و هر وقتی که روحِ ناطقه وحی بدل
فرستد این مطمئنّه توبه کند، فَتَلَقَّىٰ آدَمُ مِن رَّبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ [II,35] [410]

[سئوال ۳۶] جابر گفت یا خداوندِ من گویند که سرِ آدم بآسمان رسیدی، 410.
چون شناسیم، باقر گفت سرِ آدم هدایتِ الهی است که از مغز بدل پیوسته است به
آدمِ معترضه که دلِ آدم جایگاهِ وی است، چون زمین وقبّهٔ سر در گشادگی آسمان
است و این نورِ روح بر آسمانِ عالمِ کوچک رسیده است از معترضه بر ممتحنه واز ممتحنه
برقبّهٔ آبگون رسیده است تا بده دیوان برسیده است و تا بدیوانِ غایة الغایاتِ
جلّت عظمته، یا جابر بسیار عالمان باشند [411] که کتابهای نهانی خوانده باشند 411.
وهنوز ندانند که سرِ ایشان کدام است و پای ایشان کدام و دستِ چپ از دستِ
راست از هم نشناسند،

[سئوال ۳۷] جابر گفت یا خداوندِ من این معنی چون شناسیم، باقر گفت
در آن درگاهِ الهیّت سرِّ آسمان که سلمان القدرة است عَلَيْنَا مِنْهُ السلام و روح ملک تعالی

404. وهفت جوشش باز آوریم وهمان رنگها [404] بدیشان پدید کنیم، دیگر بار گوهر ومروارید
ولعل وفیروزه وزمرد وزبرجد وعقیق وبُسَّد باز آوریم واین رنگها بدیشان بگماریم
از حرمت آن رنگهای عزیز وگرامی وقیمتی باشند، پس بگذاریم بقطران جحیم وگوگرد و
نفت وقیر وزاک ونمک باز آوریم، پس بهفت گونه شراب باز آوریم چون روغن
وهفت شیره وشراب وزیبق وزیت، وازآنجا آب عطوسیه کنیم ودر پشت وبند
405. مردم آمیزیم وباز بنطفه کنیم وزنده گردانیم، وباز مردم چهره [405] کنیم وبیک اندام کاسد
از مادر پدید آوریم ودیگر بار قد وقامت الفی سراپا شگون کنیم تا دراین قالبها کربها که
گفته آمد بگردد پوست در پوست، وبهر پوستی این رنگها بروی پیدا کنیم وچون زنده
باز کنیم واز مادر پدید آوریم وبدو اندام کاسد باشد ونه بار دیگر در منسوخه افگنیم
تا دراین کرب وقالبها بگردد وبسه اندام کاسد از مادر پدید آوریم تا هفت بار دیگر
درهم بگردانیم وهزار مقاتل وقتل شود وهزار بار برگ بمیرد وهزار بار بکشیم وهزار
406. بار در شکم مادر بمیرد [406] وهزار بار بخورد ددان ودامان باشد وبمردم چهره برسد
وباندام نقصان از مادر پدید آید تا بهفت بار هفت اندام ازوی باز ستانیم، قوله تعالی،
وَٱلْمُشْرِكِينَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ [XCVIII,5] تا نتوانند دانستن که سرش کدام است
وتنش کدام است تا بسوراخ سوزن بدر شود، حَتَّىٰ يَلِجَ ٱلْجَمَلُ فِي سَمِّ ٱلْخِيَاطِ
[VII,38] وآن وقت بیکبار نیست شود، هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ [XXIII,36]

[سئوال ۳۵] پس جابر گفت سجده سبّوح قدّوس قدّوس سبّوح
407. محمّد وعلی حقًّا حقًّا محمّد المصطفی [407] وآلیه السلسل، ای خداوند افشاننده
وای خداوند بخشاینده، تویی خداوند آسمانها وزمینها، أَنْتَ خَالِقُ ٱلسَّمَوَاتِ
وَٱلْأَرْضِ، تویی اول تویی آخر، تویی پنهان وآشکارا، گواهی می دهم که بعد از تو
خدای دیگر نیست درهمه جا، تویی که به آدم ظهور کردی وبنوح ظهور کردی وبابراهیم ظهور
کردی وبا موسی ظهور کردی وباعیسی ظهور کردی، أَنْتَ ٱلْأَوَّلُ وَأَنْتَ ٱلْآخِرُ، أَنْتَ
ٱلظَّاهِرُ وَأَنْتَ ٱلْبَاطِنُ وَأَنْتَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ، ای خداوند همه خداوندان

و رجعت بهندی چهره و رومی چهره و ترکی چهره و ارمنی چهره و روسی چهره و زنگی چهره [400]
بها فروشند و باوی نشائث (؟) کنند، و هفتمین بار بر پیشانی و دیم وی داغ کنند. 400.
و بر بار اندامی از قالب این حسّیه باز ستانیم، قوله تعالی، وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ
أَجْمَعِينَ، لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ [XV, 43-44] و
چند انکه در ملکوت الأعلی رنگها بخویشتن دیده اند در این هفت اقالیم برجُل و جامهای
ایشان کنیم چون اطلسِ سرخ و حریر زرد و نضج و مزجِ درخش (؟) و طبقی و جامهای ابریشمی
ونسی (؟) و پوستین در ایشان پوشیم آن وقت [401] از میان این خورد و برد و سنجاب 401.
و سمور و قاقم در پوستهای گوناگون بندیم و این همه رنگها بدیشان پدید کنیم، قوله تعالی
كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ
[IV, 59] پس بطبقهٔ زیر تر افکنیم و همین رنگها بدیشان پدید کنیم چون قالبهای سوسندگان
و آنانیکه در بیابانها باشند و آنانیکه در سراخها باشند چون مار و گژدم و ماهی و خنفسا و کرم
و کلوز، پس بطبقهٔ زیر تر افکنیم و همین بدیشان پدید آوریم به [402] خشاش و از آنجا 402.
بقالبهای مرغان باز آوریم، وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ
[VI, 38] و در هر پوستی پنجاه هزار سال بگردانیم، فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ
أَلْفَ سَنَةٍ، فَاصْبِرْ صَبْرًا جَمِيلًا [LXX, 4-5] تا هر چه بر این قبة البیضا و چتر
غایة الغایات بخویشتن دیده اند بر پر و بال ایشان پدید کنیم، و چون مرغان گوناگون
و طاؤسانِ رنگین و هر چه بدین ماند چون فاخته و قمری و درّاج و هدهد و بلبل بهر رنگ سرخ
و زرد و سفید و سیاه و سبز و ازرق و لاجوردی [403] و همه آنکه بر ملکوت الأعلی 403.
بخویشتن دیده اند و هفت دُور جسمانیت که فی أَیِّ صُورَةٍ مَا شَاءَ رَكَّبَكَ [LXXXII, 8]
پس بقالبهای وحش و طیور کوچک تر باز آوریم چون مور و ملخ و قز و مگس و زنبور و گرزه
و پشه و هر چه بدین ماند، و همگی علامتها بر ایشان گماریم، پس دیگر بسنگ و کلوخ
و آهن و کوه و کمر باز آوریم قوله تعالی، قُلْ كُونُوا حِجَارَةً أَوْ حَدِيدًا أَوْ خَلْقًا مِمَّا
يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ [XVII, 53] دیگر باره بمس و روی و برنج و سرب و قلعی و زر و سیم

واین حسّی و آدمِ مذموم بکجا شود و اگر این روح معترضه گواهی نتواند دادن کجا شود ،
باقر گفت اوّل این روحِ معترضه که در این دلها باز مانده اند از تقصیر کردنِ برادران بد و
قالبها در گردد ، یکی بقالبِ مردان و یکی بقالبِ زنان ، [396] و از این بزیر ترنه 396.
افتد و الّا همه تا رو تیماری در فزایِ این جهان بر دارد تا روزِ بعثت و نشور و ظهور کردنِ
قائم عَلَیْنا مِنْهُ السلام ، بدین یک گواهی که مُنی دهد هزار بار بمرد چهره باز آید ، و هزار بار
بزن چهره باز آید ، و هزار بار قتل و کشتن بچشد ، و هزار بار بمیرد ، و هزار بار پیر و ضعیف
شود ، و هزار بار بیماری و درد و اندوه برد ، و هزار بار قحطِ دنیا به بیند ، و هزار بار بمهد و
گهواره ( مرگ ) بیند و هر آن جائی که آمیزش کرده باشد باز پدید آید و هم آنجا که محبّت و
دوستی کرده باشد از صدق و یقین و خورد و برد و خاست و خفت [397] و داد و ستد 397.
کرده باشد و وصلت و مُهر افگنده باشد آنجا بقالبِ دیگر پدید آید چنانکه هیچ بیاد نباشد ،
و اگر خدمت و مراعاتِ مؤمنان کرده باشد در خاندانِ مؤمنان پدید آید و اگر خدمتِ کافران
و مقصران و معترضان و تنگ چشمان کرده باشد در خاندانِ ایشان زاید ، و اگر هیچ مؤمن
و کافر میل نداشته باشد هم بر این قاعده باز آید هر چند که منکری پیش کرده باشد ، ظهورِ همان ع
به برنائی بیشتر میرد و هر باری که بشود بقالبِ دیگر بقاعده گاهِ خویش باز آید ، قوله تعالی ،
[398] إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ أَيُّهَا ٱلنَّاسُ وَيَأْتِ بِآخَرِينَ [IV, 132] و چون 398.
قائم ظهور کند همه پاک باشند و هر عجزی و عاجزی و شیرینی و تلخی و بینوائی ایشان
بسر آید و بظهورِ قائم خالص و مخلص شوند و چندین سپاهِ قائم شوند ، إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلَّذِينَ
ٱتَّقَوا۟ وَّٱلَّذِينَ هُم مُّحْسِنُونَ [XVI, 128] و این آدمِ مذموم و این روحِ حسّیه محل
و مدّتِ ایشان چندان باشد که این حسّی و این معترضی در این دل باشند ، چون [399]
ایشان پاک باشند و این ذلّتها از ایشان برخیزد و همان ایشان را بقالبی باز آوریم که از 399.
مادر حجاب باشند و همه کفر و کافری و منکری از وی پدید آید و برابرِ این معترضه در ایستند
که در آن قالبِ اوّلین با وی بوده باشد و بخصمِ او برخیزد و هر روز از نوّ آزاری و کراهتی باز
بوی رسانند تا راست حساب باز ایستد ، پس در هفت اقلیم زمین بگردد و بهفت کرّت

وحسّیه در دلهای کافران نشیند و بخصم مؤمنان برخیزد و آن مؤمنان که بر دل همسایگان وی بوده باشند و این نیز روح مطمئنّه گواهی قاطع براین داو بزرگ سلمان که نطق مؤمنان است ببایددادن براین خداوند که نامش روح ناطقه است و هزار و یک نام بروی افتاده است و ملک تعالی از این روح مطمئنّه [392] پذیرفته است، و از حبس
392. که من هزار فرشته از پس شما بفرستم تا مدد و ثنا دهند، و این هزار فرشته این هزار نام است که براین سلمان عالم کوچک افتاده است و از پس این روحان بیآمده اند، قوله تعالی، إِنِّي مُمِدُّكُم بِأَلْفٍ مِّنَ ٱلْمَلَٰٓئِكَةِ مُرْدِفِينَ [VIII, 9] یا جابر هزار و یک نام خدای تعالی براین روح نهاده است و این روح آن فرشته است که هزار جان دارد و آن ملائکه است که هزار جناح دارد، و هزار و یک نان که بدرویشان دهند این همه این دلیل است، و آن هزار و یک دانهٔ گوهر که در [393] گنج شاه فریدون بود هم این سلمان
393. است، و آن ارهٔ هزار دندان که در قالب جمشید نهادند بر میان سرش همین روح ناطقهٔ سلمان عالم کوچک است، همچنین دَوْرِ هزار سال است، و این قالب نیز از رگ و پیه و پوست و گوشت و استخوان بهزار پاره است، و شبانه روزی هزار و یک حنا (؟) درشود و سرد و گرم برآید و این همه وصف و صفت این روح است که بروحانیّت نامش ناطقه است و اگر بیک نام بشناسی بهر نامیکه خوانی روا باشد و اجابت کند،

جابر گفت یا خداوند [394] من این نام کدام است، باقر گفت این نام گواهی قاطع
394. است که به این روح بدهی بخداوندی بی شکّی و بی شبهتی، آن وقت بهر چه خوانی پذیرفته باشد که این یک نام خاصّ ملک تعالی ست، چون این نام را بشناسی بهمه نامها که بخوانی شاید خواندن، قوله تعالی، قُلِ ٱدْعُوا۟ ٱللَّهَ أَوِ ٱدْعُوا۟ ٱلرَّحْمَٰنَ أَيًّا مَّا تَدْعُوا۟ فَلَهُ ٱلْأَسْمَآءُ ٱلْحُسْنَىٰ [XVII, 110] واگر آسمان بالا و زمین پهنا عبادت کرده باشی هیچ سودت نکند الّا یک گواهی صدقی که باز بیآری، هَٰذَا يَوْمُ يَنفَعُ ٱلصَّٰدِقِينَ صِدْقُهُمْ [V, 119]، [395]
395.

[سئوال ٣٢] جابر گفت یا خداوند من این روح که گواهی دهد باز بمقام خود رود

ماروماننـدِ این، چنانکه کسی بسجود رفته باشد، وروحِ منتظره نشسته است همچنانکه بقعود
نشیند، وروحِ معترضه وحِسّی همچون مردم بپای ایستاده اند، قوله تعالی، وَإِذَا
مَسَّ ٱلْإِنْسَانَ ٱلضُّرُّ دَعَانَا لِجَنْبِهِ أَوْ قَاعِدًا أَوْ قَائِمًا [X, 13] وچون
388. در آن دل چندگاه وزمان بگذرد وکفرِ حسّیّه مذموم [388] زیاده شود که ایشان کافر
سار اند نجات برایشان نیست والّا روحِ منتظره روی ببالا نهد از شکّ ونفاق
وگواهیِ قاطع بدهد برخداوندِ خویش، این روح که برسرِ ایشان آمده است خداوندِ ایشان
است، بشناسند بکرّت ورجعت نجات یابند، قوله تعالی، وَعَلَى ٱلثَّلَٰثَةِ ٱلَّذِينَ
خُلِّفُوا حَتَّىٰٓ إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ ٱلْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ
أَنفُسُهُمْ وَظَنُّوٓا أَن لَّا مَلْجَأَ مِنَ ٱللَّهِ إِلَّآ إِلَيْهِ [IX, 119]،
389. [سؤال ۳۳] جابر گفت یا خداوندِ من این [389] هرسه روح بیکبار نجات
یابند یا بدو بار یا بسه بار، باقر گفت این روحِ معترضه اوّل نجات یابد، آن وقت حسّی پس
دیگر منتظره، این روحِ معترضه بنه پایه بسلمان برسد، همین پایهٔ منزلتِ سلمان بود وبمنزلتِ
وی نجات یابد، یا جابر این روح القلوب که ناطقه بوی آید به پایهٔ محبّان باشد، وچون روح
الایمان بیاید بپایهٔ ممتحنان باشد، وچون روح الحفظ بیاید بپایهٔ موحّدان باشد، وچون
روح الفکر بیاید بپایهٔ ارکانان باشد، وچون روح الجبروت بیاید بپایهٔ ملکان باشند،
390. [390] وچون روح العلم بیاید بپایهٔ صاحب شریعتان باشد، وچون روح العقل بیاید
بپایهٔ داوران باشد، وچون روح القدس بیاید بپایهٔ حملة العرش باشد، وچون روح
الأکبرِ کلّی بیاید بپایهٔ نه پایگان ع (؟) بود، وچون روح الأعظم دروی ظهور کند بپایهٔ سلمان
رسیده بود وتمام باشد، قوله تعالی، تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ [II, 192] گواهیِ قاطع براین
روحِ مغـز بدهد واین روح ازاین دل بجایگاهِ خود برکشد، قوله تعالی، قُلْ فَلِلَّهِ ٱلْحُجَّةُ
391. ٱلْبَٰلِغَةُ [VI, 150]، واین روح بروح الایمانِ وی باشد واین روح الحیوٰة [391]
حسّی ازاین خانهٔ آب برون آید ودرخانهٔ باد مقام کند وتخمی ازوی دراین خانه بازماند
والّا زود تر ازاین هردو حسّی ومذموم از دل برون آید، وآدمِ مذموم بر بهائمان نشیند

كَذَلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا وَكَذَلِكَ ٱلْيَوْمَ تُنْسَى [XX, 126] یا جابر
این چهار ملك الموت پنج ملك الموت اصل اند که از هفت چهره پیدا اند، (به) هفت
و دوازده نور ظهور می کنند جان دهند و جان ستانند که فرزند در رحم مادر افتد بنظر
هفت ملائکه و [384] دوازده نقیبان و چهار طبایع تمام باشد که بر آن بحر البیضاء 384.
بر یمین و یسار ملك تعالی استاده اند، اوّل بنیاد قالب سلمان کند، از این طعامها
و شرابها سلاله پدید کند، و مقداد با نطفه کند، و با ذر با علقه کند، و عمّار با گوشت
کند، و هریره با استخوان کند، و جندب با گوشت سخت کند، و کمیل با صورت بتمام بنگارد
تصدیقًا لقول الله عزّ و جلّ، وَلَقَدْ خَلَقْنَا ٱلْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ
ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ، ثُمَّ [385] خَلَقْنَا ٱلنُّطْفَةَ عَلَقَةً 385.
فَخَلَقْنَا ٱلْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا ٱلْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا ٱلْعِظَامَ لَحْمًا
ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ ٱللهُ أَحْسَنُ ٱلْخَالِقِينَ [XXIII, 12-14]،
و دوازده حدّ دوازده نقیبان اند که پدید کنند و چهار طبائع که چند جای گفته آمد تا آن فرزند
بتمام باشد و از مادر پدید آید چندگاه و زمان بماند که باز هر آن وقتی که این هفت و دوازده
نظر و نور خویشتن باز گیرند همه اندامها بمیرند از سر تا بپای و این روح القلوب [386]
که در این دلهای مؤمنان می گردد که قالب بتمام باشد در آن دل آغاز کند بأمر و فرمان 386.
این چهار ملائکه، و چون قالب ویران باشد بدر آورند و بقالب دیگر برند، قوله تعالی، إِنْ يَشَأْ
يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ [XIV, 22]

[سؤال ۳۲] جابر گفت یا خداوند من این روح تنها باشد یا کسی دیگر با
او باشد، باقر گفت این نطفه از پشت پدر بر رحم مادر افتد روح نامیه در وی کند تا بالا کشد
تا چهار ماه و پانزده روز بباشد، این روح معترضه در وی کنند در خانهٔ مغز تا از مادر
جدا شود و کار طفلی بگذارد و آدم مذموم در این دل [387] کند در این خانهٔ خون صافی 387.
و منتظره را از پی وی بفرستند و روح حسّیه در این دل کند به ۳ گروه باز ایستد بکفر
و نفاق و ایمان، و روح حسّیه و آدم مذموم و هوای ایشان و روح شهوت و پرنده و بهائم و

و نغمات چون دف و طنبور  و هرچه بدین ماند همه را این روحِ شنوائی قبض کند، و
میکائیل روحِ بینائی است که هرچه در نوشتهاست نمود شان او دریابد از هر رنگی و لونی
که در دنیاست از چهرهٔ زشت و زیبا و جوان و پیر و هرچه در چشم دیده آید این روحِ بینائی
قبض کند، و اسرافیل روحِ بویائی است که بوی خوش و ناخوش و بخورِ عطر و ریاحین
380. و گل و اشگوفها و [380] هر بوئی که در جهان است این روحِ بویائی قبض کند، و عزرائیل
روحِ چاشنی گیر است که هر لذّتی که در این طعامهاست از تلخ و شور و شیرین و خوش و
ناخوش و هرچه بدین ماند همه این روحِ چاشنی گیر برگیرد،   یا جابر این عالم بزرگ
نیز همه جنس (= همش) در امر و فرمانِ این چهار ملائکه است، چهار فصلِ سال هم بنظرِ ایشان
است، جبرئیل بر فصلِ بهار گاه موکّل است و همه گلها و لالهای سرخ و زرد و سبز و لاجوردی
381. از زمین برآورد و همه جهان سبز و زریون کند [381] تا سه ماه، پس میکائیل ظهور
کند و قبضِ این سبزیها کند و جهان را خشک و جوشیده گرداند و موکّلِ این فصلِ تابستان
میکائیل است که همه کیّل و کوبِ غلّه و دانها بکند که کیّالِ ملکِ تعالی است، پس اسرافیل
بملک الموتی بر سرِ تابستان رَوَد و همه رسم و آئینِ تابستان نیست کند و گرمای گرم باز
گیرد و خنکی پدید کند  و دیگر باره سبزیها در دنیا پدید کند و همه دنیا بحالِ مرگی شود از سرما
و سختی، همچنانکه روح در این قالبِ کودکان از حالِ طفلی تا چهارده سالگی بطبعِ بهار [382]
382. باشند خوش و خرّم و خندان روی و خوش خُلق، و چون (محاسن ؟) پدید آید بطبعِ تابستان
بُوَد تا بچهل سالگی، و چون در (محاسن) سفیدی پدید آید بطبعِ خزان باشد تا بشصت سالگی،
و چون (محاسن) تمام سفید شود بطبعِ زمستان باشد، بکودکی در حکم و تدبیرِ جبرئیل باشد، و
میکائیل طفلی ببرد  و جوانی پدید کند، و اسرافیل جوانی ببرد و کهولی بیاورد، و عزرائیل کهولی
ببرد  و پیری آورد، و چون نوبت بجبرئیل رسد پیری ببرد  کودکی باز آورد، و عزرائیل
383. زمستان باز آورد  و جبرئیل بهار باز آورد، قوله تعالی: [383] إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ
بِخَلْقٍ جَدِيدٍ [XIV, 22]  و آن همه که در قالب سیر کرده باشد بکودکی هیچ بیاد ندارند نه
از مادر و پدر و نه از زن و فرزند و معاش و مودّت، تصدیقًا لقول الله عزّ و جلّ:

375. آمده باشد، [375] وچون بدهان آید هزار فرسنگ رفته باشد وبخانهٔ خدا رسیده
باشد بمقامِ نطق که هر روز هزار جای از سرد وشور وگرم برآید، وچون بروحِ چاشنی گیر رسد
بچاهِ زمزم رسیده باشد، وچون بسر زبان آید بعرفات رسیده باشد، وچون بشش
آلتِ دهان آید بعلمِ الهیّت مشغول شود باششصد هزار مرد درنماز ایستاده باشد، وچون
ببویائی رسد بمروه رسیده باشد، وچون به بینائی رسد بصفا رسیده باشد، وهفت بار از
376. صفا بمروه واز مروه بصفا [376] دویدن هفت طبقهٔ چشم است، وچون برپیشانی آید
بمکه رسیده باشد وطوافِ این شش روح بکند براین سر برگاهِ ایزدی آن وقت ایمن
ومطمئن باشد، قوله تعالی، وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ عَلَى ٱلنَّاسِ حِجُّ ٱلْبَيْتِ
مَنِ ٱسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا، [III, 91]

[سؤال ۳۱] پس جابر ابن عبد الله انصاری گفت سپاس ومنّت دارم ای
خداوند همه خداوندان سجدهٔ سبّوح قدّوس قدّوس سبّوح محمّد وعلی حقّاً حقّاً محمود الله
377. المصطفی [377] وآلیه السلسل وابو الخطّاب، بعد از آن جابر گفت یا خداوند من درمعنی این
آیت چون فرمائی گفتن که می گوید، قُلْ يَتَوَفَّاكُمْ مَلَكُ ٱلْمَوْتِ ٱلَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ
إِلَى رَبِّكُمْ (تُرْجَعُونَ) [XXXII, 11] باقر العلم گفت دراین آیت صفتِ موکّلان ملکِ تعالی می کند که چهار
ملکُ ٱلموت اند یکی جبرئیل ویکی میکائیل ویکی اسرافیل ویکی عزرائیل، وجبرئیل برأمر وفرمانِ آفتاب
ومرّیخ است که جانِ آنانکه بقتل شوند از مردمان وزنان وپادشاهان ودزدان وبهائمان
378. وددان ودامان مرّیخ وآفتاب به [378] ستاند، ومیکائیل برأمر وفرمانِ زهره وماهتاب
(که) موکّلِ ابر ورعد وبرق وباران وباد است، همه درحکمِ اوست هرجا که خواهد برساند وآنجا که نخواهد
باز ستاند، واسرافیل بأمر وفرمانِ مشتری وعطارد برارزو ونباتات ومشمومات گماشته
است که همه از زمین بروباند وزیبندگی کند، يَوْمَ يُنْفَخُ فِي ٱلصُّورِ [VI, 73] وعزرائیل بأمر و
فرمانِ زحل است که هرجانوریکه بمیرد درساعت زحل میرد وجانش زحل بردارد، وهمچنین
379. درعالمِ کوچک جبرئیل روحِ شنوائی است [379] که قبضِ سخنهای مؤمنان وعلمهای ملکوتی
کند وهر آوازی که درجهان است از خوش وناخوش از آوازِ آدمیان ومرغان والحانات

همچنین روح باید که بسی روز روزه بدارد و هم این سی حروف اند که مُهر بر لب باید نهادن
371. [371] وابسته با ناجنسان دم نزدن بدین علم نور که بسی حروفان بشاید گفتن و پشت
با برادران دین گردن که بروی راست باشد بگشودن، و هیچ گونه عذری و یا خیانتی با ایشان
نکردن و اگر نه چنین کند بزهٔ عظیم باشند، بهر سی سال روزه دوازده ماه گیرد، و این سی حروف
اند نورانی که دوازده جوارح بدیشان شناسند، و باز سی روز روزه گیرد و از همه ناشایستگی
دور شود و با کافران و ظالمان و تنگ چشمان دم نزند و مُهر بر لب نهد تا روزهٔ وی
372 [372] درست باشد، تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ [II, 180] و همچنین غزا است بر این روح القلوب
واجب است که سپر و شمشیر و تیر برگیرد و زره درپوشد و کمان بزه کند و سی چوبهٔ تیر در
ترکش نهد و بر میان بندد و بجهادِ کافران شود و دمار از ایشان برآرد، و شمشیر
نطق و علم نور باید که باشد، و سپر فروتنی، و زره زینهار ایزدی و جوشن حلم، و کمان دو
لبها، و ترکش دهان، و سی چوبهٔ تیر سی حروفان اند که شب و روز تسبیح و تهلیل می کنند تا
373. دمار از این کافران برآرند که در نیمهٔ چپ این دل مقام گرفته اند [373] و با همه سپاه و جند
ایشان چون حسد و حسودی و بغض و عداوت و خشم و کین و آرزو، و این غزای فروتنی بباید
کردن، قوله تعالی، وَتُجَاهِدُونَ (فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ) بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ [LXI, 11]
و چون اینها را کرده باشد بحج شود زاد و راحله برگیرد و سی دینار زر خلیفتی باید تا آهنگ بادیه کند
و به عقبهٔ شیطان برگذرد و بدزدان و اعرابیان بگذرد و بخانهٔ خدای باششصد هزار مرد بجماعت
نماز کند، و این روح که در دل است شش حدّ دارد بیک روی خانهٔ خدای دل است که شش
374. حدّ دارد و بمعنی ششصد هزار مرد است، و الّا بحقیقت و حق خانهٔ [374] خدای این مقام
روح ناطقه، چون این روح بسی حروفات علم الهیّت و روحانیّت خواند و گوید و فرماید سی هزار
دینار زر خلیفتی برگرفته باشد، و چون بآدم مذموم بگذرد و بعقبهٔ شیطان برگذشته باشد، و نیمهٔ که زیر
عقبهٔ شیطان است، و چون بروح حسیّهٔ حسّی برگذرد ببادیه برگذشته باشد، و چون بعقیق
(؟) و زرّیق و برزخ و خشم و کین و عداوت بگذرد بر دزدان و اعرابیان برگذشته باشد،
و چون بدین رگ سفید آید که خون دروی نیست و از مغز بدل پیوسته است در راهِ مدینه

اَلرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ [XL, 14-15] یعنی که این خداوندِ عالمِ کوچک روحِ ناطقه بتابشِ روح
الایمانِ این مخلصان که درنیمهٔ راستِ دل اند بربالا برخوانند و نورِ نبوّت هم برایشان پیدا
کنند تا ایشان کراهت و فضیحت بدین حسّیهٔ [367] مذموم رسانند و درجاتی بربالا 367.
آیند براین عرشِ ایزدی براین روحِ مغزِ پیشانی بأمر و فرمانها (؟) و این همه امر
و نهی بأمرِ این روح آمده است، نماز و روزه و حجّ و زکوٰة بدین روح واجب شده است
که همه ترتیب بجایگاه آرد آن وقت مطیع فرمان بردار باشد،

[سؤال ۲۹] پس جابر ابن عبد الله انصاری گفت یا خداوندِ من این
معنی چون باید دانستن، باقر گفت پنج نماز گواهی دادن است براین پنج منزلت که مؤمن
368. آن کس باشد که نمازِ پیشین با جماعتِ نجیبان [368] کند و نمازِ دیگر با جماعتِ نقیبان کند
و نمازِ شام با جماعتِ باذرّ کند و نمازِ خفتن با جماعتِ مقداد کند و نمازِ بامداد با جماعتِ سلمان
کند و پشت سخت بر محراب کند و دعا خواند، جابر ابن عبد الله انصاری گفت یا خداوندِ من که
جان و مال و خونِ ما فدای تو باد این معنی را روشن بازگوی تا ما بندگان از همه کامی کامه
این باشیم، باقر گفت بمحمّد محمّد و علی علی که این سخن در هیچ کتابی نه گفته ایم و نه نوشته
369. ایم مشکل است [369] توکّل برجش (= برش) بباید کردن، یا جابر هر آن وقتی که این روحِ مطمئنّه
روی ببالا کند چون بگیرائی رسد بدین روح باد (؟) [ور او] پیوسته است گواهی را و بدهد
بجماعتِ نجیبان رسیده باشد، و چون بگویائی رسد بجماعتِ نقیبان رسیده باشد، و چون
ببویائی رسد بجماعتِ باذرّ رسیده باشد، و چون به بینائی رسد بجماعتِ مقداد رسیده
باشد، و چون بشنوائی رسد بجماعتِ سلمان رسیده باشد، و چون بمقامِ مغز آید پشت بروح
الایمان باز نهد و بعالمِ نور ظهور کند که نمازِ پیشین گیرائی است و نمازِ دیگر گویائی است [370]،
370. و نمازِ شام بویائی است، و نمازِ خفتن بینائی است، و نمازِ بامداد شنوائی است، و این
روح براین پنج منزلت ببالا برآید و بهمه منزلت گواهی دهد نجات یابد، و اگر نه چنین کند دشوار باشد
قوله تعالی، فَوَیْلٌ لِلْمُصَلِّینَ ٱلَّذِینَ هُمْ عَنْ صَلٰوتِهِمْ سَاهُونَ [CVII, 4-5]

[سؤال ۳۰] جابر گفت یا خداوندِ من معنیِ روزه چون است، باقر گفت

است بدلیلِ شنوائی است از دیوانِ سلمان القدرة است، و سورة الأنفال [362]
362. بدلیلِ دَوْرِ قائم است که روحِ ناطقه است بدلیلِ ملکِ تعالی است، و این جهانِ کوچک از این
شش دیوان و از این شش روح بتمام است، قوله تعالی: (إِنَّ رَبَّكُمُ) ٱللَّهُ ٱلَّذِي خَلَقَ
ٱلسَّمَوَاتِ وَٱلْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ ٱسْتَوَى عَلَى ٱلْعَرْشِ [VII,52] یا ابوخالد
این روح که نامش ناطقه است قبهٔ آبگون است و منطقش آفتاب است و دهان بیت
363. المعمور است که آفتاب از بیت المعمور [363] بر می آید و شش ستاره بطواف باشند نشید
ها و نشیدِ ماه و نشیدِ تابان و سمیعا و بهمن و کفو و هر سی سال یکی از ایشان نظر باین جهان
کند و گیسوی نورین پیدا بکند چنانکه از همه جهان ببینند،

[سئوال ۲۸] پس ابوخالد گفت یا خداوندِ من منّت بتمام کن و این سخن مارا
معلوم کن، باقر گفت آفتاب نطق است که از این روحِ مغز ظهور می کند، و نشید و نشیدِ
364. ماه و نشیدِ تابان چشمِ راست و گوشِ راست [364] و بینیِ راست است، و سمیعا
و بهمن و کفو چشمِ چپ و گوشِ چپ و بینیِ چپ است، و سی سال همین سی حرف اند که در نطق
می گردد و شناس کاریِ ایشان بدین سی حروف است، و جهان دل است که این دو روح
در دلِ این بدانند و طلبِ رستگاری کنند و مصیبتی بدین دو روحِ دیگر رسانند و روی ببالا
کنند، و این آفتاب که روزِ قیامت از مغرب بمشرق آید این روح است که در دل است
365. در خانهٔ بادِ پاک، و ماهتاب روح ٱلحیوةِ [365] حِسّی است، چون این روح بماه در رسد
روز خویش پرورده باشد، شش نورها بر این شش رگ که مقام بوئیدن و شنیدن
و دیدن و گفتن است بدل پیوسته است از این جوارحان سر در گردِ این روح آب کنند
و در ایستند تا آنچنان که بظاهر همه چیزی ببینند و می شنوند و می فرمایند و بباطن هم چنین
این همه باشند و این روح از دل ببالا آید از مغربِ محیط آمده باشد، و چون بصدرِ سینه
366. رسد باستوا رسیده باشد، و چون بر لب و زبان و دهان آید بمشرق [366] رسیده باشد
و چون بر مقامِ مغز آید بمقامِ حجابِ قبهٔ آبگون رسیده باشد، قوله تعالی، فَٱدْعُوا ٱللَّهَ
مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْكَافِرُونَ، رَفِيعُ ٱلدَّرَجَاتِ ذُو ٱلْعَرْشِ يُلْقِي

أَيُّهَا ٱلَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِٱلْعُقُودِ [V, 1] بشام فرود آمده است، واین
روحِ بویائی است یعنی شِمّ بویائی است، واین روح از باد دراین بویائی پیوسته
است بدلیلِ دَوْرِ موسی است، وسورة الأنعام ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلسَّمَاوَاتِ
وَٱلْأَرْضَ [VI, 1] روحِ گویائی است، به بیت المقدّس فرود آمده است از [358] رعد 358.
وبرق، وبیت المقدّس زبان ودولب است بدلیلِ دَوْرِ عیسی است، وسورة الأعراف،
الٓمٓصٓ كِتَابٌ [VII, 1] روحِ گیرائی است از هوا دراین دستها پدید آمده است بآشکارا
کردنِ اسلام که همه کُتُب وکتابها ودبیری از دستها پدید آید بدلیلِ دَوْرِ محمّد است بیمن
ویثرب، وسورة الأنفال يَسْأَلُونَكَ عَنِ ٱلْأَنْفَالِ [VIII, 1] روحِ رفتاری است
بدلیلِ دَوْرِ علی است، بکوفه فرود آمده یعنی بکفِ پای، این است که از ماهتاب دراین
[359] کفِ پایها پیوسته است، وصد وپنج سوره صدیکی باشد بر سر پنج گیرے 359.
شش باشد، یکی روحِ چاشنی گیر است ویکی نفسِ نامیه است درهمه جسم وجسد، چهار
دیگر در دل اند، یاد کرده ایم، واین بمجسّدِ عالمِ کوچک فرود آمده است بدین نفسِ مطمئنّه
که بندهٔ خاصِّ ملک تعالی است، تصدیقًا لقول الله عزّ وجلّ، تَبَارَكَ ٱلَّذِي
أَنْزَلَ ٱلْفُرْقَانَ عَلَىٰ عَبْدِهِ [XXV, 1]، این هفت آیتِ الحمد که از بالای سورة البقر
است هفت [360] روح اند که از بالای روح الحیوة ناطقه به هفت رنگ از هفت دیوان 360.
فرود آمده اند بمکّه یعنی پیشانی که سرِ رگاهِ ایزدی است وهفت وصیّانِ ایشان چون
ورع وخشوع وتوکّل وأمانت ووفا ویقین وروشن (؟)[1] تا دو هفت باشند، قوله
تعالی، وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ ٱلْمَثَانِي وَٱلْقُرْآنَ ٱلْعَظِيمَ [XV, 87]
والّا بدین جسمانیّت این دل واین روح که در وی است سورة [361] البقرة است دَوْرِ 361.
آدم از دیوانِ معترضان است، وآل عمران دَوْرِ نوح بدلیلِ گیرائی از دیوان نجیبان است،
وسورة النسآء دَوْرِ ابراهیم است بدلیلِ گویائی است، از دیوانِ نقیبان است، و
سورهٔ مائده دَوْرِ موسی است بدلیلِ بویائی از دیوانِ باذرّ است، وسورهٔ أنعام بدلیلِ
بینائی است دَوْرِ عیسی است از دیوانِ مقداد است، وسورة الأعراف دَوْرِ محمّد

و راین بو یندگی پیوسته است و این کالبد زینده ازوی است، وهم برنگ باد است،
وروح بینائی از آفتاب است که در چشمها پیوسته است که بروشنائی آفتاب چیزها بتواند
دیدن واین نور هم برنگ آفتاب است، وروح شنوائی از فلکهای ستارگان ثابته دراین
گوشها پیوسته است، هم برنگ ستارگان است وروح الحیوٰة ناطقه نورانی ازاین قبّه
354. آبگون وپردهٔ لاجوردی دراین مغز پیوسته است همچون جبل [354] نورین واز مغز حدّی بدل
دارد وحدّی بدو لب وزبان دارد، وبرنگ قبّهٔ آبگون است، وروح شنوائی برنگ ستارگان
است، وروح بینائی برنگ آفتاب است، وروح بویائی برنگ باد است، وروح گیرائی
برنگ ابراست، وروح چاشنی گیر برنگ آب روشن است، وروح گویائی برنگ هواست،
وروح رفتاری برنگ ماهتاب است، وروح الحیوٰة مطمئنّه برنگ بلور سفید است،
وزیبندگی وی ازاین روح الحیوٰة مغز است، یا ابو خالد این معنی بدرست کسی داند که
355. خوانده باشد که هر سورهٔ قرآن [355] بکدام شهر فرود آمده است بمحمّد علیه السلام،
[سؤال ۲۷] ابو خالد گفت یا ولیّ الزمان اگر گران نشمری این معنی
بتأویل باطن وبمعنی حقیقت منوّر وروشن فرمای گفتن، باقر العلم علینا منه السلام گفت
اوّل الحمد بمکّه فرود آمد، وسورة البقرة بمکّه فرود آمد، وآل عمران بمدینه فرود آمد، وسورة
النساء ببصره فرود آمد، وسورة المائده بشام، وسورة الأنعام به بیت المقدس، وسورة
356. الأعراف بیمن ویثرب وسورة الأنفال بکوفه فرود آمد، [356] وصد و پنج سوره بهمه جهان
فرود آمد، وسورة البقرة، الٓمٓ ذٰلِكَ ٱلْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ [II,1]
روح الحیوٰة مغز پیشانی است، بدلیل دَوْر آدم است، وبمکّه پیشانی است که روح الحیوٰة
ازقبّه آبگون بر پیشانی فرود آمده است، وسورهٔ آل عمران، الٓمٓ ٱللَّهُ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ [III,1]
روح شنوائی است بدلیل دَوْر نوح که از فلکهای ستارگان دراین گوشها فرود آمده
357. است، واین گوشها بدلیل مدینه است، وسورة النساء يَا أَيُّهَا ٱلنَّاسُ [357] ٱتَّقُوا۟
رَبَّكُمُ [IV,1] روح بینائی است بدلیل دَوْر ابراهیم است ببصره فرود آمده و
بصره بینائی است واین روح از آفتاب در بصره فرود آمده است، وسورهٔ مائده، یا

برآید واز ذولب وزبان ظهور کند بعلم الهیّت چنانکه همه روشنیان ومستضعفان ومؤمنان ومستحقّان
ومتعلّمان بنظاره وزیارت وی شوند، قوله تعالی (فَلَوْلَا) إِذَا بَلَغَتِ ٱلْحُلْقُومَ، وَأَنْتُمْ
حِینَئِذٍ تَنْظُرُونَ [LVI, 82-83] وسه جایگاه موکّلان ملک تعالی ازاین سه نفس مطمئنّه سؤال
کند، یکی سؤال کردن [349] هدایت الهیّت دراین رگ حبل الورید که دراین صدر سینه بهفت شاخ 349.
بوده است وهر شاخی بجوارحی پیوسته است، گواهی براین نور وتابش الهیّت بدهد، ویکی
سؤال کردن این روح گیرائی که از هواست گواهی بروی بدهد، ویکی سؤال کردن روح چاشنی
است که برنگ شعاع آفتاب است گواهی بروی بدهد، آنوقت براین سریرگاه ظهورگاه نشیند
چنانکه أمیرالمؤمنین علی گفت که چون فرزند [350] بسی سال برسد وازسی بچهل سال به بلوغ رحمانی 350.
رسد از این دل براین مغز نشیند، تصدیقاً لقول الله عزّوجلّ، وَحَمْلُهُ وَفِصَالُهُ ثَلَاثُونَ
شَهْرًا حَتَّی إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِینَ سَنَةً [XLVI, 14]،

[سؤال ۲۶] پس ابوخالد کابلی گفت یا خداوند من این هفت نور که دراین قالب
مؤمنان است هر یکی از کدام درگاه ودیوان است وبرچه صفت دراین جوارحان پیوسته است
وهمگی بچه رنگ [351] است، باقر العلم علینا منه السّلام گفت الأمان الأمان یا ابوخالد اگر 351.
زندگانی خواهی کردن این زینهاراست از من بگردن تو، یا ابوخالد هفت عقل مسلسل از ماه
وآفتاب است وستارگان وبرق وابر ورعد وباد وهوا دراین هیکل جسمانی وقالب پیوسته
اند، ثُمَّ فِی سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا [LXIX, 32] همچنانکه هفت جوی از
بحرها بربندی که هر آب از او باز نه ایستد وهرگز گسیخته نباشد، بام خانه که هفت روزن (دارد)
آفتاب بخش (= به اشن) درشود، [352] یا ابوخالد روح رفتاری از مهتاب دراین 352.
پایها پیوسته است وهفت اندامها برگرفته است چنانکه ماهتاب هفت گردون برگرفته است
واین روح برنگ ماهتاب است همچون جلائی که از ماه بجا نها پدید آید، وروح گیرائی از
هوای پاک دراین دستها پیوسته است که نرم ودرشت وخورد وبزرگ اوشناسد وهم
برنگ این هواست، وروح گویائی از رعد وبرق، وقبضهٔ آبگون دراین گویائی پیوسته است
واز ذولب وزبان ظهور [353] می کند وهم برنگ برق ورعداست، وروح بویائی از باد 353.

344. در این دل آید ظهورِ این روح الحیوة است ، و هر گواهیِ قاطع و نزدیکی [344] وظهور و
تابشِ همان روح الحیوةِ مطمئنّه است و هر فحشی و نهی و منکری در این دل از این دو نفسِ
مذموم و حسّیه است ، تصدیقًا لقول الله عزّ و جلّ ، إِنَّ ٱللَّهَ يَأْمُرُ بِٱلْعَدْلِ وَٱلْإِحْسَانِ
وَإِيتَآءِ ذِي ٱلْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ ٱلْفَحْشَآءِ وَٱلْمُنكَرِ وَٱلْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ
تَذَكَّرُونَ [XVI, 92] و دل صراط است بر روی هفت طبقهٔ دوزخ کشیده یعنی شُش
345. و جگر و سپرز و ژاله و دک و کلیتین ، و این دل از شمشیر [345] تیزتر و از موی باریکتر است ،
و این روحها بر این صراط استاده اند تا روزِ قیامت که آفتاب از مغرب برآید و این زمین بر
زمینِ دیگر بَدَل کند ،

[سؤال ۲۵] پس جابرِ عبد الله انصاری گفت یا خداوندِ من این معنی بتمامی باز
گوی تا ما دعاگوی تو باشیم ، باقر گفت چون ظهور و تابشِ روح الایمان باشد و بر این سریرگاهِ
ایزدی این نفسِ مطمئنّه روی ببالا نهد آفتاب از مغرب برآمده باشد ، و چون بر این مغز
346. آید زمین دل بر زمینِ مغز بَدَل کرده باشد ، [346] قوله تعالی ، يَوْمَ تُبَدَّلُ ٱلْأَرْضُ
غَيْرَ ٱلْأَرْضِ [XIV, 49] وقتی که این نفسِ مطمئنّه روی ببالا نهد و روی در این روح الأمینِ عرش
کند و اینکه از دستِ راستِ دل اند بدستِ چپ باشند ، و اینکه از دستِ چپ اند بدستِ
راست باشند ، قوله تعالی ، وَأَصْحَابُ ٱلْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ ٱلْيَمِينِ ، وَأَصْحَابُ
ٱلشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ ٱلشِّمَالِ [LVI, 26 & 40] و هر آن وقتی که طاعت و توبه از این مطمئنّه نپذیرند
347. و این سه گروه در خانهٔ دل نهفته باشند و در خانهٔ آب و در [347] خانهٔ خونابه و در خانهٔ
خونِ صافی ، و یکی در خانهٔ بادِ آدم مذموم و هوای وی و هوای نفسِ حسّیّه وی هردو در خانهٔ خونِ
سیاه باشند ، و نفسِ منتظره و هوای وی هم از وی پدید آید ، آن حوّاست که از پهلوی
چپِ آدم پدید آمده ، و حسّیّه از ذلّتِ معترضهٔ آدم بهم جفتِ نفسِ مذموم باشد و آن ذلّت
و شهوت که در این روحِ حِسّی بوده باشد جداگانه شود و هم خانه بد و شوند الّا معترضهٔ که یکی
باشد و یکتا و یکدل آن وقت باشد و بتواند رستن که این سه کافران از [348]
348. این صراط که دل است در دوزخ افگند و هلاک ایشان بکند و بدین رگِ بادِ آفت بر این حلقوم

سالہ راه صراط است، چون باید شناختن، باقر گفت این سه گروه اند که در این دل اند هم
چنانکه این سه گروه در دنیا اند، مؤمنان و معترضان و کافران، [340] چنانکه در ابتدا 340.
اوّل این سه گروه بودند گروهی خالص مخلص و گروهی شاکّی و معترضه و گروهی کافر و منکر،
این دل بر آن تصدیق است که چهار خانه است و شش حدّ دارد، پس و پیش و چپ
و راست و زیر و بالا و این دل را دو گوش است یکی راست و یکی چپ، و بسوی راست
مزاج الهی در جش (= درش) است و بسوی چپ مزاج دمشِ اهریمن در جش (= درش)
است، و بهر گوش فرشته وحی بدین دل می رساند از این نیمهٔ راستِ دل که خانهٔ ارواح
معترضه در جش (= درش) است، [341] و در خانهٔ آب روح حِسی در جش (= درش) 341.
است، پیش رو نیکی است، و از چپِ دل خانهٔ خونِ صاف است روحِ حسّی در جش
(= درش) است، و حسّ گنگ و لال است و کر و کور و نابینا است، و در خانهٔ خونابه
روح منتظره است که در انتظار آنست که وحی با سرِ وی فرستد، قوله تعالی، فَأَعْرِضْ
عَنْهُمْ وَٱنْتَظِرْ إِنَّهُمْ مُنْتَظِرُونَ [XXXII, 30] و این دو ملائکه که یکی نامش الهام
است و دیگر غیرِ الهام این روحِ سابق الخیرات است و مزاج و تابشِ همان در وی است،
وحی [342] مزیج از این روح بدین دل رساند بگوشِ راست و این وسواسِ حسّیه 342.
حسی الّا وسوسه کند، ٱلَّذِی يُوَسْوِسُ فِی صُدُورِ ٱلنَّاسِ [CXIV, 5] و این
گوش که از نیمهٔ چپِ دل است وحیِ مزیج (؟) عنکوری در این دل رساند بظهورِ اهریمنی
و شهوانی و ایشان سه گروه اند، إِنَّ ٱللهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ ثُمَّ أَوْرَثْنَا ٱلْكِتَابَ
ٱلَّذِينَ ٱصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَ
مِنْهُمْ سَابِقٌ [343] بِٱلْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ ٱللهِ ذَلِكَ هُوَ ٱلْفَضْلُ ٱلْكَبِيرُ 343.
[XXXV, 28-29] و این دل که صراطِ عالمِ کوچک است سه هزار ساله راه است، هزار سال
بر بالا باید رفتن و هزار سال بهامون باید رفتن و هزار سال به نشیب باید رفتن، و آن هزار
سال به بالا روحِ سابق الخیرات است و هزار سالِ هامون روحِ مقتصد است و هزار سالِ نشیب
روحِ حسیّهٔ حسّی است، و هر خیری و راحتی و دانشتی و دادی و خوشی و مهری و شفقتی که

برابرِ عراق است و جگر برابرِ ترکستان است و سپرز برابرِ زنگیانست، وژاله برابرِ
هندوستان است و دک برابرِ مصر است و گرده برابرِ روم است، و دوازده حدّها
که برابرِ دوازده کشوَر است، و بیست وهشت جزیره که برابرِ بیست وهشت روده است،
واین آبها که در هفت أخلاطهاست برابرِ هفت دریاست، پیها و رگها برابرِ رودها
ست وگوشت برابرِ گِل وخاک است، واستخوانها برابرِ کوه و کمرهاست، وموها
برابرِ دار و درخت است، و ابلیس برابرِ آدمِ مذموم است، وبرابرِ جان بن الجان خشم
وعداوت است، وروحِ نامیه برابرِ مُلائکتان است مهربانی و ألفت وخلقِ خوش
337. وشیرین زبانی، برابرِ آدم روحِ [337] معترضه وبرابرِ آدمِ دایم روح الحیوة ناطقه
است، وبرابرِ نوح روح الایمان است، وبرابرِ ابراهیم روح الفکر است، وبرابرِ
موسی روح الجبروت است، وبرابرِ عیسی روح العلم است، و برابرِ محمّد روح العقل است
وبرابرِ قائم روح القدسِ صافیست، وبرابرِ جبرئیل ومیکائیل واسرافیل وعزرائیل
مزاجِ غایتی و دمشِ الهی و تابشِ خورشیدی و وصلتِ ایزدیست، وبرابرِ بهشت دیمِ
مؤمن است، وبرابرِ جویهای بهشت چهار نور اند، وبرابرِ حور وقصور وولدان ومخلّدون
تسبیح وتهلیل وتعظیم وتمجید است، وبرابرِ چهار کوشکِ بهشت چهار علم است، و
338. برابرِ شکم دوزخ است، وهفت طبقهٔ زمین [338] هفت أخلاطها اند، وبرابرِ هفت
درِ دوزخ هفت گوهر بَداند در أخلاطها، وصراط که بر روی دوزخ بکشیده است دل است
که ۳ هزار ساله راه است واینانکه بر صراط ایستاده اند چهار روح اند که دو بگذرند
و به بهشت روند و دو در دوزخ افتد که جایگاه گفته آمد که، فَرِيقٌ فِي ٱلْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ
فِي ٱلسَّعِيرِ [XLII, 5] وبرابرِ امّهات این چهار آثار اند اندرونی، گُشِ سرخ
339. در جگر برابرِ آتش است، وگُشِ سیاه در سپرز برابرِ خاک است، ورطوبت [339] در
رگها برابرِ آب است، وخون برابرِ هواست، قوله تعالی، سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي
ٱلْآفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ ٱلْحَقُّ [XLI, 53]

[سؤال ۲۴] پس جابرِ عبد الله انصاری گفت یا خداوندِ من گفتی دل سه هزار

این بیوضان با ذکر پدید آیند دعوی بخدائی کنند بکام وشهوت، قوله تعالی، إِنَّ
ٱللَّهَ ثَالِثُ ثَلَٰثَةٍ [V, 77] وچنانکه از شش منازل آن برابری وحسد وخشم وعداوت
وکفر ونفاق پدید آمد ومجادله بردند با حقّ تعالی از این شش أخلاطها چون خشم وکین
وحسد وعداوت وقتل وکفر ونفاق وآزارِش این روحِ پاك پدید آید ومجادله برند
با این خداوندِ عالمِ کوچك که بر [333] بحر البیضای مغز استوار است، قوله تعالی، أَلرَّحْمَٰنُ 333.
عَلَى ٱلْعَرْشِ ٱسْتَوَىٰ [XX, 4] واین تنِ مردم وآن امامانِ زمان وعالمِ کوچك سر
برابرِ آسمان است ودل برابرِ زمین است که فلکها پیرامنِ وی میگردند، رفتارِ فلكِ ماه
است، وگیرائیِ فلكِ عطارد است، وچاشنی گیرِ فلكِ زُهره است، وگویائیِ فلكِ آفتاب
است، وبویائیِ فلكِ مریخ است، وبینائیِ فلكِ مشتری ست، وشنوائیِ فلكِ
زحل است، وروح الحیوٰةِ مغز فلك الافلاك است که این همه [334] فلکها می گردانند، 334.
واز آن بالا حجابها اند سیمین وزرین وبنفشه وزبرجدین وعقیقی وآتشین ویاقوتین و
بلورین یعنی روحِ روشنی وروح الفکر وروح الجبروت وروح العلم وروح العقل و
روح الأکبر وروح القدس، ملكِ تعالی ازاین همه بالاتر است ودر فهم ووهم واندیشهٔ
دل نمی گنجد، یعنی روح الأعظم که بصفرِ هزار رنگ می گردد، وبرابرِ عرش پیشانی است و
برابرِ کرسی نطق است، وبرابرِ قابِ قوسین ابروان اند، وبرابرِ قوسِ قُزَح چشمها اند،
وتلهٔ بالائین وسفیدهٔ بالائین [335] وسیاهیِ بالائین (و) نقطهٔ نور وسفیدهٔ زیرین وتلهٔ زیرین 335.
برابرِ دنیا وآسمان وزمینِ دویم است، (إِنَّا زَيَّنَّا) ٱلسَّمَآءَ (ٱلدُّنْيَا) بِزِينَةٍ ٱلْكَوَاكِبِ
[XXXVII, 6] وبرابرِ شعاعِ آفتاب وماه وستارگان این مویها اند، یعنی موی محاسن،
وبرابرِ پنجاه ودو دیوان این پنجاه ودو حروف (و) نقطه اند که در این فلكِ نطق می گردند، وبرابرِ
منازلِ ماه سی دندانها اند، برابرِ تیر (ست) شستُ پنج درجهٔ آفتاب تیر (ست)
شستُ پنج رگها اند که تیر ستُ شست روز خوانند، وبرابرِ دوازده برج دوازده
امّهات اند که دوازده ماه خوانند، حمل که برابرِ سر است، وحوت که برابرِ پای است
وبرابرِ هفت اقالیم هفت أخلاطها اند، ودل برابرِ خراسان است [336] وشش 336.

دیگر در گردد که خصم مؤمنان کند و شرّ و بدی از ایشان بمؤمنان بیشتر رسد و در قالبی که
تنگ و افشار خورده باشد آزار و خصومت بدو بازگردد همچنانکه کسی را با کسی کینه افتاده
328. باشد هر وقتی که بهم رسد جنگ و خصومت باشد، [328] و ترجمان و جاسوس و مقصران
و دجّالان و تنگ چشمان و کر و کور و گنگ و لال است، صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا
يَرْجِعُونَ [II,17] و این همه فضیحت و مردم آزاری و آزرد و خورد و خورش و شهوت
راندن فعل و عمل اوست، و برنگ سیاه است چنانکه معترضه سفید است، يَوْمَ تَبْيَضُّ
وُجُوهٌ [III,102] بصورت بهایم است و سرش سرنگون است و سرنگون می شود، امّا چون
329. در بسیار جایگاه گفته ایم که روح حسّیّه [329] در روح روشنی کند (؟) رستگار باشد،
لا والله که نه آنچنان باشد که از بهر متعلمان نابالغان گفته ایم، آن اشارت هم بدین روح
القلوب است و الّا این روح حسّیّه که از وست لا بدّ پیوسته است و بدوزخ در گردد و
مفسد است، و ابد الابد بدین قالبها در گردد که برابر دوزخ باشند، هؤلاء هم المفسدون
فی نار جهنّم خالدین (؟)، و چندانکه مثقال ذرّهٔ خیر و نیکی و ایمان در وی نیست همچنانکه
330. مثقال ذرّهٔ شرّ و بدی و منکری در روح الایمان [330] نیست، قوله تعالی، فَمَنْ يَعْمَلْ
مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ، وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ [XCIX,7-8]
و این روح شهوت آدم مذموم علیه اللعنة حسّی خوانند در خانهٔ خون صافی ست برنگ سیاه
است، این است که در همه درگاه و دیوان با ملک تعالی برابری می کند و کرده است و هنوز
برابری می کند، چنانکه ملک تعالی آفرینش از چهار آواز کرد این ملعون از چهار آب گنده از
331. منی و رازه و رامضه و خون حیض، و از این چهار قالب بتمام باشد، [331] همچنانکه از آن چهار
آواز هفت آسمان و زمین پدید آمد، چنانکه ملک تعالی شش منازل کافران را اوّل بیافرید
و مهتر ایشان عزازیل بود، آن دوی دیگر بهوای بلای او برخاستند و هر سه دعوی خداوندی
کردند، و در این حجاب هیکل مؤمنان همچنین از آب گنده و قطرهٔ پلید رود برشکم و شش و جگر
و ژاله و دل و کلیتین پدید آیند، و آن وقت این ذکر پدید آید همچون عزازیل و دو بیوض
332. بیاوری وی شدند که اگر این [332] بیوضان نباشند مرد شهوت نتواند راندن، و چون

کتابها گفته است که روحِ حسّیه تابعِ روحِ روشنی بباشد و نجات یابد، معاذ
[323] الله که با و نه چنان است که در آن کتابها گفته است که هنوز روحِ حسّیه برفراز است 323.
[سؤال ۲۳] پس محمّد ابن مفضّلِ جُعفی برپا خاست وگفت یا خداوندِ من، این
شرح را بتمامی بازگوی که ما از قولِ شما خداوند آن شنیده ایم و بسیار جایگاه خوانده ایم که
روحِ حسّیه نجات برحّس است و خداوندِ ما أمیر المؤمنین علی در کتابِ إخبارات شرح بسیار
کرده است در رستگاری و نجاتِ حسّیه، این معنی چگونه حال است، پس باقر [324]
گفت یا محمّد خداوندِ ما أمیر المؤمنین از جهتِ متعلّمانِ نابالغان گفته است که از پسِ ما باشند 324.
یعنی متعلّمِ وقت باشند که علم برشش آموزی پوزه کاری باشد، نعوذ بالله، والّا هرچه
أمیر المؤمنین گفته است برمز در این روحِ حسّیه بروحِ مطمئنّه نسبت است و آن همه سزای
معترضه است، یعنی آدمِ عاصی دو گناه کرده است یکی آنکه شکّ بظهور آورده است با الهیّت
و یکی فرمان بملکِ تعالی نداده است، پنجاه هزار فرسنگ از ملکِ تعالی دور بوده است [325]
که ملکِ تعالی این روح است که ناطقه خوانند، پنجاه هزار فرسنگ این پنج منزلت است 325.
که مخلص اند، شنوائی که منزلتِ سلمان است، و بینائی که منزلتِ مقداد است، و بویائی
که منزلتِ باذر است، وگویائی که منزلتِ نقیبان است، وگیرائی که منزلتِ نجیبان است،
و این معترضه بزیر این پنج منزلت است اینکه روی از درگاهِ ملکِ تعالی بگردانیده است و در این
دل افتاده است در خانهٔ باد پاک، هر وقتی که گواهی دهد که نیست هیچ خداوندی [326]
در هیچ جا و مقامی الّا این روحِ الحیوةِ ناطقهٔ نورانی نجاتش لازم آید، شَهِدَ اللّهُ 326.
أَنَّهُ لا إلٰهَ إلّا هُوَ، و این روحِ حبسی را از آن حبسی خوانند که حبس و بند و زندان باشد
و حبسی زندانی باشد، ملکِ تعالی جلّت عظمته این روحِ حبسی را از میانِ روحانیان بفرستاد
تا با این روحِ معترضه دست یکی دارد و همجفتِ وی باشد تا بوحی و تابشِ الهی گواهی و برهان
دادن، و این روحِ حسّیه که از ذلّتِ مؤمنان پدید آمده و این حبسی را [327] بلذّات و شهوات
از راه ببرد و زود باشد که از زندان برآید و نجات برجش (= برشس) واجب است، و این روحِ
حسّیه که حبسِ جان خوانند نجات برجش (= برشس) نیست، بعالمِ حسّیه درگردد و با قالبهای

برهم شکافد، همچون زمینی که بشگافی و دور و دراز شش (؟) برگنی، و همه امرهای بد
باشد چون از خشم و شهوت و ترکامهٔ و هرچه خدا نه پسندد، و میوه‌های گوناگون درشش
بکاری و میوه‌ها این پرهای جبرئیل اند، چون ورع و خشوع و خوف و رجا و توکّل و یقین و
وفا و امانت و مهر و محبّت، و این هر دو روحها در (؟) روحِ روشنائی ....(؟) کنند
319. ولهذا این روح الحیوة مغز همچنانکه مردیکه دستهابر [319] خدا دارد که این هر دو روح
چون آدمی اند سر بالا استاده اند، و آن هر دو روح که در نیمهٔ چپِ دل اند چون چهار
پای اند و سر زیر استاده اند و سر زیر خواهند شد، قوله تعالی، أَنَّا صَبَبْنَا ٱلْمَآءَ
صَبًّا، ثُمَّ شَقَقْنَا ٱلْأَرْضَ شَقًّا، فَأَنۢبَتْنَا فِيهَا حَبًّا، وَعِنَبًا وَقَضْبًا، وَزَيْتُونًا
وَنَخْلًا، وَحَدَآئِقَ غُلْبًا، وَفَٰكِهَةً وَأَبًّا، مَّتَٰعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَٰمِكُمْ، فَإِذَا
320. جَآءَتِ [320] ٱلصَّآخَّةُ، يَوْمَ يَفِرُّ ٱلْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ [LXXX, 25-34] و
این دو روح که در نیمهٔ راستِ دل اند أصحاب الیمین خوانند، و این دو روح که در نیمه
چپِ دل اند أصحاب الشمال خوانند، و أصحاب الیمین رویهای ایشان سفید است، و
أصحاب الشمال رویهای ایشان سیاه است که روح الحیوة معترضه برنگ خورشید است
و برنگِ قالبِ اشباح، و روح الحیوة جسی برنگِ ماهتاب است و روحِ حسّی برنگ نیم سیاه
321. است و روح الحیوة [321] مذموم تمام سیاه است، قوله تعالی، يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ
وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ [III, 102] و دیگر جای می گوید، وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُّسْفِرَةٌ ضَاحِكَةٌ
مُّسْتَبْشِرَةٌ وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ عَلَيْهَا غَبَرَةٌ تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ أُولَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْكَفَرَةُ
ٱلْفَجَرَةُ [LXXX, 38-42] یا جعفرِ جعفی هرگناهی که از این حسّیه و مذموم در وجود آید
ده باز نویسند و عذابهای بدشش باز بخورند الّا این دو روح که در نیمهٔ راستِ دل اند اگر
322. [322] چه گناه کرده باشند که گواهی بر ظهورِ الهیّت بدهند آن گناه از ایشان بریزد، قوله
تعالی، كُلُّ نَفْسٍۭ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ إِلَّآ أَصْحَٰبَ ٱلْيَمِينِ، فِى جَنَّٰتٍ يَتَسَآءَلُونَ
عَنِ ٱلْمُجْرِمِينَ، مَا سَلَكَكُمْ فِى سَقَرَ [LXXIV, 41-43] یعنی این دو روح که در نیمهٔ چپِ دل اند
مونخ اند و بانکار و منکری در میانِ خونابه و خون افتاده اند که هرگز نجات نیابند، اگرچه به بسیار

ویکی مرحمت، وصبر معترضه است واین حبسی مرحمت است، ودراین چپ دل هردو روح
بر خداوند خویش منکر بوده اند بهر قدرتی ورحمتی وعلمی که ازاین روح ناطقه دیده اند و
انکاری در پوشیده اند وبشهوت ومعصیت بیفزوده اند [314] با عذاب وعقوبت 314
که بدیشان خواهد رسیدن، قوله تعالی: وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ
ٱلْمَشْأَمَةِ، عَلَيْهِمْ نَارٌ مُؤْصَدَةٌ [XC,19-20] یا جعفر جعفی دراین دل مزد ویزه همه
براین دوگروه افتاده است همچنانکه راحت ورحمت وشفقت وخصلتهای نیکو همه ازمؤمنان
است، وخشم وغضب ومعصیت وکافری ازکافران است، ودراین دل گواهی دادن
برخداوند حق ازاین دو روح است درخانهٔ باد وآب که حیات وزندگانی [315] برایشان 315.
افتاده، وانکار وکفر آوردن ازاین دو روح است درنیمهٔ چپ دل که ممات ومرده اند هرگز
رستگاری نیابند، أَلَمْ نَجْعَلِ ٱلْأَرْضَ كِفَاتًا، أَحْيَاءً وَأَمْوَاتًا [LXXVII,25-26]
یا جعفر جعفی چون وقت وعدهٔ این معترضان باشد که ازاین دل برآیند همه قوت ازدیوانهای
ما باشد وازدیوان ملک تعالی ازاین روح الحیوة ناطقهٔ نورانی که براین قبة البیضای عالم
کوچک براین مغز پیشانی مقام دارد که همه [316] اعتماد ما براین جایگاه است وتولی وتوکل 316.
ما براین خداوند است که همه آفریدگان اوییم، وبعد ازآن خدای دیگر نشناسیم،
اگر ما را بیمار دارد واگر ما را تندرست دارد، ویا اگر کور دارد ویا بینا دارد واگر بمیراند و
اگر زنده کند او بهتر داند، ٱللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ [III,35] وَيَحْكُمُ مَا يُرِيدُ [V,1] وچون
دور روح نادانی این روح القلوب بسر آید روح الحیوة مغز جبرئیل بدل فرستد وکلمهٔ أَلَّا
تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا [XLI,30] درگوش دل خواند که دل را [317] گوشهاست 317.
همچون مردم، یعنی وحی ومزاج الهی بدل فرستد بدین روح بدین رگ سفید واین
دو روح را بازبحال حیات وزندگانی آورد وازهمه ترس وخوف این حس ایمن ومطمئن
کند، فَمَنْ تَبِعَ هُدَايَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ [II,36] واین
هدایت نظر الهی ست بدل بندهٔ مؤمن که نخست دراین خانهٔ آب ظهور کند وهمهٔ قید و
بند روح حسی ازهم اشکافد، پس درخانهٔ باد ظهور کند [318] قید وبند روح شهوت 318.

دراین دل بگواهیِ قاطع بتوانند رستن[1] و مصیبتی[2] که بدین دشمنان سیاه[3] برسانند پنهان و
آشکارا، که ملکِ تعالی بشارت[4] می دهد بدان مؤمنانی که دراین دل درخانهٔ باد بازمانده[5]
اند که این روح دراین دل هر وقتی که مصیبتی بدین سه[6] روح رسانند که دراین دل[7] بخلافِ این
روح اند[8] طلاقِ مطلق ایشان بدهد و روی بازبالا کند و با این روح الحیوة ناطقه
310. خداوپیغمبر صلوات بدهد یعنی که این روح خداوند است، [310] صلوات بدین روحِ
مطمئنّه بدهند واز این دل بدین مغز آید بهمسایگیِ خداوندِ خود و یکبارگی از این فلاح
یابد، قوله تعالی، وَبَشِّرِ ٱلصَّابِرِينَ ٱلَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُم مُّصِيبَةٌ قَالُوٓا إِنَّا
لِلَّهِ وَإِنَّآ إِلَيْهِ رَاجِعُونَ، أُولَٰٓئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ
وَأُولَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُهْتَدُونَ [II, 150-152] که این سرِّ مؤمنان برابرِ قبّهٔ آبگون است
311. وهر وقتیکه این نفسِ مطمئنّه ظهور نماید[9] بپذیرد و بی هیچ شکّ [311] وشبهتی گواهی
براین روحِ ناطقهٔ نورانی بدهد براین بهشتِ عالمِ کوچک نشیند که چهار جوی زیرِ وی
روان اند، تصدیقاً لقول الله عزّ وجلّ، إِنَّ ٱلَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا ٱلصَّالِحَاتِ (....)
تَجْرِي مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا، رَّضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ
ذَٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ [XCVIII, 6-8] یعنی که روح الایمان بربالای روح الحیوة ناطقه نشیند
وروح الحیوة دل بروی گواهی بدهد، بدین گواهی بدین مغز نشیند که برابرِ قبّهٔ آبگون است
312. وچهار جوی زیرِ وی روان اند، یعنی بینائی چون [312] جوی شیر است، وشنوائی
چون جوی انگبین است وبویائی چون (جوی) مَیْ است وگویائی چون جوی آب است، واین
روحِ ناطقه از این روح القلوب خشنود نباشد و بروح الایمانِ وَمْی باشد (؟) ودرجاتی بالاتر
نشیند، وهرگز این روح را دردل نباید رفتن بهیچ قالبی، یا جعفرِ جُعفی این روح دراین
دل صبر اگر باید کردن با این روحِ حِسّی که کرده است راست است، وملکِ تعالی نظرِ
313. رحمت درکارِ ایشان کند گواهیِ قاطع بدهند [313] که ملکِ تعالی این معترضه را صبر میفرماید
وبراین روحِ حِسّی افشایش می کند، وَتَوَاصَوْا بِٱلصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِٱلْمَرْحَمَةِ أُولَٰٓئِكَ
أَصْحَابُ ٱلْمَيْمَنَةِ [XC, 17-18] ودو روح در دستِ راستِ دل اند یکی را صبر می خوانند

ماهی است و ماهی بآب اندر است، و آب بر سنگ است و آن سنگ را فرشته
بر کف دست گرفته است؛ و هفت آسمان و زمین را معلّق می دارد، یا جعفر جُعفی زمین دل است
و هفت طبقهٔ زمین هفت اخلاطها اند که از بالای آسمانها بپایها استاده اند، و گاو
روح منتظره است که اندر میان دریاهاست، و ماهی پایها اند و دریا [306] روح کل است 306.
که از فرق سر تا ناخن پای از و خالی نیست، و سنگ این استخوانها اند که آرام گاه
روح اند و روح رفتار آن فرشته است که این همه بر کف دست گرفته است و هر جا که
خواهد همی برد،

[سؤال ۲۱] جعفر جُعفی گفت یا خداوند من این زمین که آدم و حوّا و مار و طاؤس
بدش افتادند کدام است و ایشان کدام اند، باقر گفت معنی حقیقت این دل زمین است
و سر آسمان است، و مغز بهشت است که آدم و حوّا را مار و طاؤس بفریفت تا هر چهار
را از بهشت بدر کردند، [307] هر یکی به اقلیمی افتادند و بدین زمین که دل است، و این 307.
ابلیس آدم مذموم است که بدین رگ و مُهرهای پشت بمغز پیوسته و بدین اشاجع بر سر
شود و وسوسه در مغز افگند، فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ ٱلشَّيْطَانُ [XX, 118] و او
بهوای بد در این دل کشد که آدم عاصی این روح الحیوٰة است و در این خانهٔ باد که گوهر
سرندیب است، وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ [XX, 119] و حوّا جفت آدم حبسی (؟) است
در خانهٔ آب که رود نیل خوانند، و طاؤس روح حسّیه حبسی (؟) است در خانهٔ خونابه
[308] که دریای گیلان خوانند و ابلیس این آدم مذموم است که در آن خانهٔ خون 308.
صاف است که غوطهٔ دمشق خوانند، و این دو روح در نیمهٔ راست این دل اند جفت یکدیگر
اند، آدم معترضه و حوّای حبسی، و این هر دو روح که در نیمهٔ چپ دل اند جفت هم اند آدم
مذموم و حوّای حبسی چنانکه قوله تعالی، سُبْحَانَ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلْأَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا
تُنْبِتُ ٱلْأَرْضُ [XXXVI, 36]،

[سؤال ۲۲] جعفر جُعفی گفت یا خداوند من این روحها که در این دل باشند که
بر بالای می آیند چنانکه هرگز از جای خویش نباید [309] رفتن، باقر گفت این روحها 309.

نجیبان است، و روزنِ این خانه شنوائی است که روشنائی علم و آوازِ مردم بوی
درمی شود، و دریچهٔ این خانه بَصَرها اند که نهانی و آشکارا نگاه می کنند، و موکّلانِ این
خانه روحها اند که یکی بالای دیگر مقام گرفته اند، و کدخدای این خانه روح الحیٰوةِ معترضه
است، و کدبانوی این خانه روح الحیٰوةِ حِسّی است، و هرکه اینچنین بُوَد خانهٔ خدا
بود جلّت عظمته و برهمه برادران فریضه باشد طوافِ این چنین خانه کردن که ملکِ
302. تعالیٰ این خانه [302] بخزانهٔ خویش کرده است، و هر نعمتی و هر غنیمتی و علمی و حکمتی که ازاین
خانه بجوئی بیابی که بیت الخزانة است، و خداوندِ این خانه براحت درباشد و صاحب
غنیمت و نعمت بُوَد که همهٔ مسکینان و مستحقّان و متعلمان و درویشان را از نعمتِ خویش
پروَرد و بعلمِ نور نورانی گرداند و از آن نعمت هیچ باز کم نباید شد، و مالِ خویش بدوستیِ
خدا بخرجِ روزینه کند، این است معنیِ خانهٔ خدای و بیت المعمور،
[سؤال ۲۰] پس محمّد ابن مفضّل برپای خاست و گفت سپاس دارم سبّوحٌ
303. قدّوسٌ قدّوسٌ سبّوحٌ [303] محمّد و علی حقًّا حقًّا محمود الله المصطفی و آلیه السلسل
و ابوالخطّاب، پس جعفرِ جُعفی گفت یا خداوند من تفسیرِ این آیت چون فرمائی گفتن قوله تعالیٰ
أَوَ لَمْ يَرَ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ ٱلسَّمَوَاتِ وَٱلْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا
[XXI, 31] باقر گفت خدامی گوید نمی دانید ای مقصران و تنگ چشمان و کافران که
آسمان و زمین بآفرینشِ اوّل خود یکی بوده اند الّا ما بدو نیمه کردیم و یک نیمه هفت طبقهٔ
304. آسمان کردیم و یک نیمهٔ دیگر را هفت طبقهٔ زمین [304] کردیم، و این معنیِ صفتِ نطفه می کند
که در ابتدای اوّل فطرت قطرهٔ آب باشد، پس سلاله و از سلاله بعلقه و از علقه بمضغه و
تا بدان وقت که از یک نیمه سر بیآفرید با دو چشم و با دو گوش و دو بینی و دهان و از یک
نیمه در نیمهٔ زیرین دل و شش و جگر و سپرز و زاله و دک و کلیتین پدید کند هفت زمین
باشد، و زمین بحقیقت دل است که درمیانِ هفت أخلاط بازکشیده است، وَٱلْأَرْضَ
305. بَعْدَ ذَلِكَ دَحَاهَا [LXXIX, 30] جعفرِ جُعفی [305] گفت یا خداوندِ من می گویند که این زمین
برپشتِ گاو و ماهی ایستاده است، باقر گفت راست می گویند زمین برپشت گاو و گاو بر

ایشان بخویشتن نهید و پنهان و آشکارا از ایشان بیزاری جوئید و دشمنانِ خویشتن
بشناسید واز فرمانِ [297] خداو رسول با ایشان حرب کنید و فرمانِ ایشان نه 297.
برید و از اندرون و بیرون جوابِ ایشان باز دهید، چهار دیوارِ خانه این چهار
شرط است که ملکِ تعالی بر معترضان نهاده است که در قالبِ اشباح بوده اند،
واین معترضان همه از ایشان است، واین سُنّت همان کهن نباشد واز حالی
بحالِ دیگر بگردد، واین روح دراین دل این سُنّت بجایگاه باید آوردن، قوله تعالے
سُنَّةَ مَنْ قَدْ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُسُلِنَا وَلَا تَجِدُ [298] لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا 298.
[XVII,79] نعمت وخواستهٔ این خانه اخلاص ویقین وتوکّل وپرهیزگاریست، وخورد
وخورشِ این خانه علمِ ملکوتی وعلمِ باطن، ونوْم وسیْر علمِ ظاهرِ شریعت که پیغمبران
نهاده اند، همچنانکه جوْ وگنْدم وگاورس پرورشِ قالب است، چنانکه این تن از
جوْ وگندُم وگاورس خورد وخورش کند روحِ مطمئنّه از علمِ نور وعلمِ باطن وعلمِ ظاهر
پرورش کند درخانهٔ بیت المعمور یا محمّد تفکّر کردن (لازم ؟) است در دیوانهای الهیّت
وملکوتِ أعلی تا علمِ [299] ملکوتی بتأییدِ وحی ودمش ومزاجِ الٰهی دریابد چنانکه عالم و 299.
آموختارِش، همچون وصیّانِ پیغمبران بکار نباید که عالم (را) آموختار نمی بایست، ودر
این خانه داشتنِ روزه این است که مُهر برلب باید نهادن وپرورشِ روح باید کردن
هم اندر سرِّ خویش، وبا مخالفان بهیچ گونه دم نزدن، (وروزه) گشادن دراین خانه مجالسه
ومذاکره کردن است با غدیانِ خویش که بدین ودنیا باوی راست باشند چنانکه هیچ
فرقی درمیانِ ایشان نباشد، وکلیدِ [300] این خانه گواهی دادن است، گواهیِ قاطع بر خدا 300.
وپیغمبران واولیا وامامانِ زمان وداوران بدهد، چنانکه هیچ شکّ وشبهت بخش
(= به اشس) در نباشد، وسقف ونوای این خانه روح است که اشتقاقش ازاین
قبهٔ آبگون است وهم براین رنگ است وبرمغزِ پیشانی مقام گرفته، ودرختانِ این خانه
این پنج منزلاتِ مختلف اند که شنوائی که منزلتِ سلمان است، وبینائی که منزلتِ مقداد است
وبویائی که منزلتِ اباذر است، وگویائی که منزلتِ نقیبان است، [301] وگیرائی که منزلت 301.

292. و مستضعفان [292] تو آگاهی که من بندهٔ ثناگوی توام و این زندگانی که می‌کنم از
تو بعاریت دارم، اگر از رحمت و غفوری خویش بر من بخشائی و صفت این خانه بتمامی باز
گوئی دل این بنده از زنگار خوره برافروزی تا این از تو بشنوم و در خانهٔ بخویشتن بر
گیرم و سپاس داری بکنم، پس باقر العلم گفت یا محمّد این علم در جهان نبوده است
الأمان الأمان زینهار و امانت و زینهار است از من بگردن تو، یا محمّد بنای این خانه
293. از مس و رود ریخته کرده است و بنا بر محکم نهاده است [293] کَأَنَّهُمْ بُنْيَانٌ مَّرْصُوصٌ
[LXI, 4] و این بنیان وحی و دمش الهی است، تا این خانه از جای خویش نه بجنبد
و بهر بادی نپرد یعنی که جواب این ضدّان باز دهد، چهار دیوار خانه آن چهار شرط است
که ملک تعالی بظهور آدم الدائم باین معترضان کرده است، تصدیقاً لقول الله عزّ و جلّ
لَا يَمْلِكُونَ ٱلشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ ٱتَّخَذَ عِندَ ٱلرَّحْمَٰنِ عَهْدًا [XIX, 90] اوّلین دیوار
294. دیوار آن خانه ایمان آوردن است بظهورهای ملک تعالی بهر جای [294] و مقامی و
بهر آوازی که ظهور کند، تازی و پارسی و رومی و هندی و سندی و گرجی و یونانی و ترکی
و ارمنی و عبرانی و سریانی و هرچه بدین ماند، و هرجائی که نشان خدا بینی گواهی دهی، و دیوار دوم
این ملکان و ملائکتان و پیغمبران و وصیّان و داوران و نقیبان و نجیبان و ابدالان
و امامان و مؤمنان همه را دانستن که ظهور ایشان ظهور الهیّت است، و دیوار سیوم
295. برادران خویش بشناسیدن [295] که بدین جا برادری نگاه (؟) افتاده باشند، تن و جان
خویش و خواسته و دین و دنیا در فدای ایشان کردن، و دین و دنیا با ایشان راست داشتن
چنانچه هیچ گونه منی و توئی اندر میان نباشد، و هر عیبی در او بینی بدو گفتن و ستر پوشی کردن
و بدیشان آن خواستن که با تن خویش بخواهی و هرچه بخویشتن نه پسندی به برادران پسندیدن
296. و هیچ گونه دل ایشان نیازردن و بدین و دنیا با ایشان یکی بودن [296] و رضای دل
ایشان جستن، و دیوار چهارم این کافران و ظالمان و مخالفان و مقصران و دجّالان که از ذلّت
مؤمنان پدید آمده اند با ایشان محبّت و دوستی بجوئید و صحبت نکنید، و میل برادران و دوستیان
به میل ایشان نه بدهیدش و با ایشان کرد و خورد و خفت و خاست نکنید و به چند مثقال زر راه

قائم هم این روح الحیوٰة مغز است، و معجزاتش ظهور الایمان است، و عَلَم سرخ
دارد، یعنی روح القدس، و تیغ سفید دارد، یعنی نطقِ سیصد و سیزده مرسلان که لشکر قائم
باشند، همین هفت روح که از افرازِ روح الایمان اند چند جایگاه گفته آمد که [288] سیصد و 288.
سه باشد، و سیزده و سه بجای خود و ده یکی باشد بجمله هفت باشند، این است معنی
هفت ظهوراتِ پیغمبران،

[سؤال ۱۸] ابو خالد کابلی برپای خاست و دعا خواند و گفت سجدهٔ سبّوح
قدّوس قدّوس سبّوح محمّد و علی و محمود مصطفی حقّاً حقّاً، محمود الله المصطفی و آلیه
السّلسل و ابو الخطّاب، منّت دارم و سپاس داری کنم، پس جعفرِ جُعفی برپا خاست و
و گفت یا خداوندِ من عرشِ ملکِ تعالی چنداست و چون است و برچه استاده است، [289]
باز گفت چنانکه ملکِ تعالی گفته است، وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ الی آخر 289.
الآیة [XI, 9-10] یعنی عرشِ خدا بر بالای آب استاده است و چهار رکن دارد، رکنی از
زرِ خالص، و رکنی از سیم سفید، و رکنی از عقیقِ سرخ، و رکنی از زبرجدِ سبز، یا جعفرِ جُعفی عرشِ
ملکِ تعالی این روح الحیوٰة ناطقه است که بر بالای [290] روحِ چاشنی گیر مقام دارد، 290.
قوله تعالی وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ [XI, 9] که گویند عرش بر بحر است، و بحر این روحِ چاشنی
گیر است که لذّت و شیرینیِ طعامها او برگیرد و بدین جوارحان باز دهد، و ارکانِ عرش هم چهار
اند، یعنی چهار روح، رکنِ زرین روح الحفظ آفتاب رنگ است، و رکنِ سیمین روح الایمان
است ماهتاب رنگ است، و رکنِ عقیقین روح العلم برنگِ عقیقِ سرخ است، و رکنِ زبرجدین
روح الجبروت برنگِ زبرجدِ سبز است، و عرش [291] از بالای بیت المعمور است، و بیت 291.
المعمور از بالای خانهٔ کعبه است، و در و دیوارهای او همه از نورِ ملکِ تعالی است، و چندانی
نعمت و خواستهٔ ایزدی در این خانه است که مگر خدای تعالی داند، و کلیدِ این خانه ملکِ تعالی
بجبرئیل داده و به میکائیل، الّا بآن کسی که خود خواهد، ما شاء الله کان و لم یکن ما لم یشأ و الّا ان
یشآء الله،

[سؤال ۱۹] پس محمّد ابن المفضّل برپای خاست و گفت یا خداوند من و همه مؤمنان

آید بدین نفسِ مطمئنّه واین روح را از خوابِ غفلت برانگیزاند وظهورِ روح [283]
283. الایمان بپذیرد بر بُراق نشسته باشد، وچون دراین رگ آید بمعراج آمده باشد،
وچون بلب ودهان وزبان آید به بیت المقدّس رسیده باشد، وچون بسر دندانها
آید پای بر سرِ سنگِ صخره نهاده باشد، وچون براین هفت نورها که بر دیم مردم اند بگذرد
بهفت آسمان برگذشته باشد، قوله تعالی، ذُو مِرَّةٍ فَٱسْتَوَىٰ وَهُوَ بِٱلْأُفُقِ
ٱلْأَعْلَىٰ [LIII, 6-7] وچون بمیانِ دو ابرو آید بقابِ قوسین رسیده باشد، فَكَانَ
284. قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ [LIII, 9] [284] وچون بروح الحیوٰةِ مغزِ پیشانی رسد بر عرش
رسیده باشد، وچون بروح الایمان رسد بکرسی رسیده باشد، وچون بروح الحفظ رسد
برلوح رسیده باشد، وچون بروح الفکر رسد بقلم رسیده باشد، وچون بروحِ جبروت
وبروح العلم وبروح العقل وبروح القدس وبروح الأکبر برگذرد به پانصد هزار حجابها
برگذشته باشد، وچون بروح الأعظم رسد با خداوندِ هژده هزار عالم رسیده باشد، و
285. چون ورع [285] وخشوع وخوف ورجا وتوکّل ویقین ومحبّت ازاین روحِ مطمئنّه ظهور کند
هفتاد هزار کلمه گفته باشد، وچون مزاج غاییی ودشِ الهی وتابشِ خورشیدی ووصلتِ
ایزدی ونگاه مؤمنی وصورِ اسرافیل ازآن روحِ ممتحنه بدان روح القلوب بدین روح
تا بدهفتاد هزار کلمه شنیده باشد، وچون دراین دل آید استوز جایگاهش گرم بود، و
286. این معنی بازگوید روحِ حسّیّه وآدمِ مذمومِ جبسی باور نکند که پیوسته [286] به بدکردن
وبوسوسهٔ شیطانی مشغول است وگنگ ولال است، وآنکه وسوسه کند درجاتِ (آن
اوّلی) دارد، این است معنیِ معراجِ محمّد علیه السّلام،
ومعنیِ ذوالفقارِ علی روح الحیوٰةِ ناطقهٔ نورانی است، وذوالفقار روح الایمان
خداوندِ مؤمنان ومستضعفان ومستمعان وفقیران وصمصام روح الحفظ است، وقمقام
روح الفکر است، وضرغام روح العلم است، واسلام ومسلمانی ازاین چهار تیغِ علی تمام [287]
287. بود، قال النّبیّ علیه السّلام إِنَّ تَمَّ ٱلْإِسْلَامُ بِأَرْبَعَةِ سُيُوفِ عَلِيٍّ، ومسلمان
است که اسلام خوانند، وچهار تیغِ حسن وحسین ومحمّد ابن حنفیّه ومعنیِ قائم ومعجزات

ونا شنوده، چون رطب بار می آورد، و جبرئیل روح الجبروت است که پیوسته آمدن و
شدن در است میانِ ناطقه و قبّهٔ آبگون و خداوند فراج غایتی است و از آن بزیر تر عیسی
روح القدّس است، و مریم روحِ ناطقه، و درختِ خرما روح الایمان است و چشمه نورِ
خداوند روح الأعظم است، قوله تعالی، فَحَمَلَتْهُ فَٱنْتَبَذَتْ بِهِ مَكَانًا قَصِيًّا،
[279] فَأَجَآءَهَا ٱلْمَخَاضُ إِلَىٰ جِذْعِ ٱلنَّخْلَةِ قَالَتْ يَالَيْتَنِى مِتُّ قَبْلَ هَـٰذَا 279.
وَكُنْتُ نَسْيًا مَنْسِيًّا، فَنَادَاهَا مِنْ تَحْتِهَا أَلَّا تَحْزَنِى قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ
سَرِيًّا، وَهُزِّى إِلَيْكِ بِجِذْعِ ٱلنَّخْلَةِ تُسَاقِطْ عَلَيْكِ رُطَبًا جَنِيًّا [XIX, 22-25]
[سؤال ١٧] ابو خالد کابلی گفت یا خداوند من محمّد و معراجش چون باید دیدن،
باقر گفت، معراجِ محمّد اوّل ملکِ تعالی جبرئیل را بزمین فرستاد، محمّد خُفته بود گفت
برخیز اندر این شب نه وقتِ آنست که [280] تو گلیم اندر سرکشی، يَا أَيُّهَا ٱلْمُزَّمِّلُ 280.
قُمِ ٱللَّيْلَ [LXXIII, 1] محمّد بر براق نشست و به بیتُ المقدس رفت و پای بر سنگ
صخره نهاد و از آنجا بهفت آسمان برگذشت و بقابِ قوسین رسید، و از آنجا بعرش و از
عرش بکرسی و از کرسی بلوح و از لوح به قلم و از قلم به پانصد هزار حجاب، درگذشت و در
ملکِ تعالی رسید، و نوُد هزار کلمه بگفت و بشنید، و بازگردید و با خانهٔ خویش رفت هنوز
جایگاهش گرم بود، و این خبر اندر عرب [281] باز افتاد و باور نمی داشتند و این روح الأعظم 281.
وحی بدلِ محمّد فرستاد، یعنی بدلِ مؤمن و محمّد این روح است که در نیمهٔ راستِ دل در خانهٔ بادِ
پاک است، و بُراق بَرْقِ نور است و معراج رگِ بادِ آفت که از این دل بمغز پیوستگی دارد
و بهفت شاخ ببوده است، و در میانِ این رگ و پیه (؟) هیچ خون نیست الّا بادِ پاک و
گذرگاهِ نور و تابشِ روح الأعظم است، و در این دل همچون معراجی از زمین بآسمان پیوسته
است و هرچه این هفت [282] جوارحان کنند از دیدن و شنیدن و بوئیدن و گرفتن 282.
و گفتن زود تر از آنکه ذرّه بهم زنی خبر باین دل باز داده باشد بکُنْ فَيَكُونُ، و این
رگ را حبل الورید خوانند، قوله تعالی، أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ ٱلْوَرِيدِ [L, 15] و
این رگ برنگ چون شیر سفید است، و ظهورِ روحِ روشنی جبرئیل است که بدین رگ در این دل

از بالای مغزِ مؤمنان که چند جایگاه گفته آمد، و سه روح دیگر از بالای ایشان که دریغ
است نامِ ایشان در کتاب نوشتن که نفسِ مطمئنّه بدین رگِ بادِ آفت برآید و بمناجات
274. بدین جایگاه آید و بروح [274] الأعظم سخن گوید و براین طورِ سینا که هفت کوه اند از فراز
هم ایستاده اند، این هفت روح بهفت رنگ از هفت درگاه و دیوان، یکی روح الایمانِ موحّد،
ویکی روح الحفظ، ویکی روح الفکر، ویکی روح الجبروت، ویکی روح العلم، ویکی
روح العقل، وهفتم روح القدس، وآن سه بالای آن ویکی روح الأکبر ویکی
روح الأعظم ویکی مزاجِ غایتی از افرازِ همه افرازی، وموسی روح القلوب
275. است وکتابِ توراتْ روحِ الحیوٰةِ [275] ناطقه است وبنی اسرائیل این روح در
خانهٔ آب ومنتظره (؟) درخانهٔ خونابه که روح الایمان برسرِ این روحِ ناطقه نشیند،
ایمان که در دل اند اورا بپذیرند وچون او بالاگیرد درخوابِ غفلت افتد، قوله تعالی
وَإِذْ نَتَقْنَا ٱلْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ وَظَنُّوٓا أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ خُذُوا مَا
آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَٱذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ [VII, 170] وعیسی همین
276. روح مغز است [276] ومادرش روح الایمان است که مریم است بوقتِ زادن بسرِ
چشمهٔ سلوان رفت وبرکنارِ چشمه نخلِ خرمای خشک شده بود، وچشمه خشک، از برکاتِ
عیسی آب از چشمه روان شد ودرخت سبز وزریون شد، وعیسی از مادرش جدا می
توانست شدن، خداوند سبحانهٔ وتعالی روح الوحی خویش بعیسی فرستاد که بمادرت
بگوی که درختِ خرما را بجنباند تا رطب درافتد وبخورد، دردِ زادن بروی آسان شود، عیسی از شکم
277. مادر آواز کرد که ای [277] مادر این درخت را بجنبان تا رطب درافتد، واز آن بخور که
من سهل وآسان برآیم، مریم نخلِ خرما را بجنبانید ورطب درافتاد وبخورد وعیسی از مادر بزاد،
وعیسی روح الحیوٰةِ ناطقهٔ نورانی بود که از زیرِ روح الایمان آواز می دهد وبقوّتِ مزاجِ غایتی
که جبرئیل است هر یک ساعت لگد براین درختِ روح الفکر می زند، وعلمهای گوناگون
همی ریزاند وبتوشهٔ روح وارواحان می کند، وروح الایمان مریم است ودرختِ سبز
278. روح الفکر است که برنگِ سبز است [278] واندیشها درعلمهای الهی می کند ناخوانده

[سؤال ١٤] ابوخالد کابلی [269] گفت یا خداوند من سفینهٔ نوح چون 269.
فرمائی، باقر گفت سفینه هم روحان اند چهار دیوار کشتی دیواری روح الایمان است،
و دیواری روح الحفظ است، و دیواری روح الفکر است، و دیواری روح العلم است،
و بام کشتی نطق نور است و لنگرها اند، و مراج غایتی بادبان این کشتی است، و نوح روح
ناطقه است، قوله تعالی، وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ أَلْوَاحٍ وَدُسُرٍ [LIV, 13] و چهار
مرغ ابراهیم یکی آله بود و یکی طاوس و یکی کرگس [270] و یکی کلنگ، ابراهیم 270.
روح الحیوة ناطقه بر مغز پیشانی و خداوند روح الاعظم، و آله یعنی روح الایمان است،
و کلنگ روح الفکر است و همای همایون روح القدس و کرگس روح العقل که زندگی روح
القلوب است، و روح الفکر حبسی از ایشان است، قوله تعالی، فَخُذْ أَرْبَعَةً
مِنَ ٱلطَّيْرِ فَصُرْهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ ٱجْعَلْ عَلَى كُلِّ جَبَلٍ مِنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ٱدْعُهُنَّ
يَأْتِينَكَ سَعْيًا [II, 262] و [271] موسی روح الحیوة ناطقهٔ نورانی است، و 271.
عصای موسی نطق است، و طور سینا روح الایمان است، وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ ٱلطُّورَ
[IV, 153] و لوح روح الحفظ است، و قلم روح الفکر و جبرئیل روح الجبروت است،
و خداوند روح القدس است، که موسی جمال ملک تعالی خواست، و ملک تعالی گفت یا
موسی مرا نتوانی دیدن، بر کوه نگاه کن بر کوه تا قدرت ما بینی، موسی بکوه نگریست، ملک تعالی
تجلّی بر کوه افگند پاره پاره شد، موسی بسجود رفت، یعنی روح [272] الحیوة مغز 272.
موسی است و خداوند را بروح الایمان بشاید دیدن که کوه روح الایمان است، و تجلّی ظهور
الهی الّا بروح الایمان نه نشیند و نشستِ او بر کوهِ دلِ مؤمن است، و تجلّی ظهور الهی است
در این دل بدین رگ باد آفت که خون درجش (= درشش) نیست، و ظهور روح الاعظم
است، قوله تعالی، وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي
أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَكِنِ ٱنْظُرْ إِلَى ٱلْجَبَلِ فَإِنِ [273] ٱسْتَقَرَّ 273.
مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا
[VII, 139] و الّا بالحقیقت طور سینا هفت حرف اند و سه نقطه، و این هفت روح اند

افتد، و این روح مطمئنه در این دَوْر اگر نقلان کند در بیت المعمور باز آید و بدَوْرِ نوح در سفینه
باز آید، و در دَوْرِ ابراهیم شود و در خانهٔ خدا باز آید، و در دَوْرِ [265] موسی بطورِ سینا 265.
باز آید، و در دَوْرِ عیسی و محمّد علیهم السّلام هم چنین،

[سؤال ١٥] ابوالخطّاب بر پا خاست و دعای آفرین خواند و گفت یا خداوندِ من
اگر بگران نشمری شرح عرشِ ملکِ تعالی و بیت المعمورِ آدم و سفینهٔ نوح و طورِ ابراهیم
و طورِ سینای موسی و زادنِ عیسی و معراجِ محمّد و ذوالفقارِ علی بدین بندهٔ ضعیف باز
نمای و دلِ این بنده از زنگارِ خوره بر افروزی تا آزاد کردهٔ تو باشم و دعاگوی تو
باشم، باقر العلم گفت یا ابو خالد کابلی [266] این هفت دَوْر در هفت ظهور 266.
است، بدین روشنی ملکِ تعالی هیچ آدمی و بشری نداد مگر بمحمّد که گفت، قُلْ
إِنَّمَا ٱلْعِلْمُ عِنْدَ ٱللّٰهِ [LXVII, 26] یا محمّد بگو که این علمِ قیامت خداوند داند و
آنانکه نزدیکِ خدا باشند، و بسیار عالمانِ ربانی و نورانی باشند که ایشان را راه در
این علم نباشد، الأمان الأمان زینهار که این سخن در هیچ کتابی نخوانده ایم و در هیچ کتابی
نه نوشته ایم و هیچ پیغمبری این سخن ظاهر نکرده است، باید که تا توانی پاسبانی [267]
کنی همه روز و شب با مؤمنان و مطیعان بخوانی، و نیز مؤمنان که این کتاب بمیراث رسد 267.
نگاه داری بکنند و زینهار با تنِ خویش بخوانند، اوّل این خانهٔ بیت المعمور آدم فرود
آمد و آدم خداوند است این روح که بر مغزِ پیشانی مقام دارد و خانهٔ بیت المعمور دیواری
از سیمِ صاف بود، و دیواری از زرِ سرخ بود، و دیواری از زبرجدِ سبز بود و دیواری
از یاقوتِ سرخ، و تهش از عقیقِ زرد و بامِ [268] خانه از گوهرِ سفید، و این شش 268.
روح اند به شش رنگ، دیوارِ سیمین روح الایمان است، و دیوارِ زرین روح الحفظ است
و دیوارِ زبرجدین روح الجبروت است، و دیوارِ یاقوتین روح القدس است، تهش که
از عقیق است روح العلم است، و بامِ خانه که از گوهرِ سفید است روح الأکبرِ کل است،
قوله تعالی، وَٱلطُّورِ وَكِتَابٍ مَسْطُورٍ فِي رَقٍّ مَنْشُورٍ وَٱلْبَيْتِ ٱلْمَعْمُورِ
وَٱلسَّقْفِ ٱلْمَرْفُوعِ وَٱلْبَحْرِ ٱلْمَسْجُورِ [LII, 1-6]،

وچندانکه یک طُرْفة العین وحیِ الهی از [260] دلِ او غائب نباشد، وآنکه این روحِ 260.
معترضه که در دنیا افتاده است هر وقتی که آزاری وکراهتی بمؤمن رساند درعذاب
وعقوبت افتد وهفت بار در دَوْرِ روحِ نامیه بمیرد، وازیکسال تا بده سالگی بدان نتواند رسیدن
که ظهورِ الهیّت شناسد وهر بار که باز آید بیک سال دیرتر میرد، واگرچنانکه به پنج سالگی
بینی که بمیرد چهار بارِ دیگر دراین دَوْر مرده باشد ودو بارِ دیگرش باید مردن، و
هر باری در اینجا [261] باز آید که داد وستد کرده باشد، واگر در دَوْرِ روحِ حسّیّه میرد 261.
از ده سال تا بیست سال در آن خاندان زاید که خورد وخورش کرده باشد از مؤمن و
مقصر، واگر در دَوْرِ روحِ شهوت میرد میانِ بیست سالگی وسی سالگی در آن خاندان باز آید
که صحبت کرده باشد بزن چهرگی، واگر در دَوْرِ روح الایمان بمیرد میانِ سی سالگی وچهل
سالگی در آن خاندان زاید که گواهی به نیکی بر آورده باشد، اگر کافرست واگر مؤمن است
واگر در دَوْرِ [262] روح العلم میرد میانِ چهل سالگی وپنجاه سالگی در آن خاندان 262.
زاید که علم ودانش ازش گرفته باشد، واگر از مؤمن گرفته باشد واگر از کافر گرفته باشد
واگر در دَوْرِ روح العقل میرد میانِ پنجاه وشصت سالگی در آن خاندان زاید که دین و
مذهب گرفته باشد از مؤمن ومقصر وگبر وجهود وترسا، واگر در دَوْرِ روح القدس
میرد میانِ شصت وهفتاد سالگی در آن خاندان زاید که ایمان آورده باشد ونگاهِ
اُلفت وبرادری افگنده باشد از هر دین و [263] مذهبی که در دنیاست، واگر از هفتاد 263.
سال بگذرد دَوْر از سر باز گیرد، واگر این روحِ حسّیّه که در دَوْرِ روح القدس میرد
بر زنگیان وسیاهان وهندوان وحبشیان بنشیند، واگر در دَوْرِ روح العلم میرد بر ترک
چهرگان ودرویشان نشیند، واگر در دَوْرِ روح الایمان میرد بر جهودان نشیند، و
اگر در دَوْرِ روحِ شهوت میرد بر زنانِ بی ستر وخراباتیان [264] نشیند، واگر در دَوْرِ 264.
روحِ حسّیّه میرد بر مقصران ودجّالان نشیند، واگر در دَوْرِ روحِ نامیه میرد بر مؤمنان
ومعترضان نشیند، ونیز روحِ مطمئنّه که از این دل بر مقامِ مغز آید اسم رسولی به برجش
(= برشش) بیفتد این ذلّت وخواری ازش بیفتد چنانکه حسّیّه بدَوْرِ آدم میرد بآفتاب پرستی

ناف میزان است، و سُرون عقرب است، و قوس رانها اند، و جدی زانوها اند، و دلو ساقها
اند، و حوت پایها اند، و این شش برج از زیر دل استاده اند، و نفس مطمئنه محمد است
که نور روشنائی از روح ناطقه بدین همه اندامها بگذرد بدین رگ سفید در این دل
256. آید، و این روح [256] معترضه از این خواب غفلت برانگیزاند، و این روح و نور از
بحر البیضای عالم بزرگ و بحر البیضای عالم کوچک پیوسته است و از این جا بدین
دل پیوسته است،

[سئوال ۱۳] پس جعفر جُعفی برپای خاست و گفت یا خداوند من این چگونه حال
است که وقتی باشد که خوابها می بینم که از کس نشاید گفتن، و وقتی باشد که خوابهای می بینم
عجائب که به بیداری ندیده باشم، این خوابها که می بیند، باقر العلم گفت یا جابر هر خوابی
257. که [257] بر این قبهٔ آبگون بینی با ماه و آفتاب و فرشتگان و ملائکتان روح روشنی بیند،
و هر خوابی که با پیغمبران و امامان و... (؟) بهشتها بینی این روح ممتحنه بیند، و هر
خوابی که در حال و احوال دنیا بینی آن خواب نفس مطمئنه بیند، و هر خوابی که قتل و کشتن
و زنا بزنان و احتلام این همه نفس حسّیه بیند، و هر وقتی که روح روشنی نقلان کند و از
سر ممتحنه برخیزد این روح القلوب در خواب غفلت افتد، چون روح ناطقه از این مغز
258. نقلان کند روح [258] القلوب در خواب جاهلیت افتد، و هر وقتی که این نفس مطمئنه نقلان
کند همه قالب بمیرد و نیز این نفس حسّیه بمیرد و آنکه در این قالب اند همه بمیرند،

[سئوال ۱۴] پس ابوخالد کابلی برپای خاست و گفت یا خداوند من معنی این آیت چون
است، قوله تعالی، يَقُولُونَ لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ وَلِلَّهِ
259. الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلَكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ [LXIII, 8] باقر [259] گفت که مؤمنان
با آنکه این کرّت و رجعت شناسند در هر مؤمنی و کافری که نظر کنند بگفتار و اراده باز شناسند
که از کدام دین و مذهب بیامده است، و در کدام خاندان بوده است، و هم بکنش و منش او
باز دانند که بکدام خاندان باز آید و بکدام دین و مذهب، ابوالخطّاب گفت این معنی که تواند
دانستن، باقر گفت آنکه جام گیتی نمای دارد، یعنی روح وحی و ضوح آرش پیوسته بدان خاص باشد

[سؤال ۱۲] پس جابر گفت یا [251] خداوند من قرآن چه باشد، باقر گفت 251.
قرآن روح ناطقه است چنانچه ملک تعالی گوید، كِتَابُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ [XLV, 28]
یعنی که این کتاب ما نطق و گفتار حق است چنانکه در عالم بزرگ سلمان القدرة آواز ملک
تعالی است و این نطق او از روح ناطقه است، و سلمان روز آخرت است و روز بزرگ
است، و قرآن کلام خداست چنانکه، القُرْآنُ كَلَامُ اللهِ غَيْرُ مَخْلُوقٍ وَمَنْ قَالَ
مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ بِاللهِ الْعَظِيمِ، یعنی این سلمان القدرة [252] قرآن و آواز خداست 252.
و هرکه نه این گواهی دهد در خداوند کافر است، یا جابر معنی این سخن آن است که، القُرْآنُ
كَلَامُ اللهِ، که سلمان نافریده و نامخلوق است، والّا آواز ملک تعالی غیر مخلوق است نه
چون معترضان است، وَمَنْ قَالَ مَخْلُوقٌ فَهُوَ كَافِرٌ بِاللهِ العَظِيمِ، یعنی این کافران
از آواز عزازیل پدید آمده اند و با ملک تعالی کافر شدند هم در عالم بزرگ و هم در عالم کوچک
ملک تعالی می گوید خداوند [253] این نفس حسّی و نفس مذموم نیستم، مَوْلَى الَّذِينَ 253.
آمَنُوا وَأَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَى لَهُمْ [XLVII, 12] و این نیز روح ناطقه خیر و راحت و
رحمت بروح مطمئنّه کند، بروح حسی و بنفس حسّی و آدم مذموم هیچ سودی نکند الا هلاک
ایشان، و محمّد که قرآن بوی فرستادند نفس مطمئنّه است در این دل در میان هفت
فلکها ایستاده است و دوازده بروج،

جابر گفت یا خداوند من این معنی روشن کن، باقر گفت این زمین که دل خوانند
[254] در میان چهار طبایع ایستاده است، و آب رطوبت است و هوا خون است و آتش 254.
گُش زرد است و خاک گُش سیاه است، و فلک ماه این مغز استخوانهاست، و فلک عطارد
عظامهاست، و فلک زهره پیهها اند، و فلک آفتاب رگها اند، و فلک مرّیخ خون است،
و فلک مشتری لحم است، و فلک زُحَل پوست است، و فلک محیط روح الحیوة ناطقه است
که در هر فلک تسبیح او می کنند، كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ [XXI, 34] و دوازده برج شش
[255] از بالای زمین می گردند، سر حَمَل، ثور گردن، جوزا دستها، سرطان سینه، 255.
شکم سُنبله، پشت (خوشه)، این شش برج از بالای دل استاده اند، و شش از زیر دل،

امامِ زمان روح الاعظم از دیوانِ غایة الغایاتِ چترِ ملکِ تعالی بیآید و بر این روح الأکبرِ کلّی
نشیند، پس این روح القلوب از صدرِ سینه بر لب و زبان و دهان آید و بر این
سریرگاهِ ایزدی نشیند، پس عالم برخیزد و گواهی بر وی بدهد، همچنان باشد که
247. گواهی برخویشتن داده باشد، [247] پس آن متعلّم تمام باشد بدین ده روح که گفته آمد
قوله تعالی، تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ [II, 192] و ده آیتِ قرآن نیز هم بر این حساب است،
و ده پایهٔ سلمانی و ده روزِ عاشورا و حساب و شماری که از ده بیشتر نیست، و چون بده رسد
شمار باز از سر گیرند و هر دهی که در جهان است همه بر این حساب است، از آن این کتاب
را عشر المقالات خوانده‌ایم که این صفت الّا در این کتاب دیگر نیست،
248. [سؤال ۱۱] پس جابر [248] گفت سجدهٔ سبّوح قدّوس محمّد و علی
حقّاً حقّاً، محمودِ المصطفی و آلیهِ اسلسل و ابو الخطّاب، پس جابر گفت یا خداوند من معنیِ
عاشورا چون باید شناختن، باقر العلم گفت چنانکه پیغمبر گفته است خَلْقُ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ
فِي يَوْمِ الْعَاشُورَا، یعنی آفرینشِ آسمانها و زمینها در روزِ عاشورا کرده اند، و بجای دیگر
گوید، سُيِّرَتْ بِهِ الكواكبُ والسّمواتُ فی يَوْمِ العاشورا یعنی همه آدمی و بشری و
249. ستارگان و آسمانها [249] در روزِ عاشورا آفریده اند، و ستارگان و آسمانها بروزِ
عاشورا گردیدند، و این روزِ عاشورا سلمان القدرة عَلَيْنَا مِنْهُ السَّلَام که ملکِ تعالی هفت
آسمان و زمین و آدمی و بشری همه بدستِ سلمان القدرة آفریده است، و سلمان و نه بابِ و
که ده اند ده روزِ عاشورا اند، نه اینکه می گویند چون حسن و حسین روزِ عاشورا بوده اند، حاشا
وکلّا که حسن و حسین روحانِ سلمانان و کافران بدستِ سلمان القدرة در این خون و گوشت بستند،
250. و سلمان [250] روح الایمانِ عرش است با این نه نور که مدام با وی باشند، یکی ورع و یکی خشوع
و یکی ایمان و یکی توکّل و یکی یقین و یکی وفا و یکی صبر و یکی رجا، و این نه روزِ عاشورا اند، با روحِ
روشنی ده تمام باشند، یا جابر بدیگر روایت این آسمان و زمین که سلمان بیآفرید آسمان
عالم است و زمین متعلّم و سلمان نطق است و ده روزِ عاشورا آن ده روح که گفته آمده است،
این است معنیِ عاشورا و قرآن، و هر دو یکی است،

متعلّم این سخن بشنود وگواهی دهد بخداوندیِ عالِم ولیکن پایهٔ آن ندارد که آن سخن در دُوْر
وحرم بدارد، پس بنظرِ عالم روح الحفظ از حجاب آفتاب رنگ بیآید و بر بالای روح الایمان
وی نشیند، و این سخن در دُوْرِ وی بماند ولیکن توانائیِ آن ندارد که در آن اندیشه کند،
242. هم بنظرِ ملکِ تعالی روح الفکر از پردهٔ بنفشه رنگ بیآید و بر افرازِ [242] روح الحفظ
نشیند، امّا این روح القلوب در آن اندیشه وتفکّر کند وتمام دریابد که سخنِ عالم چه چیز است
ولیکن توانائیِ آن ندارد که در حضرتِ عالم بگوید، پس روح الجبروت از پردهٔ زبرجد رنگ
بیآید و بر این روح الفکر نشیند، روح القلوبِ متعلّم پرواز کند در این جوارحان وضوح
آری‌ش در دیوانِ الهیّت کند، تا آن سخن بر این روح روشن شود ولیکن از حجاب بیرون نیآید
243. تا بنظرِ عالم تابشِ روح العلم از دیوانِ عقیق رنگ بیآید و [243] بر این روح الجبروت مقام گیرد
واین روح گویا شود ونورِ علم در حضرتِ عالم گوید، ولیکن تمام نباشد وعالم نپسندد، پس
روح العقل از دیوانِ آتش رنگ بیآید و بر این روح العلم نشیند، ساعتی روحِ معلّم وضوح
آری‌ش کند وتمام وکمال بباشد وسخنِ عالم بشنود، ولیکن هنوز چنان نباشد که این نفسِ حسّی
وروحِ شهوت وآدمِ مذموم در تابعِ خویشتن تواند گرفتن تا روح القدس از قبّهٔ یاقوت رنگ
244. ظهور کند و بر این روح مقام گیرد [244] واین روح القلوبِ متعلّم این سه نفسِ گناه کار را در این دل تابعِ خود
گیرد وهلاکتِ ایشان کند و با هفت أخلاط چون دل وسروشش وجگر وسپرز وزَهره و
دک وکلیتین با هفت کافران که در ایشان مقام دارند هلاک بکند ودُوْرِ ابلیس بسر آید، یعنی شهوت
در این ذکر و دو بیوض بمیرد واین روح القلوب قائم اللیل وصائم الدهر باشد ولیکن هنوز
245. [245] آنچنان نباشد که بر آسمان تواند رفتن بر بنی رسد تا بنظرِ ملکِ تعالی، و بتابشِ عالم
وبهمّتِ متعلّم روح الأکبرِ کلّی از قبّة البیضاء بیآید و بر این روح القدسِ متعلّم نشیند و
این روح القلوبِ متعلّم از خانهٔ باد درجاتی بالاتر آید و در این حبل الورید در سینه باز ماند واین
جسم وجسد بنور الهیّت همه روشن ومنوّر باشند، یعنی بظهورِ الهی، قوله تعالی، أَفَمَنْ
246. شَرَحَ اللّٰهُ صَدْرَهُ لِلإِسْلَامِ فَهُوَ [246] عَلَى نُورٍ مِنْ رَبِّهِ [XXXIX, 23]
ولیکن این روحِ دل چنان توانا نباشد که بر مغز آید، پس بأمر ومشیئتِ ملکِ تعالی وبنظرِ

و أزلیّت ولاهوتیّت ونورانیّت وروحانیّت وناسوتیّت وبشریّت وامامیّت
237. بهمه ظهور بر او گواهی دهی وخواسته وخون ومالِ [237] خویش در فدای او کنی واز
بلاهای دنیا همچنین سدّی کنی از مرگ ومصیبت وقحط وتنگی وبیماریِ گران وآفتهای
جهان، وهرچه با تو رسد از هر نوعی صابر وشکیبا باشی بهمه حساب متّقی باشی وتقرّب
بخدا کرده باشی واز این جهانِ غدّار ایمن ومطمئنّ شوی، تصدیقاً لقوله تعالی
لَيْسَ ٱلْبِرَّ أَنْ تُوَلُّوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ ٱلْمَشْرِقِ وَٱلْمَغْرِبِ وَلَٰكِنَّ ٱلْبِرَّ مَنْ
238. آمَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْآخِرِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةِ [238] وَٱلْكِتَٰبِ وَٱلنَّبِيِّينَ
[II, 172] وروزِ آخرت روزِ بزرگ است سلمان القدرة یعنی ایمان آرید بدین نطق و
نورِ داورِ ملکِ تعالی که اوست کتابِ خدا که هرچه در آسمان وزمین گنجد در کتابهای خدا گنجد
ودر بحر وبرّ هیچ نیست که در این نطق نیست، وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَٰبٍ
مُبِينٍ [VI, 59]

[سؤال ۱۰] پس جابرِ عبدالله انصاری گفت یا خداوندِ من، گواهیِ قاطع بدست
239. ماست یا بنظر وتابشِ ملکِ تعالی که بر وقت می باشد [239] که عالمانِ نورانی که بربساطِ
قدرت نشسته باشند وپردهٔ نور برداشته ومتعلّمانِ ایشان این گواهی بتوانند دادن
این معنی از کجا افتاده است، باقر گفت از ناتمام متعلّمان دور باشید واز بخلِ عالِم، جابر
گفت یا خداوندِ من این معنی بگستر براین بندهٔ ضعیف، باقر گفت الأمان الأمان زنهار
که این سخن مشکل است، بمجدِ المحمود وبعلی الأعلی که این سخن در هیچ کتابی نگفته است، پنهان
240. باید داشتن، [240] یا جابر چون امامِ زمان وعالِمِ نورانی کلمة الحق بمتعلّم گوید متعلّم را
قبول نباشد وروح القلوبِ وی در نه پذیرد از آنکه روح الحیوٰة ناطقهٔ وی تنها باشد
پس بأمرِ ملکِ تعالی وبنظر ومشیّتِ امامِ زمان از این قبّهٔ آبگون روحی برنگِ برق
فرود آید وبمغزِ متعلّم بروح القلوبِ وی نشیند، واین روح القلوب تابش وقولِ عالِم
خویش براست دارد وگواهی دهد از صدق ویقین تا بنظرِ ملکِ تعالی روح روشنی از این
241. حجابِ ماهتاب رنگ بیاید وبراین روح ممتحنه نشیند که ناطقِ متعلّم باشد وروح القلوبِ

خشمِ سخت ظهور کند، و هر وقتی که این روح الحیوة دل درهای این روح تاب کند که
برنگِ ماهتاب بالای روح الحیوة مغز استوار است روح الفکر یاری دهد تا علم الطف
از وی و مزاجِ غایتی پدید آید و همین عزازیل که روح حسّی خوانند ظنّی و تمنّای در
این دل افگند همچون پردهٔ درمیانِ روح القلوب و روح الایمان کشد و این وحی الهی
از این روح القلوب باز پوشد و [233] آهنگِ کام دادن کند و این دل در تاریکی 233.
و گمراهی افتد و خونِ دل بجوشش آید و هر چهار روح و دل بهم یکی شوند و ظهورِ شهوت چون
ابر بالاگیرد از این دل، قوله تعالی، أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لُجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِنْ
فَوْقِهِ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ [XXIV, 40]

[سؤال ۹] پس جابر عبد الله گفت یا خداوند من پس این روح و این دل
کَی باز رهند، باقر گفت [234] این روح مطمئنّه که در این دل نشسته است گواهی 234.
بر خداوندیِ خویش بدهد از این دل بر مقامِ مغز نشیند الّا که بدین گواهِ قاطع باز دهد
که اگر تا به آسمان بالا و زمین پهنا عبادت کرده باشد از وی نپذیرد الّا بدین گواهی
قاطع که در قرآن محمّد بعملِ صالح برخواند فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا [XVIII, 110]
یعنی گواهِ قاطع بدهد بر امامِ زمان که روی ایشان بهشتِ ملکِ تعالی ست، و نطقِ ایشان
در بهشت و مقرِّ سلمان است، و سجودگاهِ [235] یتیمان است، و نمازگاهِ هفت ملائکتان 235.
است، و دیوانِ نقیبان است و دار الملکِ نجیبان است، و قبّهٔ آدم است،
و سفینهٔ نوح است، و حلّهٔ ابراهیم است، و سفرِ موسی ست، و کنگرهٔ دژِ عیسی ست،
و تختِ محمّدِ مصطفی ست، و کرسیِ سی پایهٔ امیر المؤمنین علی است و بوستانِ فاطمه است
و بهشتِ حسن و حسین است، و صراطِ مؤمنان است، و مأوای کروبیان است، و افلاکِ
نورانیان است، و قبلهٔ روحانیان است، و ملکِ تعالی می گوید که تقرّب [236] و گرامی بامن 236.
نه آن باشد که روی بشرق یا بمغرب کنی و نماز کنی بلکه گرامی با خدای جاودانه آن باشد
که روی با امامِ زمان کنی و ایمان بروی آورید بر نورِ نبوّتِ ایشان بهمه ظهورِ نوری و بهمه
درگاه و دیوان و بهمه کون و دوری و بهمه مقام الهیّت و ملکوتیّت و جبروتیّت و ربوبیّت

بدین زمین بارانده که همه از گوهرانِ منکران (بهره) بستانند، واین آبها از جوهرِ منکران
است با هرچه از حشیّهٔ آن ملعون بوده اند که سلمان القدرة بکوه وکمر واُرْوَر و نباتات کرده
است، این اَبْر ایشان را تر و تازه می دارد و روزیِ گوهرانِ خویش می‌رسانند که ملکِ تعالی
228. اُمانِ وی داده است تا یوم القیامة، وهمچنین این [228] لذّت وچاشنیِ شهوت
از روحِ حسّیه است یا از روحِ شهوت که این روحِ شهوت قالبِ این لذّت وچاشنی
وشهوت است، همچون جسم وجسد، که قالب روح است همچون اَبر که قالبِ نورِ روحانی
ست همچون آن گوهرا آفریننده که ملکِ تعالی در ملکوت الأعلی بعزازیل داده بود، هم بدین
روحِ شهوت داده است، واین لذّت وچاشنیِ شهوت از این چهار خانهٔ دل یاوری دهند
229. تا زیور ودنیهٔ از [229] همه اندامها بستانند، واین دو روح در نیمهٔ راست وچپِ دل
بیاریِ خویشتن برند بر معترضهٔ حسّی که اگر ایشان مطیع نباشند این آبِ آمیخته از پشت
بندها نتواند کشیدن، وچون ایشان بهوای او شوند بقوّتِ این لذّت وچاشنی این آب
از پشتِ مردان که آسمان است بنورِ زمین ریزد تا بکام زنان تا این جسم وجسد باز دهد وما دام
برجای باشد، یا جابر نه هر وقتی که اَبر پدید آید ماه وآفتاب وستارها باز پوشند،
230. والّا [230] این ذرّهٔ هوای نورانی که بیاریِ وی شود تا او را ببالا بتواند کشیدن آن
فرشته ایست که اَبر را می راند وبرق تازیانهٔ اوست، وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَ
الْمَلَآئِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِ [XIII,14] یعنی آتشِ حرارتِ شهوت برقِ این اَبر است
واین هفت رنگ سیاه وسفید وسرخ وکبود وزرد وبنفشه وسبز همه آن است که بدان
هفت دیوانها وبخویشتن دیده است، وهنوز آن علامت بروی مانده است، یا جابر
231 [231] نه این اَبر در حجاب باشد هیچ جای دیدار نباشد وماه وآفتاب درجهان تافته
باشند وهمه جهان منوّر وروشن ونورانی باشد، پس این اَبر از حجاب بیرون آید وآسمان
وآفتاب وماه باز پوشد وسرمای سخت پدید آید که بیمِ هلاکِ مردم باشد، همچنانکه عالمانِ
ربّانی وامامانِ زمان ظهور می کنند وآن سخنهای چون آفتاب وماه از وی ظهور می کنند
232. چون از این مقصران یکی پدید آید [232] آن مؤمن حجاب درکشد ودر این فلکِ گویائی

دل درخانهٔ آب فرستاد تا دربندِ روحِ حسّیه باشند، وظهورِ شهوت و مذمّت از معترضان
باز دارد چون سدّی که در پیش یاجوج و ماجوج نهند در این نیمهٔ چپِ دل خانهٔ خونابه،
و این روحِ مذنبینِ منتظره را در حبس باز داشت و این روح از آن معترضان بود که ابلیس
223. از راه بُرد، تا این دلِ عالمِ کوچک وزمینِ عالمِ بزرگ [223] بیکدیگر راست و موافق باشند،
پس این روحِ حسّیه که از ذلّتِ معترضانِ خویشتن را بصورتِ نوعروسی ساخت و بظهورِ
شهوتِ این روح که از دیوانِ سابقان است از راه ببرد، که مرد بهیچ چیز بهتر از آن از
راه نشود که بزنانِ خاصّه که عفت و رقّ بخویشتن بکنند و ببازی در مردان آویزند در حال مرد را
از راه ببرند و دست در ایشان زنند، و این روح بهر رنگ و صورتی که در دنیاست تنِ خویش
224. [224] بالفتِ شهوت بدین روحِ حسّیه نمود و بلذّتِ شهوت از راه ببرد، قوله تعالی «هَلْ
أَدُلُّكَ عَلَىٰ شَجَرَةِ ٱلْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبْلَىٰ» [XX, 118] که این روحِ حسّیه دانست که او را بهوای
خویشتن از راه برد، و این روحِ معترضه که درخانهٔ باد است کام و ناکام بشهوت راغب شُوَد و با
او یکی بُوَد، چون این معترضه با ایشان یکی نبودی در این خانهٔ باد بماندی تا هزار سال با این معترضان
225. زیادت رفتند و این لذّت و چاشنیِ شهوت [225] از این ذکرِ مردان ظهور کرده طلب
کامِ زنان کرد که باران الّا بر زمین نتواند باریدن، همچنان که ابر در عالمِ بزرگ که صفتش کردیم،
و الّا این لذّت و چاشنی آن قوّت است که در ابر است و اگر این قوّت نبودی هیچ مردی
صحبتِ زنان نخواستی و تخم توالد در دنیا نبودی، و اگر این قوّت در ابر نبودی برف و باران
نباریدی و دنیا خراب گشتی،

226. [سؤال ۸] پس جابرِ عبد الله انصاری گفت یا خداوند [226] من این صفت
بتمامی باز گوی، پس باقر العلم علینا منه السلام گفت، دو ابر است، یکی از گوهرِ پاکِ
هوای لطیف و یکی دیگر ابر از گوهرِ عزازیل است، یا جابر چون سلطان القدرة بأمر و فرمانِ
ملکِ تعالی آن همه منکران با کوه و کمر کرد از جان و جوهرِ عزازیل حرارتی باز آفرید روحانی
به هفت رنگ و بخارهای زمین بیاورد وی فرستاد تا از همه بوم و بر و دریاها زیور و دنیدش
227. بستاند، [227] و این آب که از جوهرِ منکران است از دریاها بردارد و بقوّتِ چهار طبع

و باطن بایشان خورد و خورش و آمیزش مکنید و گواهی بخداوندی و بروحِ یک دیگر
218. بدهید و بدانچه شما را دست رس باشد بهم مهربانی کنید که برادری [218] آن زمان
درست باشد که گواهی دهید، إِنَّمَا ٱلْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ [XLIX, 10] واین
هر سه شرط سه بار گواهی دادن است بر ملکِ تعالی، و یکی بر پیغمبران و یکی بر امامان
زمان و یکی بر برادرانِ دین، و شرطِ چهارم در خورد و بردِ دنیا مزیید واز هر چه شما را مراد
است مخورید، واگر شما آن سه گواهی که به سه شرط بگفتم بجای آورید این یکی خوردنی بر شما حلال
219. کنم و شما را بخشم و شما را ببهشتِ جاوید بدهم، قوله تعالی، [219] وَعَمِلُوا ٱلصَّا
لِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا
[IV, 60] وجای دیگر می گوید، فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا [XVIII, 110] وجای دیگر می گوید
أَحْسَنَ عَمَلًا [XVIII, 29] و شما باین عهدِ من وفا کنید و من نیز بعهدِ خود وفا کنم، وَ
أَوْفُوا بِعَهْدِي أُوفِ بِعَهْدِكُمْ [II, 38] پس چون این عهد به بستند
نسیانی بر ایشان افتاد و همه بروی زمین افتادند بمیانِ دنیا، چون چهل سال بر آمد بعضی از این
220. شرط بدر آمدند [220] و بفرمانِ اهرمن از راه بیرون رفتند و دست در شجره کشیدند
و لذّت و چاشنی از هم برگرفتند و شیرینی شهوت در ایشان کار کرد و هر چه در اشباح
بودند قالبِ گوشت و خون بر ایشان پدید آمد از هفت آلت، و هر آلتی برنگِ دیوانی، و
استخوانها از الهیّت و خون از ملکوتیّت و گوشت از ربوبیّت و رگها از جبروتیّت و پیها از
221. لاهوتیّت و پوست از نورانیّت و موی از روحانیّت بر ایشان پدید آمد، [221] و هر که در قالب
اظلّه بودند و زن بودند فرج و دوبر بر ایشان پدید آمد، و دل در میانِ این قالب پدید
کرد همچون زمین که بچهار طبع آراسته است و چهار خانه در این دل پدید کرد، و این روح
مطمئنّهٔ معترضان که نفسِ مطمئنّه خوانند در خانهٔ باد کرد، و این روح که از ذلّتِ مرسلان
پدید کرد در این نیمهٔ چپِ دل، خانهٔ خون کرد و این روح را بنام دیو خوانند در این نیمهٔ راست،
222. و بنامِ شیطان و بنامِ حسّیه خوانند، و روح از آن معترضان که [222] به سر قبّهٔ
آگون بر باری تعالی گواهی داده بودند که ایشان را سابقان خوانند، در نیمهٔ راستِ

213. ابلیس بزن [213] چهره گشت و هرکه به تعصّب او بودند همه بزن چهره گشتند و براین معترضان
ظهور می کردند وایشان همه فتنه شدند که مرو هیچ چیز چنان آزرده نمی شود که دست
در آن زنان درزند، و در ایشان شهوتِ شهوانی بود دستها بهم درآوردندی وبهم
بسودندی، چون نهٔ ماه بگذشتی یکی دیگر از میانِ ایشان پدید می آمدی، و مار و طاؤوس
دراین بهشت ثانی وثالث بودند که بهوای ابلیس رفتند و بظهورِ عنکوری (؟) ملک تعالی
214. بانگ برایشان زد [214] که قُلْنَا ٱهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا [II,36] اکنون همه بدر شوید
از این بهشت تا که شما را نیز اکنون بقالبِ ظلمهٔ تنگ وتاریک باید شدن، وازآن قالب
بظلمه انگند وفرج و دوبر ایشان پدید آمد، چون این معترضان درهیکلِ ظلمه افتادند
شب وروز می گریستند، آن مهترِ کافران درمیانِ ایشان بزنِ خوبروی باز پدید آمد و
ایشان را بفریفت، ودست درفساد نهاد، ملکِ تعالی همین بانگ برایشان زد، فَإِنَّكَ
215. أَنْتَ رَجِيمٌ [215] وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِي إِلَى يَوْمِ ٱلدِّينِ [XXXVIII,78-79] یعنی
شما را از این قالبهای ظلمه بقالبهای خونین وگوچدین و پوستین باید شدن، بعدِ یک دیگر
بودند، پس این معترضان همه بگریستند وگفتند یا خداوندما اگرفرمان دهی ما از این گناه پاک
باشیم هم دراین هیکل وقالب، خداوند تعالی گفت کفارتِ این گناه دراین قالب روا نیست
وآن شکّ درشما موجود است، ایشان گفتند که ماراچه باید کردن که دراین قالب پاک بشویم،
216. [216] ملکِ تعالی گفت شما را چهار شرط با من بباید بستن تا از من دور نباشید وازاین چهار شرط
یکی آنست که درهر شخصی وقالبی که ظهورِ من ببینید بهرزبان وآوازی که باشد بتازی وفارسی ورومی
وهندی وسندی وگرجی وسقلانی (؟) وصورتی (؟) گواهی بدهید بی شکّ وشبهت وحجّتی
آرید وصادق باشید، شرطِ دوّم آنست که امامانِ زمان وعالمانِ ربّانی ونورانی را
217. بشناسید وعلمِ من وصفت ووصفِ من ازایشان بیآموزید [217] وگواهی دهید
بخداوندی برنطق وروح ایشان، شرطِ سیّوم آن است که همه باهم برادری کنید چنانکه
تن وجان از همدیگر دریغ مدارید ومال وخواسته وخونِ خویشتن بفدای دین و دینیان کنید
ودین ودنیا را بهم راست دارید وهیچ گونه راه بدان وظالمان بخویشتن مدهید وبظاهر

وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَآئِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ، قَالَ
ٱخْرُجْ مِنْهَا مَذْءُومًا مَّدْحُورًا [VII,16-17][1] پس ملکِ تعالی گروهانِ ابلیس را
در قالبهای اظلّه[2] کرد و دوزخ اظلّه بود که ایشانرا در آن باز داشت، و معترضان را
در قالبهای اشباح کرد، قوله تعالی، فَرِيقٌ فِي ٱلْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي ٱلسَّعِيرِ [XLII,5]
209. و در [209] اینجا بهشتِ فردوس قالبهای اشباح بود، و دوزخ قالبهای اظلّه بود
که (از؟) ذلّتِ مؤمنان آفریده بود که سزای ایشان بود، اگر قالبِ اظلّه نبودی ایشانرا
در اینجا جایگاه نبودی، اگر زمین نبودی اشباحیانرا در این دنیا جایگاه نبودی همچنانکه
اگر در این تنها دِل نبودی روحِ معترضه در این قالب هیچ جایگاه نتوانستی نشستن،
و اگر در این دل خانهٔ خون نبودی آدمِ مذموم جایگاهش نبودی، پس ملکِ تعالی بآن
210. گوهرانِ [210] معترضان گفت که شما در این بهشتِ اشباح شوید و از هرچه شمارا آمر او نست
بخورید الّا از این یک شجر مخورید یعنی که دست در زنا کردن مزنید، و عهدها با ایشان بست که
من جبرئیل بشما فرستم یعنی هدایتِ الهی، فَمَن تَبِعَ هُدَایَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ
يَحْزَنُونَ [II,36] و شما در این بهشت و فردوس که قالبهای اشباح است می گردید الّا
211. اگر ایشان بر این دَوْر که قالبِ اظلّه اند بزن چهره گردند [211] و دست در ایشان مزنید،
قوله تعالی، وَلَا تَقْرَبَا هَٰذِهِ ٱلشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ ٱلظَّالِمِينَ [II,33] پس جبرئیل
روح الوحی درگاه ایشانرا در بهشتِ فردوس بگردانید و صورتی دیدند بهزار هزار رنگ
رنگارنگ بنگاریده و بر تختی نشسته و تاجی بر سر نهاده و دو حلقها در گوش کرده و تیغ
حمائل بر افگنده که جنّتِ فردوس از ظهورِ نورِ آن صورت شعاع می زد، این معترضان را
212. مراد چنان بود که بدانند که [212] آن صورت چیست، روح الأرواح[1] بدیشان نمود که این
صورت از دیوانِ غایة الغایاتِ ازلیست و از آنِ افرازِ همه افرازی در این بهشت ظهور کرد
صورتِ فاطمه است و تاجِ وی محمّد است و حلقها حسن و حسین است و تیغ
حمائلِ وی أمیر المؤمنین علیست و تختش مکانِ قدرت است که سریرگاهِ ملکِ تعالی
است جلّت عظمته، پس ایشان همه تسبیح و تهلیلِ آن صورت می کردند تا چندگاه و زمان برآمد،

[V, 1] فرمان خدایراست، هرچه خواست کرد وهرچه خواهد کند، وَمَا تَشَآؤُنَ
إِلَّا أَنْ يَشَآءَ ٱللَّهُ [LXXVI, 30]، قومِ دیگر گفتند، چرا باید کسی در این دنیا بیآفرینی که خونهای
ناحق بریزند وفسادها بکنند، وعزازیل سر باز زد وآن دیگران بهوای بلای او برخاستند
وگفتند، اگر تو کسی دیگر در این روی زمین پدید کنی ما سجودِ او نکنیم، ملکِ تعالی [204] گفت شمارا 204.
پیشِ معترضان باید رفتن، از شما هرکه فاضلتر بود وعلمِ آسمانها وزمینها ونامِ اُزُوَر
ونباتات بگوید سجودی بروی بکنید، پس این ملائکتان هیچ علم ندانستند ومعترضان
علمِ آسمانها وزمینها ونامِ اُزُوَر ونباتها وکوهها وهرچه در این زمین است بگفتند، قوله تعالی
وَعَلَّمَ آدَمَ ٱلْأَسْمَآءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى ٱلْمَلَآئِكَةِ [II, 29] پس ابلیس
وقومش که قالب ایشان چون آتش بود سر باز زدند [205] وکفر دربستند که ما سجودِ 205.
ایشان بکنیم که ما بهتر از ایشانیم، خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ [VII, 11]
ملکِ تعالی از ایشان خشم گرفت وگفت همه از این هیکلها باز افتید که آن دوزخ
است تا شما بیش از این فخر نیآورید ودر آن قالبِ سیاه وتنگ وکثیف وتاریک بمانید
پس ابلیس وقومش گفتند تسبیح تو کرده ایم کجا شد آنکه تو روا نداری که رنجِ کسی ضایع
شود، ملکِ تعالی گفت [206] من مُزدِ شما عوض نکنم، وبزنِ نیک چهره در میان 206.
شاکیان وذلّتیان کنم تا ایشان را فریبید ونگذارید تا ایشان براهِ راست بمانند
واز چپ وراستِ شما ظهور ایشان باشد، پس از آن شمارا بدان گناه بدوزخ فرستم
هفت هزار سال بقالبهای خونین وگوچدین ووَدْ ودامیان بمانید، قوله تعالی، وَلَقَدْ
خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَآئِكَةِ ٱسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا [207]
إِلَّا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ ٱلسَّاجِدِينَ، قَالَ مَا مَنَعَكَ أَنْ لَا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ 207.
قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ، قَالَ فَٱهْبِطْ مِنْهَا فَمَا
يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَٱخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ ٱلصَّاغِرِينَ، قَالَ أَنْظِرْنِي إِلَى
يَوْمِ يُبْعَثُونَ، قَالَ إِنَّكَ مِنَ ٱلْمُنْظَرِينَ، قَالَ فَبِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ
صِرَاطَكَ ٱلْمُسْتَقِيمَ، ثُمَّ [208] لَآتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ 208.

نجیبان، وششم منزلِ موحّدان، وهفتم منزلِ ممتحنان، تصدیقًا لقوله تعالی،
اَلصَّابِرِینَ وَٱلصَّادِقِینَ وَٱلْقَانِتِینَ وَٱلْمُنْفِقِینَ وَٱلْمُسْتَغْفِرِینَ بِٱلْأَ
199. سْحَارِ [III, 15] واین معترضان [199] که باز پس ماندند ملکِ تعالی سلمان القدرة
را فرمود که ایشانرا بزیر کن ودرمیان گاهِ جهان بازدار، قُلْنَا ٱهْبِطُوا مِنْهَا جَمِیعًا
فَإِمَّا یَأْتِیَنَّكُمْ مِنِّی هُدًی [II, 36]، درحال سیصد وسیزده تن ازایشان بگریستند
وفریاد وزاری برآوردند، همچنان که کسی را بزندان کنند بگرید، ایشان بهرچه زارتر بگریستند
ایزدِ تعالی برایشان نیز ببخشود وآن شکّ وشبهت ازایشان جدا کرد، هفتاد [200]
200. هزار ملائکه ازایشان بیافرید واین معترضانیکه پاک بودند اسمِ مُرْسَلی برایشان افتاد، و
برحمتِ ملکِ تعالی وافشانش وبخشایش سزاوار شدند، فَفَرَرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا خِفْتُكُمْ
فَوَهَبَ لِی رَبِّی حُكْمًا وَجَعَلَنِی مِنَ ٱلْمُرْسَلِینَ [XXVI, 20] واین ذلّتیان که نامِ ملائکه بر
ایشان افتاد ابلیسِ لعین درمیانِ ایشان باز پدید آمد، ازآن ذلّت بود والّاخواستِ
201. او تعالی چنان بود که جانّ بن الجانّ بدستِ وی بردارد، پس ملکِ تعالی بدین [201] ذلّتیان
فرمود که دراین روی زمین آمدند، وتا چند گاه وزمان برآمد بابلیس فرمود که هلاکِ جانّ
بن الجانّ بکند، پس ابلیس با همه ملائکتان وذلّتیان با جانّ بن الجانّ حرب بکردند، وهمه
دراین دریاها ریختند، بعضی بدد ودامِ بحری بودند وبعضی نهنگ ومار وماهی بودند،
وبعضی وحوش وطیور بودند، وبعضی یاجوج وماجوج بودند، وبعضی بصدف وکاسه و
202. گجّ بودند، وهرچه دراین بحرهاست همه ازآن گوهر است، و [202] این ابلیس درمیان
ملائکتان پدید آمد همه هیکل وقالبِ او بنگارید بهر رنگی که درهفت آسمان وزمین بود بروی
پدید کرد وهیکل وقالبِ ایشان مانند آتش بود، فخر وتکبّر می‌آوردند بدان قالبها،
وعزازیل هزار چندانِ ایشان فخر می‌آورد، پس ملکِ تعالی با ایشان گفت که
قومی دراین جهان بخواهم آفرید وپادشاهیِ این جهان بدیشان دهم، وَإِذْ
203. قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّی جَاعِلٌ فِی ٱلْأَرْضِ خَلِیفَةً [II, 28] [203] پس
ایشان سه گروه بودند، گروهی گفتند، یَفْعَلُ ٱللَّهُ مَا یَشَاءُ [III, 35] یَحْكُمُ مَا یُرِیدُ

خداوند بما چه فرمائی که ما هم بر خویشتن ظلم کردیم، رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِن لَّمْ
تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلْخَاسِرِينَ [VII,22] ای آفریدگار ما باش که
ما نیز باز [194] گردیم و بخشایشِ خویش ما را عفو کنی یا این است که بیکبار رشدیم، ملکِ 194.
تعالی از کون بخشایشِ خویش بسلمان گفت که این معترضان را از این قبّهٔ آب گون
بهیکل سماوی و هوائی افگن، پس سلمان القدرة ایشان را بقالبِ هوا برد و در میانِ هوا باز
داشت، دوگان و دوگان بهم جفت بودند، و شکلِ خویش پدید آوردندی تا از حدّ و اندازه
در گذشت، ایزدِ تعالی به تسبیحِ خویش در میانِ ایشان ظهور کرد و هم بر آن تصدیق که بر ملکوت
الأعلیٰ می کرد تا ایشان تسبیح [195] بیآموختند و بملکِ تعالی گفتند، ناطق و مهتر ما 195.
توئی، آن خداوندی که تسبیح بروی می کنی بر ما باز نمای، ملکِ تعالی گفت من خداوندم شما را
باز نمایم بشرطیکه شما عهد با من بکنید که او را جلّت عظمته ببینید و گواهی بدهید تا او شما را
بجایگاهِ خالصان فرستد و هر که متشکّک باشد و یا منکر باشد در این روی زمین باید رفتن،
این همه معترضان عهد با او جلّت عظمته بربستند و راضی ببودند، ملکِ تعالی گفت أنا الله أکبر
[196] آن خداوندِ بزرگوار که شما طلب می کنید منم، پس نهصد و نود و نُه روح از میان بیرون 196.
آمدند و گواهی بر ایزدِ تعالی بدادند و گفتند آمَنّا وصَدَّقْنا، که ما گواهی می دهیم که توئی خداوندِ افشانندهٔ
و بخشاینده و توئی که بهفت دیوان و درگاه ظهور کرده بودی، آمنّا و صدّقنا، ما گواهی می دهیم
بدین اقرار باز رستند، مَن قَالَ لَا إِلٰهَ إِلَّا ٱللهِ خَالِصًا مُخْلِصًا دَخَلَ ٱلْجَنَّةَ
[197] و آن ذلّت که در ایشان موجود بود از ایشان باز رستید و گروهی از دیوان 197.
و جنّیان از وی بیآفرید، خَلَقَ ٱللهُ ٱلْكَافِرِينَ مِن ذَلَّةِ ٱلْمُؤْمِنِينَ، جانّ بن
الجانّ را از ذلتِ مؤمنان بیآفرید و دیوان از ذلّت ممتحنان بیآفرید ثُلَّةٌ مِنَ ٱلْأَوَّلِينَ
وَثُلَّةٌ مِنَ ٱلْآخِرِينَ، وَأَصْحَابُ ٱلشِّمَالِ مَا أَصْحَابُ ٱلشِّمَالِ، فِي سَمُومٍ
وَحَمِيمٍ، وَظِلٍّ مِن يَحْمُومٍ [LVI, 38 - 42] و اسم ممتحنی بر ایشان [198] افتاد و در 198.
زیرِ منازلِ موحّدان باز داشت، از این جهت سابقان بهفت منازل شدند، یک منزلِ
سلمان، و دوّم منزلِ مقداد، و سیّم منزلِ باذرّ، و چهارم منزلِ نقیبان، و پنجم منزلِ

و شاکیان و معترضان در این بساط قدرت بیک جایگاه باشند، پس باری تعالی
بر این معترضان گفت که من در این جهان بشری بخواهم آفریدن و پادشاهی این جهان
را بدو دهم، تصدیقاً لقوله تعالی، وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَآئِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ
190. خَلِيفَةً قَالُوٓا أَتَجْعَلُ [190] فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَآءَ وَ
نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ [II, 28] پس سلمان الخیر و باذر الکبیر و مقداد
و عمار و جندب و باهریره و باکمیل و نقیبان و نجیبان بگفتند اَللهُ يَفْعَلُ مَا يَشَآءُ
[III, 35] وَيَحْكُمُ مَا يُرِيدُ [V, 1] حکم و فرمان خدای راست هرچه [خواهد] خواست
کرد و هرچه خواهد بکند، و بعد از این هم صلاح بهترین و بدترین او داند، و این معترضان
هفت حجاب که بهر حجابی گروهی گواهی داده بودند همه خاموش کار فرماندند، ایشان نیز
191. [191] فلاح یافتند، قال النبی علیه السلام، مَنْ صَمَتَ نَجَا، پس این
معترضان دیگر گفتند ای خداوند ما صلاح نیست که تو کسی در این جهان بیافرینی که ایشان
فساد و تباه و خون ریختن آغاز کنند، و اگر غرض تسبیح است ما چندان تسبیح و تهلیل و تقدیس
تو کنیم که ترا آن کفایت باشد، پس ملک تعالی گفت گناه شما بدور رفت، شما را از
حجاب آبگون بزیر باید شدن، دانم که حال شما بچه رسد و الا شما ندانید، إِنِّي
192. أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ [II, 28] پس [192] این معترضان فریاد و واویلا بکردند که
چرا ما این نصیحت کردیم که این نصیحت ما بمعصیت کار کرد، از میان ایشان گروهی پشیمانی
و ندامت همی خوردند و شفاعت میکردند و بملک تعالی در می گریستند، لَا تَدْعُوا الْيَوْمَ
ثُبُورًا وَاحِدًا وَادْعُوا ثُبُورًا كَثِيرًا [XXV, 15] ملک تعالی بر ایشان ببخشود و آن
شک از ایشان جدا کرد و جان و تن از و بیافرید و همه روی زمین بپراگند، قوله تعالی، وَ
193. خَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ [LV, 14]، و نام [193] موحدی بر این معترضان افتاد
که ذلت از ایشان بیافریده بود، بعد چهار هزار بودند، و بمنزلت در زیر نجیبان باز داشت
و این دیگر معترضان که باز پس ماندند فریاد و زاری نمی کردند و شفاعت هم نمی خواستند،
و لیکن تسبیح ملک تعالی می گفتند، تا چندگاه و زمان بر آمد روی بملک تعالی کردند که ای

چنان واجب دید که گوهری که از عزازئیل [185] بازگرفت بهفت رنگ باز پدید آورد، 185.
سرخ و سیاه و کبود و بنفشه و نیلگون و زرد، و آنرا ابر نام نهاد تا این آبها بجویها و
رودها می برد و باز بر زمین می افشاند تا این زمین را تر و تازه می دارد و بخار بروحانیّت
آن فرشته است که ملک تعالی بر ابر موکّل کرده است، تصدیقاً لقوله تعالی: [سبحان
من] يُسَبِّحُ ٱلرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَٱلْمَلَآئِكَةُ [XIII, 14] والّا این دد و دام و کوه و کمرو
[186]
اُزْوَر و نباتات و کالبدهم از کندوی اهرمین اند، و اکنون همان اهرمن باَبْر و رعد ظهور 186.
می کند و روزیِ آفریدگانِ خویش میرساند بامرِ ملکِ تعالی،

جابر گفت یا خداوندِ من چه دلیل است که می گویند که ابر امرِ اعْلیٰ ست، باقر گفت
راست می گویند، آن ذرّهٔ نورِ الهیّت که بهنجارِ روحانیّت بیاریِ این ابْر فرستاده اند آن
امرِ اعْلیٰ ست، و این ابر گوهرِ عزازئیل است، یا جابر اگر این ابر نه از گوهرِ عزازئیل بودی ماه و
آفتاب بهنجارِ دو دیوان از این معترضان باز نپوشیدی [187] که در این عالمِ کوچک باز ظهور 187.
می کند بهفت چهره، بظنِّ بد و کام و آرزو و شکّ و شُبْهَت، و تابشِ روحُ الایمان و
آفتابِ عقلی از این روح القلوب باز می پوشد، و این ابرِ عالمِ بزرگ در نورِ ملکِ تعالی
چنان بسته است که این جسمِ کثیف در روح بسته است والّا ابر که امرِ اعْلیٰ ست روح الحیوةِ
ناطقه است برنگِ ابر و رعد و برق و قمر است، و بارانش علمِ نور است و زمینش دل است
و آسمانش روح الایمان است و فلکْ نطق است وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ [XXXVI, 40]

جابر [188] گفت یا خداوندِ من آن سخن که موقوف فروهشتی در معنیِ عالمِ بزرگ 188.
بتمامی باز گوی، باقر گفت، یا جابر چون این همه ابر جهان را تر و تازه باز داشت و این سبز
و زرد گون گشت و اُزْوَر و نباتات سبزی بر آورد هیچ کس نبود که اُزْوَرها بخوردی که بقوّتِ
نامیه بر بسته بودند، و آن گوهر یکه دوّم بار بملکِ تعالی عاصی گشته بود از پسِ نامیه بیاید
و در دلهای بهائم نشست، و هرچه این بر می آورد این روحِ حسّیه آنرا می خورد که هر دو
بهوای روحِ منکران [189] برخاسته بودند، و این معترضان که بر آن حجابِ آبگون بودند 189.
و تسبیحِ ملکِ تعالی می کردند، در عدلِ ملکِ تعالی چنین جائز نبود که این خالصان و مخلصان

کردند برنج ازش پدید کرد، هرکه باو کاهنی کردند با آهن بازآوردند، وهرکه ملکِ تعالی را
مکّار خوانند باکوه وکمر کرد، وهرکه ملکِ تعالی را ساحر برخواندند صحرای جهان ازش
پدید کرد، وهرکه ملکِ تعالی را نادان خواندند بنار کرد، وهرکه ملکِ تعالی را رمی وافسر در ره[1]
181. می کردند همه بازر کرد تا در این جهان [181] ضربش همی زنند، وهرکه با آن
شش دیوانها با او جلّ جلاله روآوری کرده بودند دیناری شش دانگ ازش پدید کرد،
وهرکه ملکِ تعالی را بسیمانه (؟)[1] پنداشتند سیم ازش پدید کرد، وهرکه ملکِ تعالی
سینه[2] گفتند مس ازش پدید کرد، وهرکه ملکِ تعالی را ازتج (؟) پنداشتند ارزیز ازش[3]
پدید کرد، وهرکه با او داوری کردند همه را با دار ودرخت کرد، وهرکه جوّر با ملکِ تعالی می کردند
182. با جواهرهای [182] گوناگون بازکرد، وهرکه بشادیهای (؟) او ببردند با بهائم وسباع
ودَدّو دام بازکرد، وهرکه ایزدِ تعالی را بطرّار (؟)[1] برخواندند همه را طیور کرد، وهرکه دریدگی[2]
خداوندی می کرد همه با آواز دُورکرد وهرکه سخنِ ملکِ تعالی را بیماریدند (؟) همه را بیمار کرد، وهرکه
ملکِ تعالی را بمباهی برخواندند همه را باهی کرد، وهرکه با آواز شناعت (خواند) با ذرّه[3] کرد
وهرکه گزندگی کرد بگرگ وکفتار بازکرد وهرکه باو ناخوبی کردند با خوک وخرس کرد، وهرکه
183. شرّ ملکِ تعالی را [183] بخود شیرین کردند شیر ازش پدید کرد، وهرکه با او گفتار کردند
همه را بگفتار کرد وهرچه بدین ماند، واگر این همه بازگوئیم این کتاب از حدّ واندازه درگذرد،
واین جهان چنین که هست ازکوههای سهمگین وبیابانهای دُور ودراز وبحرهای عمیق
وددو دام ووحش وطیور از آن گوهرانِ ششبِ منازل بیافرید، واین جهان بزنگ
برداشت تا چندگاه وزمانی برآمد در این جهان نه روشنی ونه تاریکی بود الّا چنان
184. که وقت ونام وجان اندر این زمین [184] نبود، خشک وپوسیده بود، گروهی از
آن ارواحِ منکران که در کافری سخت بودند وبرملکوت الأعلی مانده بودند ملکِ
تعالی ایشانرا برزمین فرستاد وهمچون روح درعالم[1] دمید، واین زنده گشت وازُوَر و
نباتات اززمین برآمد وبقوّتِ او این ازُوَر ونباتات همه ازگوهرانِ آن لعین بودند وازجنّه[2]
عزازیل پدید آمده بودند، واین روحِ نامیه برهمه روی زمین پراگنده شد وملکِ تعالی

اقلیم عراق را از منازلِ پنجم بیآفرید ، و با هریره اقلیم مصر از منازلِ ششم بیآورد ، 176.
و با تکمیل اقلیم روم از منازلِ هفتم پدید کرد ، و آفرینشِ دنیا از با تکمیل تمام و کمال بود ،
و دوازده نقیبان دوازده کشور را بیآفریدند سند و هند و تبت و بربر و روس
و حبش و خزر[3] و ترکستان و بحرین و کوهستان و ارمنه[4] و پارس و مغرب و
استقلان ، و بیست و هشت نجیبان بیست و هشت جزیره از آن کل و تولِ (؟) ایشان
بیآفریدند در میانِ بحرهای عظیم [177] چون جزیرهٔ هند و سند و جزیرهٔ سرندیب و 177.
اسکندریه و قسطنطنیه و برقیوس و فرغانه و اوجان[1] (؟) و سواد و ماچین[2] و برقه و جزیرهٔ
یونان و گیلان و افریقیه[3] و عسقلان و نصیبین و ملطیه[4] و سعود و انطاکیه و طرطوس[5] و
کیش و عمّان و جزیرهٔ کرک و مسقط ، و گردِ آن کوه هفت دریای بزرگ هم از ایشان
بیآفرید ، و نفت و گوگرد و قطران و قیر و ظاعون (؟) و زاک (؟) و نمک و گچ از
أخلاطهای ایشان پدید کرد و هر کوه [178] و کمر و ریگ و گوهری که در دنیاست 178.
از ایشان پدید کرد که با ملکِ تعالی اسراف کردند و بداور عَلَیْنَا مِنْهُ السلام مجادله می
بردند ، قوله تعالی ، وَكَذَلِكَ نَجْزِي مَنْ أَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِآيَاتِ رَبِّهِ وَ
لَعَذَابُ ٱلْآخِرَةِ أَشَدُّ وَأَبْقَى ، أَفَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ
ٱلْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ [XX, 127-128] و هر آبی که در جهان است از اخلاطهای
ایشان است ، اگر این آبهائی که در جهان است نه آن بودی که داورِ ملکِ تعالی از آن
گوهران آفریده بودی [179] چنانکه ظاهریان می گویند که آب از آسمان می بارد اگر هزار 179.
سال چندین از آسمان به باریدی دیر بودی که این جهان پر از آب بودی ، و الّا این آب
آن است که سلمان القدرة از کافران بیآفریدی و در جهان ریختی و در این بحرهای
زمین کردی برگهای زمین بنشور در می شود و بیاریِ چهار طبع بر هوا میشود ، باز بزمین می بارد
و زمین را تر و تازه می دارد ، همه آن است که سلمان آفریده است ، و هرچه در این جهان
است از کوه و کمر و دد و دام و اُرْوَر و نباتات[1] و هر که با باری تعالی مجادله [180] بر دند بدل 180.
باز پدید آوردند ، و هر که از ملکِ تعالی گله کردند همه با گِل ذرّه کرد ، و هر که بملکِ تعالی رو آوری

يَا مَعْشَرَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ إِنِ ٱسْتَطَعْتُمْ أَن تَنفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ ٱلسَّمَٰوَاتِ
وَٱلْأَرْضِ فَٱنفُذُوا لَا تَنفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ [LV, 33] واین حجّتِ روشن و
گواهی قاطع است، پس ملکِ تعالی جلّت [172] عظمته بسلمان القدرة گفت یا سلمان 172.
تو بابِ منی وکتابِ منی، القرآن کلامُ اللّٰهِ، و دستِ راستِ منی، أنتَ یَدُ اللّٰهِ در
همه درگاه و دیوان و حجابِ من، و رسولِ من توئی و عرشِ من که خداوندم و أمانت و أمانت دارِ
من توئی، و روحِ من از حجابِ تو ظهور کند و از جانبِ تو، من خداوندِ توام و تو
خداوندِ مؤمنانی، و حکمِ آسمان و زمین در دستِ تو گردانیدم، و من خداوندِ توام و
تو خداوندِ همه آسمانی و زمینی، واین کافران که با ما بی ادبی [173] و بی آزرمی 173.
و جنگ و جدال کردند همه کوهها و کمرها و بیابانها و دریاها از ایشان پدید کن، و دَدْ و
دام و وحوش و طیور از ایشان بیافرین، تو که سلمانی با مقداد و با ذرّ و عمّار و جندب
و هریره و کمیل هفت اقلیمِ زمین از ایشان بیافرینید، و نقیبان فرمود که دوازده
کشورِ خاکِ سیاه رنگ از ایشان بیافرینید، و نجیبان فرمود که بیست و هشت جزیره
از بندگشائی ایشان پیدا کنید، پس آنگه سلمان العظیم هیبتی بر ایشان [174]
زد و حوّل بر ایشان افگند، و چون صد هزار طاس و طشتِ زرین که برافشیدند نالائی 174.
از ایشان برآمد، این همه نور و روح از ایشان بر پرید واین پردهٔ آبگون از شش
بگسترد و در آن وقتی که معترضان از ملکِ تعالی أمرِ معجزات می خواستند این نورها
از کافران برخاسته بود، بهنگامِ معترضان این پرده از شش پدید کرد، تصدیقاً لقوله
تعالی، یَوْمَ تَأْتِي ٱلسَّمَآءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ [XLIV, 9] وآن همه [175] گوهران 175.
باز آب بودند به هیبتِ سلمان القدرة، وآب بحر باز بود، ذرّه باز گل بود، واین
هفت ملائکتان هفت اقلیمِ زمین از اصلِ گوهرِ ایشان بیافریدند، نخست سلمان
القدرة از آن منازلِ اوّلینیانش که انکار کردند اقلیمِ زنگ و زنگیان پدید کرد با آن همه
کوهها و دریاها که در اوست، و مقداد هندوستان از منازلِ دوّم بیافرید، و باذرّ ترکستان
از منازلِ سیّم بیافرید، و عمّار خراسان از منازلِ چهارم بیافرید، وجندب [176]

که بدین قبهٔ فیروزه رنگ این همه منکری کرد با همه قومِ وی، چنانکه آن سابقان که سالارِ
ایشان سلمان است ظهورِ ملکِ تعالی پذیرفتند،

[سؤال ٧] پس جابر گفت یا خداوند [168] من در تفسیر این آیت چه می 168.
گوئی که إِنَّا عَرَضْنَا ٱلْأَمَانَةَ عَلَى ٱلسَّمَوَاتِ وَٱلْأَرْضِ وَٱلْجِبَالِ فَأَبَيْنَ
أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا ٱلْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا
[XXXIII, 72] باقر گفت یا جابر ملکِ تعالی می گوید در این آیت که ما أمانت در این آسمانها
نهادیم پذیرفتند و بزمینها نهادیم پذیرفتند، و بکوهها نهادیم پذیرفتند، وآنچه درمیان
آنهاست پذیرفتند و مشفق و مهربان بزینهارِ باری تعالی بودند، والّا گروهِ مردم بدشواری
پذیرفتند و آن دیگران از کافران [169] و منافقان و مشرکان زینهارِ ملکِ تعالی 169.
با خویشتن نگرفتند تا ملکِ تعالی ایشانرا در عذاب افگند که به چهار[1] هزار سال ازش
بدر بیآمد مگر این گروهِ مردم نوبتِ دیگر گفتند بملکِ تعالی (؟) بازگردیدند تا ایشان را
برحمت خود بیآمرزید[2] (؟) واین زینهار و أمانتِ ماست[3] (؟)، یا جابر ظهورِ أمیر المؤمنین
بود بمقامِ الهیّت که اضافتِ خداوندی باز برخویشتن کرد و آسمانها سلمان و مقداد
و باذرّ و عمّار و جندب و هریره و کمیل بودند که پذیرفتند، و زمین نقیبان بودند که بیک درجه
[170] از زیرِ این ملائکتان اند، و کوه نجیبان بودند، و اندکِ معترضان که مثلِ ایشان 170.
بمردم زده است هم آن ظهور پذیرفتند، و دیگر شش منازلِ کافران با سالارِ ایشان،
عَلَيْهِمْ اللعنة والعذاب، هیچ آن ظهورِ الهی نپذیرفتند، آن بود که این همه کوه و کم پدید
کرد و بند و دام داد و گر دانید که هرگز رستگاری نیابند، واین مؤمنان و معترضان که در
این دنیا باز مانده اند اگر بعهدِ ملکِ تعالی وفا کنند و ظهورِ الهی پذیرند رستگاری یابند از این
عذاب، این است تفسیرِ آیت، و چون آن گوهران و همه کافران [171] انکار کردند 171.
و جنگ و جدال با ملکِ تعالی کردند ملکِ تعالی هیبتی بر ایشان زد که ای کافران و پلیدان و
ناسپاسان، شما را مراد چنان است که بر این دیوانها پادشاهی کنید و حکم و سلطنت
فرمائید، نتوانید کردن الّا با یمانِ تمام گواهی دهید قاطع بر من که خداوندم، قوله تعالی

و مخلصان و بعضی از معترضان گواهی قاطع بدادند و تهتّک گروه معترضان باز بدین [164]
164. رستند، پس عزازیل و هرچه از جش (= از شش) بودند کافر سار شدند با ثانی
و ثالث و رابع و خامس و سادس، و شش منازل منکران همه کافر و ضالّ باز استادند
و ملک تعالی را ساحر و کذّاب خواندند، و این انکار و جحود این دیوان آنست که در سورهٔ صاد
[XXXVIII] وَالْقُرْآنِ است، تصدیقاً لقول الله تعالی، إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ
إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ طِينٍ، فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ
165. سَاجِدِينَ، فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ، إِلَّا إِبْلِيسَ [165] اِسْتَكْبَرَ
وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ [XXXVIII, 71-74] و آن مهتر کافران هفت بار چندان
انکار کرد که بهمه دیوانهای دیگر می کرد، و آن هفت رنگ درخشان که هر رنگ بهفتاد
هزار رنگ بود بهر هفت دیوان سلمان از او بستد، یکی بدیوان الهیّت، و یکی بدیوان
و حجاب ظهور ملکوتیّت، و یکی در پردهٔ ربوبیّت، و یکی در بحر جبروتیّت، و یکی در بحار
لاهوتیّت، و یکی ببساط نورانیّت، و یکی بظهور روحانیّت که عزازیل لعین و
آنانکه از جنس او بودند از ملک تعالی در حجاب افتادند جلّت عظمته، و هفت هزار
166. سال بزیر افتادند [166] بهفت جحود و انکار که بهفت سورهٔ قرآن باز آورده است
انکار الهیّت بسورهٔ بقره و انکار ملکوتیّت بسورهٔ أعراف و انکار ربوبیّت بسورهٔ حجر و
انکار جبروتیّت بسورهٔ بنی اسرائیل و انکار لاهوتیّت بسورهٔ کهف و انکار نورانیّت بسورهٔ
طه و انکار روحانیّت بسورهٔ ص وَالْقُرْآنِ که ملک تعالی آن ذرّهٔ نور خاصّ خویشتن
بدان ملعون داده بود که بدان آفرینش می کردی و از صنفهائی که باهم می کردند روح
و أرواح می آفریدند همچنانکه اکنون می آفرینند از کفر کافری و ضلالت و منکری و معصیت
167. [167] و دروغ و فساد و شهوت، و نام این ملعون بهر دیوان دیگر بودی، بر آن دیوان
الهیّت عزازیل خواندند، و بهنگام بشریّت حارث، و بهنگام آدم اهرمن، و بهنگام
نوح و داؤد سوّاع، و در هنگام ابراهیم نمرود، و بهنگام موسی فرعون، و بظهور عیسی سحر
و بدور محمّد ابو جهل، و بهنگام ما شیطان گویند که همه از اصل این ملعون بوده و پدید آمده

بسر آمد، ملکِ تعالی ظهور کرد و اقرار خداوندی درخواست و گفت، من خداوند شما ام
160. بر من گواهی بدهید، بتحقیق گروهی گواهی دادند و پاک [160] و صافی بودند، و بعضی
دیوان از این معترضانِ قوّتی باز رستند از آن شکّی که در ایشان موجود بود، الّا این
کافران در این دیوان انکار ایشان بزیادت شد و قصّهٔ انکار این دیوانِ ماهتاب
رنگ این است که در سورهٔ طه [XX] باز آورده است، تصدیقاً لقول الله عزّ و جلّ، وَ
لَقَدْ عَهِدْنَا إِلَى آدَمَ مِنْ قَبْلُ فَنَسِيَ وَلَمْ نَجِدْ لَهُ عَزْمًا، وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ
اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَى [XX, 114-115] فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ
161. قَالَ يَا آدَمُ [161] هَلْ أَدُلُّكَ عَلَى شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَا يَبْلَى [XX, 118]
پس ملکِ تعالی بسلمان فرمود که لباسِ فیروزه رنگ از ایشان باز کش و بمقامِ ایشان
کن، سلمان بخشم سخت بر ایشان نگاه کرد و آن لباسِ فیروزه رنگ از ایشان جدا کرد
و آن حال و احوالِ پیشین دیگر دیوانها بر ایشان برد، تصدیقاً لقول الله تعالی، کَذَلِكَ
أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا وَكَذَلِكَ الْيَوْمَ تُنْسَى [XX, 126] تا هزار سالِ دُوْرِ این دیوان
162. [162] بر آمد ملکِ تعالی از حجابِ سلمان با همه خاصّان و مخلصان در این دیوان
ظهور کرد درمیانِ ایشان و معاینةً بگفت که من خداوند شمایم، آنکه با همه دیوان و درگاه
از شما درستی خواستم، اللهُ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ [XXXVII, 126]
گواهی بر خداوندیِ من بدهید تا از این دیوان بزیر تر نیفتید که شش رنگ از شما باز ستدم
والّا این یک رنگ بشما مانده است، اگر آنرا نیز از شما بستانم تا از أعلی عالیین
بأسفلِ سافلین افتید. أمیر المؤمنین سخن بگفت، روح از سلمان الکبیر [163]
163. پدید آمد و سلمان الأصغر نامِ او گردید و ساعتی اجابتِ ملکِ تعالی کرد و گفت آمَنَّا
وَصَدَّقْنَا، گواهی همی دهم که تو خداوندِ مائی و بعد از تو خداوند دیگر نیست در هیچ
جا و مقامی الّا تو حاضری و موجودی و گواهی همی دهم حقّاً حقّاً محمّد و علی محمود المصطفی
وآلِیه السلسل والخیرات، النور الأکبر، إِنِّي أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَلِيُّ
الْعَظِيمُ، چون سلمان الصغیر این گواهی بداد مقداد و باذرّ و نقیبان و نجیبان

بازگفته است، قوله تعالى: وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَآئِكَةِ ٱسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّآ
155. [155] إِبْلِيسَ قَالَ أَأَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ طِينًا قَالَ أَرَأَيْتَكَ هَٰذَا ٱلَّذِي
كَرَّمْتَ عَلَيَّ لَئِنْ أَخَّرْتَنِ إِلَىٰ يَوْمِ ٱلْقِيَامَةِ لَأَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهُۥٓ إِلَّا
قَلِيلًا، قَالَ ٱذْهَبْ فَمَن تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَإِنَّ جَهَنَّمَ جَزَآؤُكُمْ جَزَآءً مَّوْفُورًا
وَٱسْتَفْزِزْ مَنِ ٱسْتَطَعْتَ مِنْهُم بِصَوْتِكَ وَأَجْلِبْ عَلَيْهِم بِخَيْلِكَ وَ
156. رَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ فِي ٱلْأَمْوَالِ وَٱلْأَوْلَادِ وَعِدْهُمْ [156] وَمَا يَعِدُهُمُ
ٱلشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا، إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ [XVII, 63-67]
با ملکِ تعالی مجادلهٔ سخت عظیم ببردند، باری تعالی بسلمان القدرة فرمود که ایشان را
در این بهشت هیچ سودی نیست، نورِ آفتاب رنگ از ایشان بازکش و در زیرِ ایشان
بگستر، سلمان القدرة هیبتی بر ایشان زد و نورِ آفتاب رنگ را از ایشان جدا کرد و
157. بجرِ آفتاب رنگ ازش [157] بیافرید و زیرِ ایشان بگسترد بهزار هزار نورها و رنگها
آراسته و ماه و آفتاب، و عزازئیل را با همه گوهران در آنجا باز داشت، و آن دیوان
بنفشه رنگ بدیوانِ آفتاب رنگ بازپوشید، و هزار سال آن گوهران در این پردهٔ خورشید
رنگ بماندند، پس ملکِ تعالی در میانِ ایشان ظهور کرد، که من خداوندِ شما ام و سلمان
داورِ من است و حجابِ من است، پس عزازئیل و آن گوهران منکر گشتند و همان [158]
158. مجادله باز پدید آوردند و می گفتند که این سلمان نه داورِ ملکِ تعالی است و نه خداوندِ آفریدگار
است بر این قبهٔ بالائین، قوله تعالى: (إِنَّهُمْ) يَرَوْنَهُۥ بَعِيدًا، وَنَرَاهُ قَرِيبًا،
[LXX, 6-7] و انکار و کفر دربستند، و مجادلهٔ این دیوان این است که در سورهٔ کهف
[XVIII] بازگفته است، وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَآئِكَةِ ٱسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوٓا إِلَّآ إِبْلِيسَ
كَانَ مِنَ ٱلْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِۦٓ أَفَتَتَّخِذُونَهُۥ وَذُرِّيَّتَهُۥٓ أَوْلِيَآءَ مِن [159]
159. دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا [XVIII, 48] همچنین سلمان القدرة
باجازتِ باری تعالی هیبتی و صیحتی بر ایشان زد و همه را بزیر کرد و نورِ ماهتاب رنگ از
ایشان جدا کرد و پرده ازش بگسترید و زیرِ ایشان بازکشید تا هزارهٔ زمانِ این دیوان

وزمین ازوی پدید آمد ، (خداوند) تبارک وتعالی می گوید لَمْ یَلِدْ وَلَمْ یُولَدْ نه ازکسی
ونه ازوی کسی پدید آید
پدید آیدم وچندان باخویشتن تمنا نکنند که از لذت وچاشنی طعام یا نطفهٔ پلید پدید می آید
وبصورت می باشد که هفت آسمان وزمین در وی موجود باشند ، ونطفه بلکه آن
آبِ ضرّ بود که ازاین گوهران پدید کرد که همه باز آب وگل وذرّهٔ گل گردد ، وهفت
آسمان وزمین ازاو پدید کرد ، یا جابر درست [151] بُوَد که آن برخلافِ راست است ، 151.
جابر گفت یا خداوند شرحِ این قصّهٔ ابلیس وگوهران بتمامی براین بنده ارزانی
دار ، باقر گفت یا جابر آن معترِ گوهران بحق جلّ جلاله می گفت خدا حقّ است وبرآن
دیوانِ بالائی است ، ودیگران گروه گروه بودند در بشش منازل باز استادند ، و
ملکِ تعالی را دروغ زن بخواندند وهر منزلی بلونِ دیگر بر ملکِ تعالی بیآمدند ، پس ملکِ
تعالی خشم گرفت وبسلمان فرمود تا آن گوهران را [152] از بحر الأخضر بزیر ترکرد ولباسِ 152.
بنفشه رنگ ازایشان برکشید ودر زیرِ ایشان بگسترد وهمین زمین در زیرپا کشید و
این بحرِ بنفشه گون ازش بیآفرید وبهزار هزار روحها ونورها بیآراست بکوههای
بلورین ورودهای روان وبهشتِ فردوس نام نهاد که بهشتِ چارمین است ، سه دیوان
بالای او اند بحرِ یاقوت رنگ که بهشتِ دار الجلال است وبحرِ آتش رنگ که بهشتِ
دار الملک است [153] وبحرِ زبرجد رنگ که بهشتِ دار الخلد است ، واین سه دیوان 153.
که از زبرِ او یند دار الملک وجنّاتِ عَدْن وجنّات المأوی ، وبحرِ آب است آفتاب رنگ
که دار الملک است وبحرِ ماهتاب رنگ که بهشتِ جنّات المأوی ، وبحرِ آب گون جنّاتِ
عَدْن است ، واین دیوانها همه آسمانهای این گوهران بوده است ، پس زمین ایشان
بوده است ، وبهشتِ ملکِ تعالی آن است که هیچ حدّی ونهایتی ندارد ، تصدیقاً
لقول الله عزّ وجلّ ، وَ [154] جَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ [LVII,21] 154.
وعزازئیل باآن شش گروهِ گوهران هزار سال در آن بهشتِ جنّات الفردوس بماند ،
سرِ هزاره باری تعالی ظهور کرد از حجابِ سلمان القدرة وآشکارا بگفت ، من خدایم ، هم
برآن عادت عزازئیل منکر گشت وسر باز زده وانکارِ این در سورهٔ بنی اسرائیل [XVII]

سارگشت با ثانی وثالث وبا همهٔ متابعانِ وی وصد هزار کفر وکافری پیدا کرد وسرباز
زده ، وانکارِ این دیوان اینست که در سورة الحجر [xv] باز آورده است که [146]
146. قوله تعالی ، وَلَقَدْ خَلَقْنَا ٱلْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ تا آخر این
آیت [xv,26] پس ملکِ تعالی بسلمان گفت که این کافران را واین ناانصافان را
با همه گروهانِ وی لباسِ صفرِ زبرجد رنگ از ایشان بازکش وزمینِ ایشان کن و
این دیوانِ عقیق رنگ که زمینِ ایشان است بآسمانِ ایشان کن ، واین گوهرانِ
بدبختان را در آنجا باز دار ، پس سلمان القدرة هیبتی بر ایشان زد ونورِ صفرِ
147. زنگارگون از [147] ایشان بازکشید وپردهٔ زبرجد رنگ ازشش بیافرید واین گوهران
را در آنجا باز داشت وآن دیوانِ آتش گون محتجب گشت ، تا هزارهٔ ایشان بسر
آمد باری تعالی بر آن تصدیقِ نخستین ظهور کرد و اقرارِ خداوندی اندر خواست ،
عزازئیل گفت من هرگز این نکنم که تو همچون منی بخدای ما نشائی خدا حقّ است ولیکن
بر آن دیوانِ بالائی ست ، نه چون وبیچگونه است واز وصف وصفت بیرون است
148. نه از کس پدید آید [148] ونه کسی از وی پدید آید واین سورهٔ قُلْ هُوَ ٱللّٰهُ ظاهرش
قول ... است ، در آن دیوانِ زبرجد رنگ ، از این است که نمازِ همه معدومیان به قُلْ
هُوَ ٱللّٰهُ است وبهر معدوم قُلْ هُوَ ٱللّٰهُ است ، ( ونمازِ همهٔ موحّدان وموجودیان
بر قُلْ هُوَ ٱللّٰهُ ست وبهر موجود قُلْ هُوَ ٱللّٰهُ است )

پس جابر ابن عبد الله انصاری گفت یا خداوندِ من این معنی بگستر وروشن کن
تا ما بندگان از شک وشبهت بدر آئیم ، باقر العلم علینا منه السلام گفت یا جابر موجود
149. قُلْ هُوَ ٱللّٰهُ [149] این پنج ملکان اند که چند جایگاه گفته آمد محمّد وعلی وفاطمه وحسن و
حسین که قبله گاهِ مؤمنان اند یعنی بر دیمِ مؤمنان می گردند ، این پنج نور بودند که در روحِ ناطقهٔ
مؤمنان پیوسته اند ، ومعدومِ قُلْ هُوَ ٱللّٰهُ أَحَدٌ این ظهوراتِ عنکوری است بعلمِ عالمانِ
ظاهر که چیزی نیست ودر هیچ جا ومقامی نه در آسمان ونه در زمین الّا این خداوندِ موجود وحاضر
150. که در این کتاب یاد کرده است ، واین کافران معاینةً می بینند [150] که هفت آسمان

۱۴۱. و آن بحر البیضاء [141] و قبهٔ غایة الغایات بروی پوشید، و نور آتش رنگ از
ایشان برکشید و زیر ایشان بگسترید و ایشان در میانِ آن دو حجاب ماندند تا هزار سال
چون بسر هزارهٔ ایشان بود ملکِ تعالی جلّ جلاله ظهور کرد از حجابِ سلمان با همه خاصّان
و خالصان و نقیبان و نجیبان و معترضان و بآواز بلند بدیشان گفت که ایشان آفریدگانِ
من اند سجود برایشان برید که من می فرمایم که خداوندشایم و ایشانم مِنْ ظُهُورِهِمْ
۱۴۲. ذُرِّيَّتَهُمْ [142] وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ [VII,171] پس آن خاصّان و
خالصان گواهی دادند بر ملکِ تعالی که آمَنَّا وَصَدَّقْنَا، و گروهی از معترضان گواهی قاطع بدادند
وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ [VII,171] و آن دیگر همه مشکک بودند و شش منازل کافران
بر سلمان العظیم برجوشیدند و با ملکِ تعالی برابری کردند و آن جنگ (و) جدل که اوّل
می کردند باز پدید آوردند، تصدیقاً لقول الله عزّ وجلّ، وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ
143. ثُمَّ [143] قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ
السَّاجِدِينَ [VII,10]، پس ملکِ تعالی بسلمان فرمود این گوهران را از بحرِ آتش رنگ
برکن و نورِ عقیق رنگ از ایشان جدا کن و در زیر ایشان بدار، پس سلمان القدرة هیبتی
بر ایشان زد و در زیر پردهٔ آتش گون شان بیفگند و نورِ عقیق رنگ از ایشان بکشید
بهرچه زارتر، همچون زمین در زیرِ ایشان بگسترد و آن قبهٔ آتشگون بآسمانِ ایشان
۱۴۴. کرد و قبّهٔ یاقوت رنگ بر ایشان بپوشید و این گوهران در میانِ دو حجاب [144]
هزار سال بماندند، بدان سال و ماه که در آن هنگام بود، و هرچه بر آن دیوانِ آتش رنگ
کرده بودند در این دیوان فراموش کردند و این جنگ و جدل از دیر و حرم یعنی از خاطرِ
ایشان بشد که هر هزار سال از دیوان بدیوان می افتادند تا بدین دنیای غدّار افتادند و بر خود
ندانند که یکجا رکجا بودند، قوله تعالی کَذَلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا وَكَذَلِكَ الْيَوْمَ
145. تُنْسَى [XX,126] [145] پس ملکِ تعالی از حجابِ سلمان ظهور کرد با همه گواهی دهان در این
دیوانِ عقیق رنگ و اقرارِ خداوندی اندر خواست و گفت که همه سجود بداور من برید که دستِ
راستِ من است، گروهی از معترضان گواهی دادند بر سلمان و باز رستند الّا ابلیس کافر

موذنان بگفتند، این کلمه سبب است، باز ایستیدند ومنازل بشش رفت، یکی منزلِ سلمان، و دوم منزلِ مقداد، وسیم منزلِ باذر، وچهارم منزلِ نقیبان، وپنجم منزلِ نجیبان، واسمِ سابقان براین پنج منزل خاصّ افتاد، وششم منزلِ معترضان بودند، وپس این خاصّگان اقرارِ قاطع دادند بر باری تعالی، پس ملکِ
137. تعالی بعزازئیل گفت یا عزازئیل تراسجود [137] بسلمان باید بردن، واین همه گروهای تو بسجود براین سابقان برند که از پس سلمان گواهی دادند تا شما را ازاین جایگاه بزیر ترنیف گنیم، قوله تعالی، وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ ٱسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ أَبَىٰ وَٱسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ ٱلْكَافِرِينَ [II, 32] پس عزازئیل روی بملکِ تعالی کرد سفاهت کرد، دعوی خداوندی کرد وگوهر ثانی وثالث بیاریِ عزازئیل برخاستند
138. وهر سه دعویِ خداوندی کردند [138] وملکِ تعالی را بخار وکذّاب وطرّار ومکّار بخواندند، إِنَّ ٱللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ [V, 77] وشش منازل منکران روی بسلمان کردند ومجادلهٔ سخت عظیم باو بکردند وفخر می آوردند بروی، پس ملکِ تعالی جلّت عظمته گفت ای کافران و پلیدان و دیوان وعاصیان شما می خواهید که براین دیوانها پادشاهی کنید وبراین بحرِ غایة
139. الغایاتِ ازلی وبحرالبیضاء حکم کنید، [139] نتوانید حکم کردن اِلّا بگواهی که برمن وداورِ من بدهید، تصدیقاً لقول الله عزّ وجلّ، يَا مَعْشَرَ ٱلْجِنِّ وَٱلْإِنسِ إِنِ ٱسْتَطَعْتُمْ أَن تَنفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ ٱلسَّمَاوَاتِ وَٱلْأَرْضِ فَٱنفُذُوا لَا تَنفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ [LV, 33] پس ملکِ تعالی بسلمان القدرة فرمود، براین حال ایشان را چنین نباید گذاشتن، این هفت نور که بر هیکلِ این کافران است که من آفریده ام نورِ یاقوت رنگ
140. از ایشان باز کش وپردهٔ یاقوت [140] رنگ از ششِ پدید کن، وآن نورِ آتش رنگ ازش باز کش وپردهٔ آتش رنگ ازش بیآفرین، واین همه گوهرها درمیانِ دو حجاب باز دار واین بحرالبیضا وغایة الغایاتِ ازلی بدین حجابِ یاقوت رنگ بپوشش، قوله تعالی قُلْنَا ٱهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا [II, 36] پس آنگاه سلمان القدرة هیبتی برایشان زد ونورِ یاقوت رنگ از ایشان جدا کرد وبقبهٔ گسترید برنگِ یاقوتِ سرخ بربالای ایشان بداشت

سلمان القدرة ساعتی دریافت وروی بملک تعالی کرد وگفت أَنَا أَشْهَدُ أَنَّ لَا إِلٰهَ
إِلَّا ٱللّٰهِ من گواهی می دهم که توخداوند مائی ونیست در هیچ مقامی اِلّا توحاضری و
موجودی ، وهیچ روحی دیگر نمی توانست دریافتن ، هم این کلمه باز [132] گفت أَنَا 132.
أَشْهَدُ أَنَّ لَا إِلٰهَ إِلَّا ٱللّٰهِ ، ومقداد الکبیر دریافت وگفت أَنَا أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا
رَسُولُ ٱللّٰهِ ، یعنی من گواهی می دهم که توخداوندی واین ستوده وسپاس کننده وسبق برده
وستایش کننده سلمان القدرة است وپیغمبر توست که سبق برده وآواز تو بگوش ما
رسانیده ، وهیچ روح دیگر گواهی نمی داد ، دیگربار این کلمه باز گفت أَنَا أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا
رَسُولُ ٱللّٰهِ ، باذر القدرة دریافت وبرخاست [133] وروی بریمین ویسار کرد 133.
وگفت حَیَّ عَلَى ٱلصَّلٰوةِ ، ای روحانیان وبرادران بیائید وبشتابید وگواهی دهید بر
آفریدگار خود وبر داور وی که من گواهی می دهم که او خداوند ماست ، واین سلمان داور
وی است ومقداد داور وی است ، پس دیگربار این کلمه باز گفت حَیَّ عَلَى ٱلصَّلٰوةِ ،
دوازده روح که نام نقیبی بر ایشان افتاده است بیکبار بگفتند حَیَّ عَلَى ٱلْفَلَاحِ ، بیائید و
بشتابید وبشناسید وگواهی دهید تا رستگاری [134] یابید که ما نیز گواهی می دهیم بر 134.
آنچه سلمان ومقداد وباذر می دهند ، ساعتی گوش داشتند کسی اجابت ایشان نمی کرد
واین کلمه باز گفتند حَیَّ عَلَى ٱلصَّلٰوةِ ، بیست وهشت روح پاک وپاکیزه بیکبار روی بملک
تعالی کردند وگفتند اللّٰهُ أَكْبَرُ ، اللّٰهُ أَكْبَرُ ، خداوند بزرگوار توئی وبیرون از تو خدائی
دیگر نیست ، ودر این پنج منزلت بی هیچ شکّی اقرار دادند ، قوله تعالى وَٱلسَّابِقُونَ
ٱلسَّابِقُونَ أُولَٰٓئِكَ ٱلْمُقَرَّبُونَ [٥٦,١٠-١١] و [135] مقرّبان ملک تعالی این 135.
پنج منزلت بودند ، وبعد از ایشان زمانی بر آمد صد وبیست وچهار هزار روحان معترضان
یعنی که روی گردانندگان در تهمت افتادند بیکبار می گفتند که این که تو اند بود که ما تسبیح وتهلیل از وی آموختیم
واز او گویا وناطق بودیم ، وبیکبار می گفتند که روا نباشد که کسی همچون ما خداوند ما باشد ، قوله
تعالی ، بَيْنَ ذَٰلِكَ لَا إِلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِ وَلَآ إِلَىٰ هَٰٓؤُلَآءِ [IV,142] عاقبة الأمر بشکّ وشبهت
گواهی بدادند واین [136] کلمه بگفتند لَا إِلٰهَ إِلَّا ٱللّٰهِ ، وسرپا استادند وهم بر آن عادت 136.

قندیلهای نورین و شمعهای درخشان و چراغان نورانی درو شن پدید کرد و کوشکها
127. وقصرها چون بلور سفید بصد هزار رنگ بنگارید ورودهای روان [127] از آب زندگانی
و درخت طوبا بر لب جویها آراسته و همای همایون بر سرش نشسته و ولدان و
غلامان در سایهٔ خویش گرفته ، وآن باز سفید و دلدل وبراق وشیر هم در این
دیوان بیضا بیاراسته، وآن مرغان چون فاخته و قمری و هزار داستان بر آن
شاخها بیافرید چنانکه از وصف وصفت بیرون اند لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ ٱلسَّمِيعُ
128. ٱلْبَصِيرُ [XLII, 9] پس ملک تعالی چون قبهٔ بیضا بیافرید بدین [128] زینت و
زیبائی پدید کرد، بعزازئیل گفت که اکنون تو نیز بحر دیگر بیافرین بدین بزرگواری که من آفریده ام
چون ملک تعالی این بگفت عزازئیل درمانده شد ، در چنین آفرینش هیچ راهی نداشت،
قوله تعالی ، فَخَبِطَتْ ٱلَّذِينَ كَفَرُوا [XVIII, 105?] وَٱللهُ لَا يَهْدِى ٱلْقَوْمَ ٱلْكَافِرِينَ
[XVI, 109] پس ملک تعالی خواست که قوم دیگر بیافریند، هم براین تصدیق آوازی از پس
129. کرد و آوازی از پیش کرد، [129] چنانکه روی آفاق الهیّت بود همه برعکس آن
دو آواز بگرفت واز آن شش منازل روحها پدید آمدند بهزار بار ظریفتر و پاکتر آراسته
و پیراسته بدُرّ و مروارید و لعل و بلنج واز هر بندکشای نوری برق می زد واز هر خیمه (؟)
بندی آفتابی می تافت ، وبجایگاه نافشان ماهتاب روشن برقش می زد ، وبجای هر
130. جوارح چون شمس وقمر شعاع برمی زد، پس ملک تعالی تسبیح خویش کرد [130] و
ایشان همه تسبیح از ملک تعالی بیاموختند و تسبیح گویان بودند، و مهتر این شش منازل
سلمان بود وهمه می گفتند چه نیکو مقامی ست و چه نیکو صورتی ست که ایزد بما داده است ،
کاشکی آن خدائیکه ما را آفریده است بر ما پیدا بودی تا گواهی دادیمی که این بهشت بما ارزانی
داشت واین قالبهای نیکو بما بماندی تا جاوید زمان ، پس ملک تعالی روی بدیشان
131. کرد و گفت أَنَا ٱللهُ أَكْبَرُ، أَنَا ٱللهُ أَكْبَرُ، پس آن همه ارواح [131] متحیر بماندند و نمی
دانستند که ملک تعالی برخویشتن می گوید یا بر کسی دیگر، چون زمانی برآمد ملک تعالی باز
گفت أَنَا ٱللهُ أَكْبَرُ، أَنَا ٱللهُ أَكْبَرُ، یعنی خداوند بزرگ منم و آفریدگار شما منم ، پس

سموات قرطاس وروحانیان ونورانیان وجنّ وانس همه نویسنده شوند وصفت
وعظمت قبّهٔ غایة الغایات ازلی نویسند [122] اینها فانی شوند واز هزار یکی باز ننویسند، 122.
تصدیقاً لقول الله عزّ وجلّ، قُلْ لَوْ كَانَ ٱلْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ
ٱلْبَحْرُ الآية [XXVIII, 109] پس ملکِ تعالی بجرد آوازی از جانبِ راست وبجرد
آوازی از جانب چپ وآن دو آواز شعاعی گشت وآن دو شعاع همه روح وارواح
بود چنانکه در شمار وعدد نگنجد وهر روحی از ایشان اصلی هفت رنگ بود وهر رنگی
بهزار هزار رنگ [123] می گردید چنانکه لعلِ بدخشان وعقیق وبُسّد وفیروزه وزبرجد 123.
وگوهر ومروارید واز هر بند کشائی نورِ ایشان چون ستارگان روشن تافت، واکنون
چون ناخنهای ماست، وایشانرا ماهی یا آفتابی از هر ناخن پدیدار بودی وبشش گروه باز
استادند وبهر گروهی یکی سالار ویکی مهتر وبزرگترِ ایشان بود که نامِ وی عزازئیل بود
وثانی وثالث ورابع وخامس وسادس مهترِ این شش منازل بودند وعزازئیل [124]
از ملکِ تعالی نوری بعاریت داشت وبقوّتِ آن نور آفرینش می کرد وهم مثلِ خویش روحها 124.
می آفرید چنانکه ملکِ تعالی آوازِ آفرینش کرد از حضره (؟) عزازئیل همین می کرد
تا چندگاه وزمانی برآمد وچند روح وارواح از حضرهٔ عزازئیل پدید آمدند که عددِ آن نداند
الّا ملکِ تعالی، پس ملکِ تعالی بعزازئیل گفت ای مهتر بر من پیدا کن تا تو چه باشی ومن
چه باشم واین همه گوهران چه باشند، [125] عزازئیل گفت تو خداوندی ومن نیز خداوندم 125.
واین دیگر ارواحها آفریدهٔ من وتواند، پس ملکِ تعالی گفت دو خداوند نمی تواند بود، تو
آفریدهٔ منی واین همه ارواحها را من آفریده ام، تصدیقاً لقوله تعالی إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ
طِينٍ [XXXVIII, 71] عزازئیل گفت آفرینشِ من بیش از توست، من ده چندان روح
آفریده ام که تو آفریدهٔ چه باید که تو دعویِ خداوندی کنی، پس ملکِ تعالی گفت این آفرینش
که تو کردهٔ [126] هم من کرده ام، اکنون عاریتِ خویش از تو باز ستانم تا تو این آفرینش 126.
چون خواهی کرد، وآن نورِ عاریتی که بآن آفرینش همی کردی از عزازئیل باز ستاد.
وقبّهٔ بحر البیضاء از آتش بیافرید چندانکه هزار بار این قبّهٔ آبگون وصد وبیست وچهار هزار

116. بدین روح ناطقهٔ مؤمنان پیوسته است هم چنین باهم در پیوسته اند تا به الهیّت، واین [116]
که گویند پادشاه سایهٔ خداوند باشد واین روح الحیوة مغزیست که سایه در این دل دارد،
وَكَانَ ٱللَّهُ عَلَى ٱلْعَرْشِ وَظِلُّ ٱللَّهِ فِي ٱلْأَرْضِ، واین پنج خاصگان دیوان بدیوان سایه
براین روح ممتحنه دارند واین پنج هرگز از دنیا غائب نباشند والّا در هر (دیوان؟) اسم ایشان
118. محمّد [118] وعلی وفاطمه وحسن وحسین بود واز فوقَ العرشِ تا تحتَ الثّری چند و چی از
ایشان خالی نیست، و هر پنجی که در جهان است از نور و تابش این پنج است واین پنج نور
که بر دیم مردم همی گردند هم براین دلیل اند که دستی را پنج انگشت است و پنج طبقهٔ چشم
و پنج فریضهٔ محمّد همه این اند که می گویند، قوله تعالی، يَا أَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ
119. شَاهِدًا، وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا، وَدَاعِيًا إِلَى ٱللَّهِ بِإِذْنِهِ [119] وَسِرَاجًا
مُنِيرًا، وَبَشِّرِ ٱلْمُؤْمِنِينَ [XXXIII, 44-46] این است شرح این دیوانهای الهیّت،
[سؤال ۶] پس جابر عبدالله انصاری بر پای خاست و دعا کرد و گفت
با خداوند من ملک تعالی آفرینش این دیوانها و درگاهها چگونه کرد و ارواح را از چه
بیافرید و سبب آفرینش چه بود، باقر العلم علینا منه السّلام گفت آفرینش این
دیوانها مشکل است و نه همه کس راه در این علم داند بردن، الأمان الأمان که سرّ این مستورست،
120. یا جابر در اوّل همهٔ اوّلی [120] که خداوند جاوید بود و چیزی دیگر نبود با آن پنج نور
خاصّ که ملک تعالی از میان ایشان ظهور کرد چنانکه در اوّل این کتاب باز آورده است،
و اینکه اکنون همه آسمانها و زمینهاست هوای پاک وصاف و لطیف و روحانی (بود)،
پس از این پنج خاصّ الخاصّ پنج رنگ آن دیوان غایة الغایات ازلی پدید آمد بصد و بیست
و چهار هزار رنگ چنانکه هر ساعتی برنگ دیگرگونه بودی، و آن خاصّ الخاصّ بجوارح قبّهٔ
121. [121] غایة الغایات بودند و صد هزار قندیلهای نورین و شمع و چراغ از خاصّ ملک
تعالی در آن قبّه پدید آمده چندانکه چشم برهم زنی از نابود به بود آمده، قوله تعالی وَمَا أَمْرُ
ٱلسَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ ٱلْبَصَرِ [XVI, 79] چنانکه از فرشتگان و ملائکتان و مخلوقات
هیچکس صفت و عظمت وی نداند، چنانکه اگر بحرها مداد گردد و اشجارها قلم شود و سبع

111. [111] معاینهٔ تسبیح و تهلیل ایشان می کنند و این ستارها و کواکب نورین همه طواف
ایشان می کنند و صد و بیست و چهار هزار نورها از این پردهٔ آبگون در این دنیا ظهور کرده اند
و در دلهای پیغمبران و اولیا و اوصیا پیوسته اند ، از این نورها دلهای ایشان چنان
روشن است که حجاب از پیش ایشان بر داشته است تا ایشان توانا و توانگر وار بوده
112. اند هر چه خواستند [112] و هر چه می خواهند ، و خداوند ، یا جعفر جعفی ، این نور است
که بدلهای امامان زمان پیوسته است که قبهٔ غایة الغایات ازلی دیوان بدیوان پیوسته
است و از مغز قبهٔ آبگون تا بروح الحیوة ناطقه پیوسته است ، و از مغز سایه بدین دل سایه
گسترده است ، والّا این سرسبزان می گویند که سایهٔ خداوند بر زمین نیفتد ، و زمین دل است
113. و خداوند [113] این نوری که بدل پیوسته است ، و این روح ناطقه بدلیل ملک تعالی است
بدین نور است ، اگر خواهد بدل باز آید و اگر خواهد بدان چتر ملک تعالی باز شود و بقبهٔ غایة
الغایات ، و پنج نور از این قبهٔ آبگون بدین روح ناطقه پیوسته اند و نام ایشان فراخ غایتی
و دمش الهی و تابش خورشیدی و وصلت ایزدی و نگاه مؤمنی و هر پنجی که در این جهان
است از این پنج نور است محمّد و علی و فاطمه و حسن و حسین که سایهٔ ایشان بر زمین نیفتاد ،
114. و این پنج نور اند که بروح ناطقه پیوسته اند و ( روح ) ناطقه که خداوند است [114] سایه
بر این زمین که نامش دل است افگنده است و این روح حسّی که در این خانهٔ آب است و
این معترضه که در خانهٔ باد پاک است بدین نور زیبنده اند که از هفت آسمان درگاه دیوان
بدین دل پیوسته اند چون حبل و رسنی بسلسلهٔ نورین ، و این روح ناطقه بدین دو روح می
فرماید که دست در این زنجیر الهی زنید و بدین معراج بالاتر نشینید ، تصدیقاً لقول الله
115. عزّ و جلّ فَقَدِ ٱسْتَمْسَكَ بِٱلْعُرْوَةِ ٱلْوُثْقَىٰ [II, 257] و این دل بدلیل این [115]
زمین است که مقرّ معترضان است که یک نیمه کفر و ظلمت و یک نیمه نور و رحمت ، یعنی روح
حسّیه کفر است و آدم مذموم ظلمت است ، و روح معترضه در خانهٔ باد و آفتاب است و روح
حسّی در خانهٔ آب و ماهتاب است ، قوله تعالی ، الشَّمْسَ بَازِغَةً [VI, 78] وَٱلْقَمَرَ بَازِغًا [VI, 77]
و معراج از مقر بدین روح پیوسته چنانکه محمّد و علی پیوسته بود ، هم چون که از پردهٔ آبگون

خوانند، قوله تعالی: حُورٌ مَقْصُورَاتٌ فِي ٱلْخِيَامِ [LV, 72] و آب زندگانی نطق
ایشان است بر ستایش ملک تعالی جلّت عظمته، و جوی می علم نافع ایشان
است و جوی شیر علم باطن ایشان است و جوی انگبین علم وحی ایشان است، و از
107. آن دیوان [107] غایة الغایات ازلی قوله تعالی: مَثَلُ ٱلْجَنَّةِ ٱلَّتِي وُعِدَ
ٱلْمُتَّقُونَ فِيهَا أَنْهَارٌ مِنْ مَآءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ
طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى
[XLVII, 16-17] و همچنین صد و بیست و چهار هزار قندیلهای درخشان در این حجاب می تابند، و فرو تر
این دیوان پردهٔ آفتاب رنگ است، و صد و بیست و چهار هزار شمعها و چراغهای
108. منیر از این [108] حجاب بنفشه گون در این حجاب آفتاب رنگ ظهور کرده اند، و پنج
نور دیگر در این دیوان سرور و سالار این نورها اند، فِيهَا مِصْبَاحٌ ٱلْمِصْبَاحُ فِي
زُجَاجَةٍ ٱلزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ [XXIV, 35] و این دیوان همچون دریاست و
لبابی از نور الهی و صد و بیست و چهار هزار آفتاب در این بحر روان گشته اند چنانچه
109. ظهور تابش ایشان این دنیا بر تابد، قوله تعالی: ثُمَّ جَعَلْنَا ٱلشَّمْسَ [109] عَلَيْهِ
دَلِيلًا ثُمَّ قَبَضْنَاهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا، وَهُوَ ٱلَّذِي جَعَلَ لَكُمُ ٱلَّيْلَ لِبَاسًا
[XXV, 47-49] و از این حجاب همچنین پنج رنگ در این پردهٔ ماهتاب رنگ فرود آمده
اند، و صد و بیست و چهار هزار نورها مانند قوس قزح بسلسلهای نورین و حلقهای
شمسی در این پرده آویخته اند که برنگ ماه است، و صد هزار ماهتاب و بیست و چهار هزار
ماه بدر چهارده شبه در این حجاب صف کشیده اند و همه تسبیح بدین پنج نور می کنند،
110. تصدیقاً لقول الله عزّ و جلّ [110] أَنْ تُدْرِكَ ٱلْقَمَرَ وَلَا ٱلَّيْلُ سَابِقُ
ٱلنَّهَارِ وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ [XXXVI, 40] و رضوان بهشت این پنج نورها اند و پنج رنگ
از آن ملکان برافراز این، تصدیقاً لقول الله عزّ و جلّ: وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ
عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنَ ٱللَّهِ أَكْبَرُ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ [IX, 73] و از چادر ماهتاب
رنگ همان پنج نور در این دیوان لاجوردی رنگ ظهور کرده اند و صد هزار نور و روح و ارواح

و ماهتاب و درختان نورین بیاراسته، واز زیر این حجاب حجاب دیگر است
برنگ آتش و در این حجاب پنج شخص از این حجاب یاقوت رنگ ظهور کرده اند که نام
ایشان جبرئیل و میکائیل و اسرافیل و عزرائیل و صورائیل، و همچنین صد و بیست [102]
و چهار هزار نور از آن حجاب یاقوت رنگ در این دیوان ظهور کرده اند، قوله تعالی، نُورٌ 102.
عَلَىٰ نُورٍ يَهْدِي ٱللَّهُ لِنُورِهِ مَن يَشَآءُ وَيَضْرِبُ ٱللَّهُ ٱلْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ [XXIV, 35]
و این نور همه برنگ آتش برنگاشته اند و بحر آتشگون همچون بحریست که شعاع آن آتش
بر بلور سفید تابد که از نیکوئی و روشنی وصف و صفت وی نشاید کردن، و چندان نور
و روح در این دیوان اند که نشاید گفتن، و [103] فروتر این دیوان پردهٔ عقیق رنگ است 103.
و از دیوان آتشگون از آن پنج ملائکتان آن پنج نور در این دیوان عقیق رنگ ظهور کرده است
بر مثال پنج صورت نگارین در این دیوان استاده اند که در بشریت عقل و نفس و فتح و جدّ
و خیال خوانند، وَٱلْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا [LXXXIX, 23] و آن صد و بیست و چهار هزار حلّهای
نورین در این دیوان همچنان روشن و منوّر همچون صد هزار آفتاب و ماه که بر رخی بیامیزد،
و ظهور الهی [104] خورد و خورشِ ایشان است، قوله تعالی، عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ ٱللَّهِ 104.
يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا [LXXVI, 6] و زیر این پرده آن دیوان است که برنگ زبرجد سبز است،
و همچنین صد و بیست و چهار هزار قندیلهای نورین و شمعهای روشن برنگ سبز در این دیوان
ظهور کرده اند و پنج نور بزرگ از این پنج دیوان عقیق رنگ در این دیوان صف کشیده اند و صد
هزار مرغان رنگین و طاؤسان نورین و نگارین [105] پر اندر پر زده اند و جلوه همی کنند و تسبیح و تهلیل 105.
ملک تعالی بهزار صفیر و نفیر و هزار گونه آواز می کنند، تصدیقاً لقول الله تعالی،
أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى ٱلطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَٰٓفَّٰتٍ وَيَقْبِضْنَ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا ٱلرَّحْمَٰنُ
[LXVII, 19] و فروتر از این قبهٔ بنفشه گون است که جنات الفردوس خوانند و صد هزار گویهای
نورین و ریاحین روحین با رودهای روان در این دیوان بنفشه گون اند، و آن قصرهای بهشت
[106] که زیرش چهار جوی روان است می و شیر و انگبین و آب صاف روان و آب زندگانی 106.
خوانند، و پنج نور بزرگ از آن پنج دیوان بر افراز این قصرها نشسته اند که ایشان حوریان

روشن گردانی، پس باقر گفت این پردهٔ غایة الازل که از فراز بحر البیضاءست
وشخص ملک تعالی جلّت عظمته ومحمد وعلی وفاطمه وحسن وحسین جوارح
97. این دیوان اند با تمامی ابوطالب وعبدالله العالی، وپنج [97] نور ازین پنج ملکان
دراین بحر البیضاء پیوسته اند همچون درختان بهشت شاخها وبرگهای ایشان از نور تابش
الهی باشد وشیر وبراق وباز سفید وهمای همایون وآن دلدل که دلیل الهیت است
بر سر این پنج درختان نشسته وتسبیح وتهلیل وتعظیم وتحمید از سر درختان بانگ
می کنند، یُسَبِّحُ لِلّٰهِ مَا فِی ٱلسَّمٰوَاتِ وَمَا فِی ٱلْأَرْضِ ٱلْمَلِكِ ٱلْقُدُّوسِ
98. ٱلْعَزِیزِ ٱلْحَکِیمِ [LXII,1] [98] براق از نور محمد است ودلدل از نور
علی وشیر از نور فاطمه وباز سفید از نور حسن است وهمای همایون از نور حسین است،
وبحر البیضاء از اینان آراسته است، ودر آن همه بزرگواری که در آن قبة البیضاء است
که هزار بار پهنائی وی وچندین دیوانهای دیگر است وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا كَعَرْضِ ٱلسَّمَاءِ
وَٱلْأَرْضِ [LVII,21] وآن دلدل عالی دلیل مؤمنان ونقیبان ونجیبان بملک تعالی
99. می کند، وآن براق [99] نور وتابش دراین بحر الهیت در هفت ملائکتان می دهد، و
آن شیر وباز صد هزار پر اندر پرزده اند از نور وتابش الهی آن قبة البیضاء منوّر وروشن
می دارد، وآن همای همایون سایه بر سر نقیبان ونجیبان گسترده، وآن جوی آب حیات
روان گشته وَظِلٍّ مَّمْدُودٍ وَمَآءٍ مَّسْكُوبٍ [LVI,29-30] وزیر این قبة البیضاء پردهٔ
100. یاقوت رنگ است ودراین پرده پنج شخص ظهور کرده اند از پنج درخت [100] طوبی، هم برای
تصدیق آن دیوان غایة الغایات دراین حجاب یاقوت رنگ، واز دیوان غایة الغایات
صد وبیست وچهار هزار نورهای رنگارنگ چون قوس قزح دراین بحر البیضاء ظهور
کرده اند، وصد وبیست وچهار هزار نور سفید دراین حجاب که برنگ یاقوت سرخ است
فرود آمده اند، قوله تعالی أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ ٱللّٰهُ سَبْعَ سَمٰوَاتٍ طِبَاقًا وَجَعَلَ
101. ٱلْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ ٱلشَّمْسَ [101] سِرَاجًا، وَٱللّٰهُ أَنۢبَتَكُم مِّنَ ٱلْأَرْضِ
نَبَاتًا [LXXI,14-16] یعنی ملک تعالی دراین دیوانها چندان نور وروح بیافریده است وآفتاب

دارند که هر آن [92] مؤمنی که خداوندِ خویش را بداند و بدینیان بشناسد وگواهی 92.
برجش (= برشش) بدهد رسته گاری بیند از زندانِ دل، یا جابر خاصّه آن
مؤمنی که خداوندِ خویشرا با این جلالت بشناسد و گواهی برجش (= برشش) بدهد و
جان و مال و خواستهٔ خویش فدا کند ،

جابر جعفی گفت یا خداوندِ من این چه معنی ست که این خلایقِ منکوس می گویند
که خداوند بی وصف و صفت است ، باقر گفت یا جابر این [93] آن سخنِ خشمِ خدا 93.
ست که ملکِ تعالی نزدیک است و نزدیک فرموده که پرستیدنِ ابلیسِ لعین بخویشتن
نگرفت [یوم] يَرَوْنَهُ بَعِيدًا وَنَرَاهُ قَرِيبًا [LXX, 6-7]، یا جابر نگر که من می گویم
که قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ [CXII, 1] قولِ ... (؟ ا)ست ، شما چه می گوئید ، جابر گفت
ای خداوندِ همهٔ خداوندان تو آگاه تری ، باقر گفت که خداوند چنانکه شرحش بکردیم بر
ابلیس ظهور کرد و ابلیسِ لعین نفور در بست که تو خداوندِ ما نیستی ، خدا است و [94] حق آیتست 94.
بر آسمان است بمثل است و بی مانند است و این تفسیرِ ظاهرِ قُلْ هُوَ اللّٰهُ است والا حکمِ
عظیم است ، دور از شما باد و از همهٔ مؤمنان و مسلمانان ، یا جابر بر کافران دور و دشوار
است و بر مؤمنان نزدیک و آسان است که مؤمنان گواهی بر موجود همی دهند و کافران
گواهی بر معدوم می دهند و در معدوم از هر روی که می پرستی نه پذیرد و در معدوم هیچ
عبادتی قبول نباشد ، قوله تعالیٰ لَا [95] يُقْبَلُ ٱلتَّوْبَةُ عَنِ ٱلْكَافِرِينَ [IX, 105?] 95.
یا جابر که نه ما (را) جائی بمعدوم است ، و بعد از این خداوندی که شرحش کردیم کسی دیگر نمی بینیم ،
که ملکِ تعالی این روح است بر الهیّت و بنورانیّت آفتاب است ، که او از خدا است ،
از دیوان بدیوان نور در نور پیوسته است تا بدین سر بر گاهِ ایزد مغزِ مؤمنان همچون
جبلی و طریقی که هر وقتی که این روح و نور غائب شود هم بدین نورها با معدنِ حقیقت شود و باز
بدین [96] قالب آید ، 96.

[سؤال ۵] پس جعفرِ جعفی گفت یا خداوندِ من اگر بگران نه شمری صفت و شرح
و عظمتِ دیوانهای الهیّت و این نورها که از دیوان بدیوان پیوسته است بدین بنده هنوز و

است که پیوسته براه درباشد و دمش و تابش الصیّت همه ازاوست و زبان ناطقه اش
روح القدس است که برنگ یاقوت سرخ است و همه آفرینش بدوست قوله فسبحان
الّذی بیده ملکوت کلّ شیءٍ وإلیه ترجعون [XXXVI, 83] ودل خداوند [88]
88. جلّ جلاله روح الإیمان است که نامش موحّد است برنگ قبّه ماه است وایمان همه
مؤمنان روشن ازوست وتولّی وتوکّل همه روحها بدوست، قوله ومن یتوکّل
علی الله فهو حسبه إنّ الله بالغ أمره قد جعل الله لکلّ شیءٍ قدرا
[LXV, 3] و دو قدم خداوند ظهور الهی ونگاه مؤمنی است دراین خانه نطق، وازاین خانه
89. دراین دل پیوسته است ودراین روح الحیوة جسمی که [89] گویند که روز قیامت
خداوند پای در دوزخ نهد سرد شود یعنی این دل هیچ علم قرار نمی گیرد وگواهی قاطع نمی دهد
تا ظهور الهی ونگاه مؤمنی دراو ظهور کند وگواهی بخداوندی حق حاضر وموجود دهد و
قائم اللیل وصائم الدهر باشد، شهد الله أنّه لا إله إلّا هو والملائکة
وأولوا العلم قائما بالقسط [III, 16] وعرش خداوند جلّ جلاله این سریرگاه
90. ایزدی است یعنی مغزی که ازیک نیمه راست روح الخرد [90] اندراوست، وازیک
نیمه روح زفّارش وآن خداوند بدین بزرگواری برنشسته است، تصدیقا لقوله عزّ وجلّ
الرّحمن علی العرش استوی [XX, 4] واین پنج نور که به هشت چهره پیدا اند و
براین دیم مؤمنان برگیرند این عرش خداوند جلّ جلاله اند، دو چشم و دو گوش و
دو بینی ونطق، وروح چاشنی گیر، والله وبالله العلیّ العظیم که ما این سخن
91. درهیچ کتابی ننوشته ایم، الأمان الأمان [91] زینهار زینهار یا جابر هر که
این سخن آشکارا بگوید روح از قالب او نقل کند،

[سؤال ٤] پس جابر لوح بخواند وبرزمین درافتاد وسجود کرد وگفت سجده
سبّوح قدّوس سبّوح محمّد وعلی ربّ الملائکة والروح محمود المصطفی و
آلیه السّلسل وابو الخطّاب، پس باقر گفت یا جابر این مؤمنانی که این کتاب بمیراث برند
وبدیشان رسد باید که زینهار باتن خویشتن بخوانند وشب بخوانند وبروز پاس

آنها یند که در بشریّت محمّد و علی و فاطمه و حسن و حسین خوانند ، چنانچه از هیچ چیز
پیدا نبودند تصدیقاً بقولهِ تعالیٰ قُلْ هُوَ ٱللّٰهُ أَحَدٌ ٱللّٰهُ ٱلصَّمَدُ لَمْ یَلِدْ وَلَمْ یُولَدْ وَ
لَمْ یَکُنْ لَهُ کُفُوًا أَحَدٌ .[CXII, 1-4] [83] چنانچه این پنج نور بر این تختگاه ایزدی 83.
بسر مؤمنان می گردند ، و این روح ناطقه بر میان نشسته است که خداوند حقیقت اوست
که او آفرینش کرد و از أَعلیٰ عالیین تا بأَسفل سافلین بهر نامی و جسمی ظهور کرد ، یا جابر خداوند
جلّ جلاله این روح است با الهیّت که گفته است ، و بنورانیّت آفتاب است و بروحانیّت
نامش ناطقه است ، بر این بحر سفید بر مغز مؤمنان نشسته است و برنگ
برق و [84] ابر و ماه است ، چنانکه معاینهٔ شخص خداوند است جلّ جلاله 84.
و دست راستش آن روح الحفظ است که گیرنده است و برنگ آفتاب است
و دست چپش روح الفکر است که آبادانی و درازی همه نورها از اوست ، بَلْ
یَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ یُنْفِقُ کَیْفَ یَشَاءُ [V, 69] این روح برنگ بنفشه است ،
و سر خداوند روح الأعظم است بصفت[1] هزار رنگ های گوناگون است چنانکه از او بالاتر
هیچ چیز دیگر نیست [85] نه در آسمانها و نه در زمین لَیْسَ کَمِثْلِهِ شَیْءٌ وَهُوَ 85.
ٱلسَّمِیعُ ٱلْبَصِیرُ [XLII, 9] و چشم راستش روح الأکبر است برنگ بلور سفید و چشم
چپش روح العقل است برنگ آتش اشقر و زرد که هر دو روح همهٔ آسمان و زمین و دنیا
و آخرت بینا اند قوله وَٱللّٰهُ بَصِیرٌ بِمَا یَعْمَلُونَ [II, 96] چنانکه بدیگر جایگاه می گوید قوله
لَا تُدْرِکُهُ ٱلْأَبْصَارُ وَهُوَ یُدْرِکُ ٱلْأَبْصَارَ [VI, 103] و دو [86] گوشش مزاج 86
غایتی و تابش الهی اند که برنگ چادر الهیّت که آواز همه جا نوران بشنوند و از همه دیوان
و درگاه بدین روح گذارند که شخص خداست ، تصدیقاً لقول ٱللّٰه عزّ و جلّ، وَجَعَلْنَا
لَهُمْ سَمْعًا وَأَبْصَارًا وَأَفْئِدَةً فَمَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ سَمْعُهُمْ وَلَا أَبْصَارُهُمْ وَلَا
أَفْئِدَتُهُمْ مِنْ شَیْءٍ إِذْ کَانُوا یَجْحَدُونَ بِآیَاتِ ٱللّٰهِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا کَانُوا بِهِ
یَسْتَهْزِئُونَ [XLVI, 25] [87] و دو بینی خداوند روح العلم است برنگ عقیق سرخ 87.
که هر جائیکه بوی علم الهی برد آنجا ظهور کند ، و بینی دیگر روح الجبروت است که زنگارگون

وازوی چه پدید آمد، پس باقر العلم عَلَینا مِنهُ السّلام گفت یا جابر این پرسش صعب
78. است، از این پرسش اندر گذر [78] واین سئوال را بجای بگذار که پرده از ملکِ
تعالی برنشاید گرفتن که بزهٔ عظیم است، چیزی که هیچ پیغمبری و هیچ ظهوراتی این پرده از
ملکِ تعالی برنگرفته اند و در هیچ کتابی این سخن ننوشته اند، بر خویشتن ببخشای و بر آن
مؤمنانیکه این کتاب بمیراث بدیشان رسد، پس جابر یک ساعت خاموش
گشت و برپای خاست و دعا خواند و ثنا کرد و گفت یا خداوندِ من و خداوندِ همهٔ خداوندان
79. براین بندهٔ ضعیفِ بیچاره [79] بِبَخشای و سئوالی که می کنم دریغ مدار، و خاصگیان
نیز برپای خاستند و شفاعت کردند بچندین نوبت، پس باقر العلم گفت یا جابر این
ستر و پرده از ملکِ تعالی جلّت عظمته چون شاید گرفت که هر که این سخن با ناکس بگوید روحِ
وی از قالبِ او بهراهِ سخنِ وی برآید و بر آن کسی نشیند که این سخن بشنود، یا جابر این
80. سخن خواندنی نیست و بزبان هم گفتنی نیست، مخاطرهٔ [80] عظیم باشد، یا جابر الأمان
الأمان زینهار زینهار که من سخن بر لوحِ کاغذ نویسم و زینهارِ خدا و رسول و زینهارِ
محمّد و علی و زینهارِ سلمان و مقداد و باذرّ و زینهارِ نقیبان و نجیبان در گردنِ
تو کنم تا از سرش برخوانی و بزبان نگوئی تا این مؤمنان که این کتاب دارند همچون کنند
و زینهار با خویشتن بخوانند تا بی هنگام نقل آن نکنند، پس باقر العلم عَلَینا مِنهُ السّلام
بر لوحِ کاغذ نوشت و بر دست جابر داد،
81. اوّل بنوشت که [81] خداوندو آفریدگارِ ما جلّ جلاله هم بآسمان است
و هم بزمین، یعنی هم بدیواخهای بالا و هم بعالمِ کوچکِ حجابِ مؤمنان و امامانِ زمان،
و اوّل که نه آسمان بود و نه زمین بود و نه هیچ آفریده بود پنج نورِ قدیم به پنج رنگ بودند
بر مثالِ قوسِ قُزَح و از شعاعِ ایشان هوائی پدید آمد مانندِ آفتاب، چندانکه همه
آسمان و زمین است آن هوای لطیف بود، و این پنج نور در آن هوا بسر استادند
82. [82] و هر زمان از میانِ ایشان نورِ غایة الغایات ظهور کرد جلّت عظمته مانندِ شخصِ
نورانی و پنج رنگ بجوارحِ وی بودند بسمع و بصر و بشمّ و بذوق و بنطق جلّ جلاله، این پنج نور

73. و این الرّحمن الرّحیم بر دلیلِ [73] دوازده نقیبانِ بحر البیضاءست که بیست (و) هشت
نجیب و چهار ملکِ مقرّب در حجابِ نقیبان اند، فامّا پوشیده اند که (اگر در) الرّحمن
الرّحیم حروف از هم جدا کنی سی و چهار حروف باشند، بیست و هشت نجیب و
دو یتیم و چهار ملک، و دوازده حروف پوشیده هم بر دلیلِ بسم الله همچنانکه بسم الله از فرازِ
الرّحمن الرّحیم استاده است آن دیوانِ غایة الغایات چترِ ملکِ تعالی از فرازِ بحر البیضاءست
74. [74] و این دوازده نقیبان خاصگانِ حضرتِ ملکِ تعالی دارندهٔ بحر البیضاء اند، قوله تعالی، وَ
يَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ [LXIX, 17] یعنی این بیست و چهار ارکانِ حقّ
دوازده نقیبان اند و هفت ملائکتانِ عرش و هفت خاصگان از محمّد تا ابو طالب اند که دو هفت
اند که گفته است، وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ [XV, 87] دوازده
75. ما اهلِ بیت ایم (بعد) از هفت ملائکتانِ [75] عرش، این هفت و دوازده اند، قوله فِي سِتَّةِ
أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ [VII, 52] یا جابر این عالمِ کوچک هم بر این حساب است،
پس جابر گفت یا خداوندِ من این معنی روشن کن، باقر العلم گفت این هفت
نورانی که نام بردیم بر دیم مؤمنان و امامانِ زمان همی گردند، هفت و دوازده خصلت
در ایشان پوشیده است که اگر یکی نباشد این هیکل و قالب ناتمام باشد، گوشِ راست
76. سه لغتِ علم شنود، و چشمِ راست [76] سه آلتِ سفید و سیاه و زرد بیند، و
بینیِ راست سه بویهای خوش و ناخوش و ممتزج می شنود، و گوشِ چپ و بینیِ چپ هم
بر این حساب است و زبان که سه لغتِ علم گوید بجمله نوزده باشد، قوله، لَوَّاحَةٌ لِلْبَشَرِ
عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ [LXXIV, 29-30] و بیست و هشت نجیبان که در ده انگشتان و دو
دستها پوشیده اند هم بر این تصدیق، دوازده و بیست و هشت بحر البیضاء اند، این است
77. تفسیرِ بسم الله [77] الرّحمن الرّحیم، یا جابر این آن علم است که در آسمان و زمین
نگنجد و در هیچ کتابی باین روشنی نگفته است،

[سؤال ۳] پس جعفرِ جعفی بر پای خاست و دست بر دیم فرو مالید و گفت یا خداوندِ من
بر آسمان است یا بر زمین است، چون و چگونه است، و وصف و صفتِ او چیست، و از چه پدید آمد

مردمان همی گویند که نامِ خداونداست، بلی عرشِ خداونداست، آن خداوندی که در فهم و وهم
واندیشهٔ دل نمی گنجد وجملهٔ صفاتِ بزرگواریِ ملکِ تعالی ست که هفت و دوازده خاصّ
الخاصّ ملکِ تعالی در این حروفِ بسم الله الرّحمٰن الرّحیم پدید کرده است و در حجابِ
ایشان پوشیده است، و بیست و هشت نورِ نجیبان و نورِ چهار ملکان که جان دِه و جان ستان
69. [69] آسمان و زمین اند، و در حجابِ دوازده حروفِ الرّحمٰن الرّحیم پوشیده است،
و بسم الله عرشِ خداونداست و الرّحمٰن الرّحیم عرشِ بسم الله است، پس باقر العلم
گفت (و) این کلمه بر این مثال بر آن لوحِ سیم صاف نوشت بسم الله الرّحمٰن الرّحیم،
پس جابرِ جُعفی گفت یا خداوندِ من این معنی بگستر بر این بندهٔ ضعیف که هزار جان
وخانمان بفدای جانِ خداوندی باد، پس باقر العلم گفت زینهار راست از من [70]
70. بگردنِ شما الأمان الأمان زینهار یا جابرِ جُعفی بسم الله بدلیلِ دیوانِ غایة الغایات است
والرّحمٰن الرّحیم بدلیلِ قبّة البیضاءست و بسم الله نوزده حرف است با دو حرفِ سین سه
حرف است و میم سه حرف است، الف سه حرف است، لام سه حرف است ولامِ دوّم
سه حرف است و ها دو حرف است بجمله نوزده حرف اند، هفت این جوارحِ ملکِ تعالی
71. اند که محمّد المحمود و علی الأعلی و فاطمة الفاطر و حسن الأحسن و حسین الرفیع [71] الأعلی
وعبدالله العالی و بو طالب الأطلاب، این هفت اند که بالای ایشان هیچ چیزِ دیگر نیست
وَلَا شَیْءَ مَعَهُمْ، و بصد هزار نور و شعاع و تابشِ رنگارنگ و گوناگون ظهور در این بحرِ
البیضاء می کند و دوازده دیگر دوازده نورِ اهل بیت است که برابر صف کشیده دارند و جوارحِ
این دیوانِ بی مثل و مانند اند، وَلِلّٰهِ جُنُودُ ٱلسَّمٰوَاتِ وَٱلْأَرْضِ وَكَانَ ٱللّٰهُ عَزِيزًا حَكِيمًا
72. [XLVIII, 7] و این هفت و دوازده [72] در حجابِ هفت ملائکتان اند که دلیلِ هفت حرفِ
بسم الله اند یعنی سلمان و مقداد و باذرّ و عمّار و باهُرَیْرَه و باجُندَب و باکُمَیْل، و این هفت
حجاب و پرده از آن هفت و دوازده بوده اند همچنانکه بسم الله آن هفت و دوازده بوده اند
و هفت و دوازده حروفِ نهانی بدین هفت در پوشیده است و از شرق تا بغرب عالم
هیچکس درجنبش نداند بردن اِلّا که از این کتاب بخوانند یا از نطقِ مؤمنان بیاموزند،

وهیکل مامی تابد که این مغز بدلیل بحر البیضاءست واین روحِ ناطقه بدلیل ملکِ تعالی ست 63.
که بر این مغزِ سفید مقام دارد، و دو چشم و دو گوش و دو بینی و دهان بدلیلِ آن
هفت است که جوارحِ ملکِ تعالی اند و دو دست با انگشتان بدلیلِ آن دوازدگان است
که میان بحر البیضاء و قبّهٔ غایة الازلی اند و آن قبّهٔ غایة الازلی چترِ ملکِ تعالی ست
بالای سرِ ما، و آن قبّه روح الأعظم است بصفرِ هزار رنگ [64] واین مغزِ سیحون 64.
زمینِ سفید است که از بالای هفت آسمان است همچنانکه بحر البیضاء بالای این هفت دیوان
درگاه است، تصدیقاً لقولِه تعالی، تَنْزِيلًا مِمَّنْ خَلَقَ الْأَرْضَ وَالسَّمٰوَاتِ الْعُلَى،
الرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا
وَمَا تَحْتَ الثَّرَى [XX, 3-4] یعنی خداوند برفرازِ بحر البیضاءست و بحر البیضاء عرشِ [65]
ملکِ تعالی ست جلت عظمته بآن حور و قصور و شمع و سراج و غلمان وَوِلْدَانٌ مُخَلَّدُونَ 65.
لُؤْلُؤًا مَنْثُورًا [LXXVI, 19] برقیهٔ بیضا پدید کرده، یا جابر بسم الله الرّحمن الرّحیم
از بالای قرآن آن درگاه است که با و سین و میم با نقطهٔ با بدلیلِ آن چهار ملائکه اند،
بزبانِ بشریّت سلمان و مقداد و باذرّ و عمّار خوانند، و دو لام و ها بدلیل و تصدیقِ آن
سه ملائکه است که باکمیل و باهریره و باجندب خوانند [66] و الف درمیانِ این هفت 66.
حرف بدلیلِ ملکِ تعالی ست جلت عظمته واین قلاغِ سرما بدلیل و برهان بیافریده است که گوشِ
راست و چشمِ راست و بینیِ راست، و نطق بدلیل با و سین و میم است و نطق بدلیلِ نقطهٔ باست
و گوش و چشمِ چپ و بینیِ چپ بدلیلِ دو لام و میم و هاست واین روح الحیوةِ ایزدی بر
پیشانی بدلیل و برهانِ الف در میان ایستاده است که این جوارح بر این [67] سرما هم 67.
دست افرازِ این روح است، و گوشها همه روز گوش برابر استاده اند تا آنچه زودتر بشنود
از آنکه ثره برهم زنی خبر با این روح الحیوة داده باشند، و چشمها و بینی و دهان هم بر این
حساب است، همچنانکه سلمان القدرة و مقداد و عمّار و باذرّ و جندب و باهریره و باکمیل
مطیع و فرمانبردارِ ملکِ تعالی اند و از پیشِ وی میان بسته استاده اند که الَّذِينَ يَحْمِلُونَ
الْعَرْشَ [XL, 7]، [68] یا جعفرِ جعفی این بسم الله الرّحمن الرّحیم بزرگوارتر از آن است که 68.

پس ظهورِ الهی در ولایتِ علی بجواهرِ جهان عرض کردند، هرچه قبول کردند همه عزیز و گرامی اند چون زر و سیم و یاقوت و فیروزه و زبرجد و گوهرهای قیمتی؛ و هرچه نپذیرفتند
59. چون کاورس (؟) و گچ و مانند [59] اینها،

پس ظهورِ الهی در ولایتِ علی بر شهرها و دِهها عرض کردند، هر شهری و دِهی که قبول کردند (در) آن ولایت همه مردم دیندار؛ و هرچه انکار کردند همه کافران و ضال و گمراه اند،

یا جابر آیتِ قرآن براین ناطق است قَوْلُهُ تَعَالَىٰ أَلَمْ تَرَ أَنَّ ٱللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَاتِ وَمَن فِي ٱلْأَرْضِ وَٱلشَّمْسُ وَٱلْقَمَرُ وَٱلنُّجُومُ وَٱلْجِبَالُ وَٱلشَّجَرُ وَٱلدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ ٱلْعَذَابُ وَمَن يُهِنِ ٱللَّهُ فَمَا لَهُ مِن مُّكْرِمٍ [XXII, 18-19] [60]

60. [سؤال ۲] پس جابرِ جعفی برپای خاست و گفت، یا خداوندِ من این بسم الله الرحمن الرحیم چه معنی دارد که برسرِ سورهای قرآن نوشته است و هرکه کاری کند این کلمه را گوید و چنین عزیز و گرامی دارند، پس باقر گفت تفسیرِ بسم اللهِ الرحمن الرحیم این است
61. که ملکِ تعالی برآن سطرِ غایة الغایات نوشته است [61] که از بالای همه بالاها است بر دلیلِ آن هفت و دوازده است که ملکِ تعالی بجواهرِ جانِ خویش کرده است، که از بالای خویش بحری بیافریده است [که] بصفر هزار رنگ؛ و از زیرِ آن بحری بیافریده است که نامش الهیّت است، و ملکِ تعالی در آن دو میان این هفت و دوازده نورهای قدیم نامخلوق نافریده بسمع و بصرِ خویش کرده است، تصدیقًا لِقَوْلِهِ تَعَالَىٰ مَرَجَ ٱلْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ
62. بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَّا يَبْغِيَانِ [LV, 19-20] [62] یا جابرِ جعفی این دو دریا این دو بحر اند و برزخ ملکِ تعالی است و لؤلؤ و مرجان این ملکان و ملائکتان و نقیبان و نجیبان اند، و آن حلقها و قندیلهای نورین که از دیوان بدیوان بدلهای مؤمنان درپیوسته اند، و واللهِ و باللهِ العلیّ العظیم که این آن علم است که بهشتی به بهشت و دوزخی بدوزخ برود و اندر هیچ کتابی این سخن نگفته است، یا جابر همچنانکه این هفت و دوازده که از این شخص [63]

که چیزی جان ندارد و سجود کند، پس باقر گفت یا جابر ظهور الهی بود که در ولایت علی بر مناره
[54] پیدا گشت و (آن مناره) ظهور الهی در ولایت علی پذیرفت و سجود و متابعت کرد، 54.
یا جابر آن روز که أمیر المؤمنین علی بولایتی و خلافتی ظهور کرده بود ظهور علی بر همه جهانیان عرض
کردند بر آسمان و زمین و کوه و دریا و نباتات و بر هرچه بدان ماند، و بر این موکّلان که نام ایشان
جبرئیل و میکائیل و عزرائیل و اسرافیل است این ظهورات را عرض کردند، و هر که ظهور الهی
در ولایت علی پذیرفت از ایشان [55] خیر و راحت رُست، و هر که نه پذیرفت در ایشان 55.
عذاب و عقوبت رُست،

اوّل ظهور الهی در ولایت علی بر آسمانها عرض کردند، همه پذیرفتند و این همه ستارهای
روشن و وَنشش پدید آمدند آفتاب و ماه و ملائکه(?)[8] پس ظهور الهی را در ولایت علی بر کوهها
عرض کردند، هر آن کوهی که قبول کرد بر آن کوه همه میش و میوهٔ گوناگون است و دواهائی که بخورد
مردم بشایند، و از داروهای [56] گوناگون و از گوهرهای قیمتی و از وحش و طیر که بمنفعت 56.
مردم بشایند، و هر آن کوهی[9] قبول نکرد همه کوه و کمر و خارستان و رُشت و دَدانِ زیان کار

پس ظهور الهی را در ولایت علی بدریاها عرض کردند، هر آن دریائی که قبول کرد
همه آبهای خوش و صیدهای نافع و چیزهائی که همه سود مردم بُوَد چون گاو عنبر و گوهرهای قیمتی
در قعر دریا و از مروارید و صدف و لؤلؤ و هرچه مانند ایشان است، [57] و هر آن دریائی 57.
که قبول نکرد همه آبهای آن شور و تلخ و ناخوش و گندیده است و صیدهای زیان کار
چون نهنگ و مار و اژدها و آنچه بدان ماند،

پس ظهور الهی در ولایت علی بر بیابانها عرض کردند، هرچه قبول کردند همه پُر از نباتات
و گیاههای رنگارنگ و سبزهای خوش و شگوفهای فراوان، و هر بیابانی که قبول نکرد همه کویر و
شورستان است بازْوَر بی منفعت،

پس ظهور الهی در ولایت علی بر سباع و بهائم [58] عرض کردند، هرچه پذیرفتند 58.
همه آنان اند که بخورش مردم می شایند، و هرچه نه پذیرفتند در ایشان هیچ سود نیست همه مُردار
خُور چون پلنگ و شگال و خوک و خرس و کپی و هرچه بدیشان ماند، گوشت ایشان بخورش مردم نشاید،

وگفت ما شاءَ اللهُ کانَ وَلَمْ یَکُنْ إلّا أن یَشاءَ، فرمان خداوند راست هرچه خواهد بکند،
پس خداوندِ باقر به بخشود و این آیت برخواند که فَخَرَجَ عَلیٰ قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرابِ فَأَوْحیٰ
إلَیْهِمْ أنْ سَبِّحوا بُکْرَةً وَعَشِیًّا یا یَحْییٰ خُذِ الْکِتابَ بِقُوَّةٍ وَآتَیْناهُ الْحُکْمَ
50. صَبِیًّا [XIX, 12-13] چون باقر العلم این آیت بخواند [50] شخصی نه مُرده نه زنده لا
یَمُوتُ فِیها وَلا یَحْییٰ [XX, 76] از دیوار حجره فاطمه بیرون آمد، باقر العلم بادی بروی
دمید، چون روح از لب و دندانِ آن طفل ماه روی ظهور کرد بحلقوم آن شخص فرو شد
وباز راست آمد، و دیگر بار وَالشَّهادَةِ الْکَبِیرُ الْمُتَعالِ [XIII, 10] می خواند وگواهی
بر خداوندیِ باقر می داد با آن همه روشنیان، باقر گفت یا عبدالله چه دیدی و
51. چگونه بودی، عبدالله گفت ای خداوندِ همه خداوندان [51] ونورِ همه نوران خویشتن
را در خواب دیدم در بهشت با حور در قصور نشسته بودم در خیمهای نورانی و روحانی
با وِلدان و غلمان (و) حُورٌ مَقْصُوراتٌ فِی الْخِیامِ [LV, 72] و محمّد و علی و فاطمه و
حسن و حسین را دیدم که همه اهلِ بهشت گواهی بر خداوندیِ ایشان می دادند ومن نیز گواهی
می دادم و می گفتم شَهِدَ اللهُ أنَّهُ لا إلٰهَ إلّا هُوَ الْحَیُّ الْقَیُّومُ و ترا دیدم یا خداوندِ
52. من که صد هزار آفتاب و ماه از لب [52] و دندانِ تو ظهور می کند، وچون از خواب
بیدار شدم این همه هیچ ندیدم و ترا دیدم که بادی بدهانِ من بردمیدی و همه اندامِ من
گویا گشت و گواهی می داد،

طالب ابن عبدالله بر پای خاست و گفت، من نیز خویشتن را بفدای خداوند
باقر می کنم تا آنچه پدرم دیده است من نیز به بینم، و این مذهب فدائی و طالبی در شام
و شامات همه آن است که طالب نهاده است، و مذهب اسماعیلی آن است که فرزندانِ
53. ابو [53] الخطّاب نهاده اند که تنِ خود را بفدای فرزندانِ جعفرِ صادق اسماعیل کردند که در
دَوْرِ دوائر بماند وَالسَّلامُ عَلیٰ مَنِ اتَّبَعَ الْهُدیٰ،

[سؤال ۱] روایت می کند جابر ابن عبدالله انصاری که سؤال کردم از ولیّ الزمان خداوند
باقر العلم در معنیِ مناره که در شهر کوفه نماز بعلی ابن ابی طالب برده است، این چگونه حال است

عرب و عجم، وای مردمانِ فارس وکرمان، وای مردمانِ بصره وکوفه، بر من گواه باشید که
خداوندِ من در آسمان و زمین نیست الّا محمّدِ باقر پسرِ علی زین العابدین، وگواهی می دهم که خداوندِ
هژده هزار عالم اوست، هُوَ ٱلْأَوَّلُ هُوَ ٱلْآخِرُ هُوَ ٱلظَّاهِرُ هُوَ ٱلْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ
45. پس مردم همه گروه گروه گرد آمده بودند و تفاوت درمیان پدید آمد، گفتند [45] عبداللّهِ صبّاح
پیرانه سر ضالّ و گمراه شُد، پس علی زین العابدین و پسرش باقرالعلم عَلَيْنَا مِنْهُمُ السّلام
بفرمودند تا عبداللّهِ صبّاح را هلاک کردند و بآتش بسوزانیدند و گفتند این مرد دیوانه بوده است،
تا آن فتنه و آشوب و غوغای خلائق فرونشست ،

چون باقرالعلم بخانه باز آمد آن روشنیانکه همبال وهمسالِ باقرالعلم بودند براو گرد آمدند
46. چون جابرِ عبداللّه انصاری وجابرِ جُعفی [46] وجعفرِ جُعفی وصعصعه ابن صَوحان همگی دعا وآفرین
برخواندند وبباقر گفتند یا ولیّ الزمان، عبداللّهِ صبّاح حقّ گفت، تو اورا هلاک فرمودی و بآتش
بسوزانیدی و بدانچه او گفت نه سزای آن بود که ما همه بهمین گواهی می دهیم که او داد الائمّی داهم
که این چه معنی است، پس باقرالعلم گفت ای روشنیان پرده گرفتن از ما مخاطرهٔ عظیم
دارد که به شش هزار سالِ دَوْرِ شریعت پرده از ما برنگرفته اند و آشکارا نگفته اند تا [47]
47. ظهورِ قائم شود و این معنی آن وقت بتوان گفت که ملکِ تعالی بقائم ظهور کند، وچون امروز گواهی
دادن هم از ناتمامی باشد، وعبداللّه پرده از ما برگرفت و (هرکه) پرده از ما بر گیرد
ما نیز پردهٔ اورا برگیریم ،

ای روشنیان و ای برادرانِ شما می دانید که بروزگارِ خداوندِ ما أمیرالمؤمنین علی که بولایت
ظهور کرد و خلافتی بدو رسید مناره در شهر کوفه سجده بوی آورد و باز نتوانیست راست شود، و همچنان
48. بماند، [48] وهمه مردمان بسرّ وعلانیةً گواهی دادند از یقینِ دل باقرارِ قاطع، والّا ابو الخطّاب
این نور و بیان آشکارا گفت که مردمانِ عرب وعجم بر من گواه باشید که خدای نیست در هژده
هزار عالم الّا علی ابن ابی طالب، تا مولانا پدرِ ما بفرمود تا ابو الخطّاب را بکشتند و بسوزانیدند،
یا روشنیان اگر پدرِ ما ابو الخطّاب را نکشتی یا نسوزانیدی سخنی که نهصد و چهل سالِ دیگر بعد می باید
49. گفتن او بگفت، [49] پس همه آن مؤمنان عفو می خواستند وجابرِ عبداللّه انصاری برپای خاست

40. یعنی منم آن خداوند که آسمان و زمین حمد و ثنای من می گویند وَإِنْ [40] مِنْ شَیْءٍ
إِلَّا یُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ [XVII, 46]

عبدالله دیگر بار باز بر زمین در افتاد و چون سر بر داشت علی را ندید فاطمه را دید
که معجر سبز بر سر کشیده و لباس از سندس و استبرق پوشیده که هزار هزار نور
و شعاع از وی می تافت و می گفت لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنَا ٱللهُ یعنی که نیست بجز من خداوندی
در هیچ مقامی نه در الهیّت و نه در بشریّت و نه در آسمان و نه در زمین اِلّا من که فاطمة الفاطر
41. و آفریننده روحهای مؤمنان منم [41] إِنِّي ٱلْخَالِقُ ٱلْبَارِئُ لَهُ ٱلْأَسْمَآءُ
ٱلْحُسْنَىٰ [LIX, 24]

پس عبدالله دیگر بار باز سجود شد چون باز راست آمد فاطمه را ندید و حسن علی
دید که همچون ماه شب چهارده برقش شعاع بری زد و می گفت أَنَا ٱللهُ أَكْبَرُ یعنی منم خداوند
بزرگ تر از آسمانها و زمین و مهتر منم أَنَا ٱللهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ لَهُ ٱلْأَسْمَآءُ ٱلْحُسْنَىٰ [LIX, 24]
پس عبدالله چون باز راست آمد حسن را ندید و حسین علی را دید که ماه (و) شتری از لب و
42. دندان او می تافت [42] و آفتاب از دیم وی بر آفتاب عالم بزرگ غلبه می کرد و بیم آن بود
که عبدالله بسوختی و می گفت لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِٱللهِ ٱلْعَلِيِّ ٱلْعَظِيمِ یعنی از من بیرون
خداوندی نیست که عذاب کننده کافران منم رهاننده مؤمنان منم حسین علی منم و حسن
علی منم و فاطمه زهرا منم و علی الأعلی منم و محمد مصطفی منم عبدالله دیگر بار بر زمین در
افتاد چون باز راست آمد حسین علی را ندید باقر العلم را دید علینا منه السلام همچنانکه اوّل بار دید
43. بود که با ماه [43] و آفتاب گرو می بست و سخنهای چون ستارهای روشن از لب و دندان
وی ظهور می کرد

عبدالله چون آن شگفتها را بدید از هوش برفت چون بهوش آمد گفت سجده سبّوح
قدّوس محمّد و علی حقّاً حقّاً محمود الله المصطفی و آیة السلسل و ابو الخطّاب این است
أَنْتَ ٱلْأَوَّلُ وَأَنْتَ ٱلْآخِرُ أَنْتَ ٱلظَّاهِرُ وَأَنْتَ ٱلْبَاطِنُ وَأَنْتَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ بعد از آن
44. از پیش باقر بیرون آمد بمیان شهر مکّه رفته گفت ای مردمان [44] مکّه و مدینه و ای مردمان عراق

و این هفت روح چون قوسِ قُزَح درهم پیوسته اند از بالای مغزِ مؤمنان و عالمانِ ربانی
همچنانکه این قوسِ قُزَح سر در زمینِ عالمِ بزرگ می نهد این روحها پرده پرده بر این مغز نهند.
35. که زمین [35] عرصاتِ قیامت است، و از این سر برگاهِ ایزدی هر یک نوری در این رگِ
حبل الورید دارد و بدین دو روح که یکی از منزلتِ معترضان است در نیمهٔ راستِ دل در خانهٔ باد است،
و یکی از منزلتِ آن مؤمنان که در قالبِ هوائی و سمائی بودند هم در این نیمهٔ دلِ راست در خانهٔ آبِ پاک
است، این هر دو روح بدین نور (و) روشنائی بدین رگِ هفت شاخ بدیشان پیوسته است،
36. از خدای بترسند و روی بخدای [36] کنند (و) در این کوه که نامِ او دل است طلبِ
نجاتِ جاودانی کنند تصدیقاً لِقَوْلِهِ تعالی لَوْ أَنْزَلْنَا هٰذَا ٱلْقُرْآنَ عَلَىٰ جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ
خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ ٱللهِ وَتِلْكَ ٱلْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ
يَتَفَكَّرُونَ [21, LIX] و این هفت روح که همه آفرینش بدستِ ایشان است و هر هفتی که
37. در آسمانها و در زمینها است در الهیت و بشریت بدلیل و برهان [37] ایشان است
و آیت این است که خدای تعالی با مصطفی در کلام مجید گفته که قَوْلُهُ تعالی وَلَقَدْ خَلَقْنَا
ٱلْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ، ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ، ثُمَّ خَلَقْنَا
ٱلنُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا ٱلْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا ٱلْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا ٱلْعِظَامَ
38. لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ [12-14, XXIII] [38]

پس عبدالله صباح سر و روی باقر العلم بوسید و برپای خاست و دعا و آفرین
برخواند و گفت سبوح قدوس و قدوس سبوح محمد و علی حقاً حقاً، علی و محمد بالآئه
و نعمائه زینهار ای مؤمنان و مسلمانان، ای خداوند افشاننده و بخشاینده گواهی دهم
که خداوند همهٔ مؤمنانی و آفرینندهٔ زمین و آسمانی زینهار ای خداوند آفریننده سبوح
39. قدوس می گفت [39] و بر زمین در افتاد و چون راست باز آمد محمد باقر را ندید و محمد
مصطفی را دید که نور بر قشر از رویش همی تافت و دو گیسوی نورین در بر افگنده و می گفت أنا
سُبْحَانَ ٱللهِ، یعنی منم خداوند پاک و پاکیزه و منزه از همه صفت و وصف، عبدالله که آن بدید
دیگر بار بر زمین افتاد و چون باز راست آمد أمیرالمؤمنین علی را دید که می گفت أنا ٱلْحَمْدُ لِلّٰهِ

بر مغزِ پیشانی یعنی ملکِ تعالی و از راستش چهار حرف اند چشمِ راست و گوشِ راست
و بینیِ راست، و نطق علم نور یعنی سلمان و مقداد و با ذرّ و عمّار، و از سوی چپ سه حرف
30. اند چشمِ چپ و گوشِ چپ و بینیِ چپ یعنی با هُرَیره و با جُندَب و با کُمَیل [30] این روح
برنگِ قمر در میانِ این هفت نوران بر تخت و سریرگاه نشسته، قوله تعالی وَلِلّٰهِ
مُلْكُ ٱلسَّمٰوٰتِ وَٱلْأَرْضِ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَآءُ وَكَانَ ٱللّٰهُ غَفُورًا
رَحِيمًا [XLVIII, 14] یا عبد الله خداوند جلّ جلاله این روح است که آسمان و زمین ملکِ
وی است، یعنی این نور که بر تخت و سریرگاه در خدمتِ اویند و آنکه در این دل اند گروهی را
31. بیامرزد و گروهی را نیامرزد [31] و در عذاب افکند، و این دوازده دوازده جوارح اند
که هر یکی بکار بگماشته و هفت این رسولانِ ملکِ تعالی اند که هرگز نورِ ایشان از هیکلِ مؤمنان
وا نزهد، و این روح الحیوة ناطقهٔ ممتحنه که از قبّهٔ لاجوردی در این مغزِ مؤمنان پیوسته است
و از مغزِ حدّی بدل پیوسته است و حدّی بدین دو لب و زبان هر آوازی که در دنیا ست
32. دارد، و یکی روح الایمانِ موحّد است که الفت و مهربانی بدین [32] روح القلوبِ مؤمنان
و محبّان روشنائی می رساند و مراعاتِ برادرانِ مؤمنان می کند از این پردهٔ مهتاب رنگ
در این روح الحیوة ناطقه پیوسته است، و یکی روح الحفظ لوحِ محفوظِ ملکِ تعالی ست، در عالمِ
کوچک که نگاه دارندهٔ علمهای ملکوتی است از بحرِ آفتاب رنگ در این روح الایمان که امینِ
ملکِ تعالی ست پیوسته است، و یکی روح الفکر قلمِ این لوح که اندیشه در ملکوت الأعلی
33. کند و علمها از ناخوانده [33] و ناشنیده از حجابِ ملکِ تعالی دریابد از دیوانِ بنفشه
رنگ در این روح الحفظ پیوسته است، و یکی روح العلم که دمِ عیسی ست که مردگان را زنده کند
از پردهٔ عقیق رنگ در این روح الفکر پیوسته است، و یکی روح العقل که داورِ ملکِ تعالی ست
از دیوانِ آتش گون در این روح العلم پیوسته است، و یکی روح القدس که معاینهٔ شخصِ خداوند
34. است که از فهم و وهم و اسم و نام و نشان بیرون است از دیوانِ یاقوت رنگ [34] در این
روح العقل ظهور می کند و هرگز در این جهانِ کوچک در قالبِ خونین و گوچدین نگنجد و نیاید،
قوله تعالی لَنْ يَنَالَ ٱللّٰهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَآؤُهَا وَلٰكِنْ يَنَالُهُ ٱلتَّقْوَىٰ [XXII, 38]

می گنجد، عبد الله گفت یا میوهٔ دلِ مؤمنان این معنی بگستر، باقر گفت یا عبد الله بحقائقِ
حقّ نقطهٔ ب آن دیوانِ غایةِ الازلی ست تا گوئی [25] نقطه پنج نقطه (می شود) نقطه 25.
سه حرف باشد و پنج نقطه پنج خاصّ الخاصِّ ملکِ تعالی اند که محمّد و علی و فاطمه و
حسن و حسین، و سه حرف سه دیوانِ سلمان و مقداد و باذر، و نون با نقطه سه حرف است
و قاف سه حرف است و طا دو حرف است بحسابِ جمله هشت اند، و هفت این ملائکتان
اند بهفت رنگ و هشتم ملکِ تعالی است جلّت عظمتهُ که این پنج نقطه سمع و بصرِ ملکِ تعالی
اند و معاینهٔ جلّ جلاله، [26] یا عبد الله اگر شرحِ این نقطه بتمامی باز گویم کار از حدّ و اندازه 26.
در گذرد، و این یک نقطه هفت و دوازده دیوان در حجاب دارد، عبد الله گفت ای خداوندِ
من و همهٔ مؤمنان این هفت و دوازده در یک نقطه چون گنجد، باقر گفت نقطه سه حرف
است نون پنجاه و پنج باشد و قاف صد و ده باشد و ت چهارصد و چهار باشد، جمله
نوزده باشد که بر هم زنی هفت و دوازده باشد، این هفت و دوازده که دو عالم را منوّر و روشن
می دارند، [27] و دوازده مائیم از بهشتِ روحانی أمیر المؤمنین علی و از رحمِ فاطمه عَلَیْنا مِنْهُمُ 27.
السَّلامُ، و هفت این ملائکتان اند که از ما خالی نباشند نه در الهیّت و نه در بشریّت، مَا
دَامَاتِ ٱلسَّمٰوَاتُ وَٱلْأَرْضُ [XI,١٠٩] با ما باشند، قَوْلُهُ إِنَّ فِي ٱلسَّمٰوَاتِ وَ
ٱلْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِلْمُؤْمِنِينَ [XLV,٢]
پس عبد الله گفت یا خداوندِ من سخن از لب و دندانِ شکر بارِ تو که مرهمِ روحهاست
نظاره کردن در بهشتِ باقی در این روی توست، یا [28] میوهٔ دلِ مؤمنان این دو عالم کدام اند که 28.
گفتی دو عالم از ایشان روشن است، باقر گفت یکی این عالمِ بزرگ که گفته آمد و یکی این عالمِ
کوچک که تخت و سریرگاهِ ملکِ تعالی ست شخص و هیکلِ امامانِ زمان و عالمانِ ربّانی، که
نقطه سه نور اند که در هم بسته اند، نون روح الایمان است از بالای روح، و روح قاف است
از بالای نطق و نقطهٔ ت که بر آخر است و این پنج نقطه همان پنج خاصّ اند، و روح [29] شنوائی 29.
حسن است و روحِ بینائی حسین است و روحِ بویائی فاطمه است و روحِ گویائی علی است و
روحِ چاشنی گیر محمّد است، و سه حرف و پنج نقطه هشت نور اند، حرفِ میانین روح است

20. الّا که از تو بشنوم، باقر گفت اوّل این حروف [20] نقطه است و این نقطه نطقِ
مؤمنان است که بنطق[4] برخوانده است و ب روح است بر میانِ دو ابرو و الف کالبد است،
اوّل نقطه است آن وقت ب پس الف، یا عبدالله تو مرا دیبی، الف بزرگتر است یا اُشتُر،
عبدالله گفت من نه الف شناسم نه اُشتُر الّا که از تو بشنوم، باقر گفت اُلف روحِ
روشنی ست که اُلفت و برادریِ مؤمنان از اوست و اُشتُر این روح (است) که بروحانیت
21. نامش نفسِ ناطقه است، عبدالله گفت [21] یا میوهٔ دلِ مؤمنان چون است که گویند
اُلف بزرگتر است که اگر الف را چندان که بکشی شاید کشیدن، باقر گفت الف این روح
است بر مغز که ویرا روح الایمان خوانند و بالای روح الحیوٰة ناطقه است که ممتحن هشت روحِ
دیگر (است که) از بالای وی ایستاده اند (و) درهم پیوسته اند اندر این روح الایمان از زمین تا
آسمان، یکی روح الحِفظ است لوحِ محفوظِ ملکِ تعالی که بدین روح الایمان باز پوشیده است و [22]
22. یکی روح الفکر است قلم این لوح که بروح الحفظ باز پوشیده است، و یکی روح الجبروت است
که بروح الفکر باز پوشیده است، و یکی روح العلم است که بروح الجبروت باز پوشیده است،
و یکی روح العقل است که بروح العلم باز پوشیده است، و یکی روح القدس است که بروح العقل
باز پوشیده است، و یکی روح الاکبر است که روحِ کلّ است که بروح القدس باز پوشیده است،
23. و یکی روح الأعظم است که بروح الأکبر باز [23] پوشیده است، یا عبدالله همه درهم
پیوسته اند، از این جهت گویند که الف بزرگتر است،

پس عبدالله برپای خاست و دعا خواند و گفت سجده سبّوح قدّوس محمّد و
علی حقّاً حقّاً محمود المصطفی و آیة السلسل[1] پس باقر العلم گفت یا عبدالله اُلف شخص
است و اُشتُر روح است، و شخص سه[3] حرف است و چهار نقطه جمله هفت باشند، این
24. هفت روح بر بالای ناطقه باز استاده اند از هفت [24] دَوْرِ الهی چون قوسِ قُزَح
و الّا این همه برافراز ناطقه توانند نشستن چنانکه ب بالای نقطه استاده است،
یا عبدالله نقطه بزرگتر است یا الف، عبدالله گفت ای نورِ دو دیدهٔ محمّد و علی
چنان خواهی گفتن که نقطه بزرگتر است، باقر گفت بلی که هفت آسمان و زمین در آن نقطه

وروحی ست بالای الف بیکروی حجاب علی است عَلَیْنَا مِنْهُ السّلامُ والف روحِ علی است
ولام دو لؤ لؤ لا لای علی است، وفا فکرِ روح الوحیِ علی است ونقطه نطقِ علی است
وبنورانیّت که فرازِ سَنی حروف است،

پس عبداللهِ صبّاح بشگفت بماند وگفت یا ابن رسول الله والله بالله [16]
العلیّ العظیم که (این) هدایتِ الهی است که من هرگز چنین علمی از هیچ خداوندی نشنیده ام، 16.
این چه شگفتهاست که ترا الکتّاب من فرستاده اند وبهیچ کتّابی دیگر نه نشستهٔ وهیچ
کتابی نخواندهٔ وهیچ اَدیبی ندیدهٔ یا میوهٔ دلِ مؤمنان این معنی چگونه حال است که حلال
نیست که کسی علم بردمان بیآموزد وخود ازآن بیخبر باشد، خواستم که الف بتو آموزم
ندانستم که اکنون از تو بیآموختم، یا دو دیدهٔ محمّد وعلی منّت بتمام کن ب وت را [17]
برخوان که رحمت بر پدر و مادرت باد، 17.

باقر گفت یا ادیبی ب بابِ ألف است که الف محمّد است وب علی ونقطهٔ ب نطقِ
علی است وألف روحِ روشنی است وب روح الحیواةِ مغز است ونقطه نطق است، یا ادیبِ
من بگو تا اوّلِ این حروفها کدام حرف است، عبداللهِ گفت الف است، باقر گفت یا عبدالله
بکدام دلیل، عبدالله گفت یا دو دیدهٔ مؤمنان الّا اندر این بیش نمی دانم، باقر گفت، یا عبدالله
این همه اَدیبان [18] بنادانی کُتّاب می دارند ونمی دانند که اوّل ألف است یا ب، 18.
واوّلِ این حروف ب است وآن وقت الف که ب علی است والف محمّد است وبظاهر
محمّد پیشروُاست وعلی بابِ محمّد است واز در درسرای می توان رفتن واز علی در محمّد
می توان رسیدن، ومحمّد وعلی هردو یکی اند وألف وب یکی اند ونقطهٔ الف که پوشیده است
نطقِ محمّد است که پوشیده است ونقطهٔ ب که آشکاراست نطقِ علی ست که [19] بعلم 19.
نور آشکاراست، واین کافران که از گندوی اهریمن اند شریعتِ محمّد میدانند و
بکار دارند واز شریعتِ علی خبر ندارند که محمّد دنیاست وعلی آخرت است، تصدیقًا لقوله تعالی
يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ ٱلْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ [XXX, 6]
یا عبدالله اوّلِ این حروف نقط است یا ب، عبدالله گفت یا دو دیدهٔ محمّد این معنی را نمی دانم

روحهای مؤمنان و کافران و معترضان و بیچونی و بیچگونگی و هستی و نیستی و شناسکاری
ملکِ تعالی جلّت عظمته و آن پنج ملکان با هفت دَوْرِ الهی و با هفت دَوْرِ بشری
11. از این کتاب [11] معلوم می شود، و هفت مجادلهٔ ابلیس و آدم و آفرینش کلّی
از آنچه در فهم و وهم و اندیشهٔ دل بگنجد و آنکه نگنجد همه در این کتاب بازآورده است
از مقالات باقر علینا منهُ السّلام که هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ
مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ [III, 5]،

و این کتاب را اُمّ الکتاب باقر نام نهاده است، و امّ الکتاب باقر العلم بود علینا
12. منهُ السّلام [12] که درگاه و هنگامی که باقر از مادر بزاد و در وجود آمد از امّ المؤمنین
آمنه همی گفت آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ [III, 5]، او را چون بکتّاب فرستادند
فرا ایزدی حکمت و علم تأییدی ازوی ظهور کرد که هیچ کتّابی ندیده بود، چنین روایت
کند جابر ابن عبد الله الانصاری که در آن هنگامی که باقر العلم علینا منه السلام هنوز
13. طفل پنج ساله بود که او را بکتّاب عبد الله صبّاح فرستادند، عبد الله چنانکه [13] عادت
کتّابیان باشد آن لوحِ سیم صافی ببیت و نه حروف بر لوحش نوشته بدستِ باقر
العلم داد و فرمود که بگو "الف"، باقر گفت "الف"، عبد الله گفت بگو بی، باقر گفت تا معنی الف را
نگوئی بی نگویم عبد الله گفت یا قرّة العیونِ مؤمنان فَقُلْ أَلِف یا باقر، فقال ألف
الله لا إله إلّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ گفت یا عبد الله الف خداوند است و لام بالای آن
14. محمّد است و معنیِ الف روح محمّد است، و الف سه حرف است و یک [14] نقطه و الف
و لام و فا و نقطهٔ الف محمّد است و لام علی است و فا فاطمه است و نون حسن و حسین
است که آخرِ حسن و حسین نون است و در آخرِ الف نقطه است، عبد الله عجب داشت و گفت ای
روشناییِ چشم مؤمنان عجب کاری ست که این نه کتاب مخلوقی است که همی گوئی در وصف
و صفتِ الف، باقر گفت که کتاب ما اهل بیت چنین بوده است بهمه دَوْر و زمانی یا عبد الله
15. الف سریر و تخت گاهِ ایزد عزّ و جلّ است [15] و ناش روح الحیوة ناطقه است بر مغزِ
مؤمنان است، و لام روح روشنی است. و فا روح الجبروت است و نون روح الفکر است،

روح الکتاب خوانند که روحِ همه کتابهاست و معنیِ همه کتابهاست و صفتِ بینائی
هم در این کتاب است، و این کتاب را نور الکتاب خوانند که نورِ آسمانها و زمینها در این
کتاب است، و این کتاب را واسع المقالات خوانند که آشکارا کرده هفت مقالاتِ الٰهی
و این کتاب را [6] سبع المجادلات خوانند که هفت مجادلهٔ ابلیس و آدم در این کتاب 6.
است، و این کتاب را رفیع الدرجات خوانند که درجه و مایهٔ مؤمنان و کافران و آن
روحها و ارواحها از این کتاب معلوم می شود، و این کتاب را بشیر المبشّرات خوانند که
مژده و بشارتِ مؤمنان و نجات و رستگاری از این کتاب یابند، و این کتاب را عشر المقالات
خوانند که صفتِ ده دیوانها و چگونگیِ ده روحها از این [7] کتاب معلوم 7.
می شود، و این کتاب را سبع الظهورات[1] خوانند که صفت هفت دَوْرِ جسمانیّت و روحانیّت
بمعنی و حقیقت در این کتاب است، و این کتاب را الکتاب المجازات خوانند که مجازات
و مکافاتِ کافران و مؤمنانِ عالمِ کوچک و عالمِ بزرگ در این کتاب گفته است،
و این کتاب را کتاب الامّهات خوانند که اصل و مایهٔ کتابِ توْرات و انجیل و زَبور
و فرقان و هر کتابی که در این [8] جهان است همه در این کتاب بازگفته است، و این 8.
(کتاب) در شهرِ مکّه در محلّهٔ قریش و ابن هاشم در خانهٔ عبد مناف گفته است و در
خزانهٔ باقر علیه السّلام بوده، جعفرِ جُعْفی برآورده در کوفه آورده اند تا بروزگارِ هارون و
علی ابن عبد العظیم بعراق آورده اند و بروزگارِ وفاتِ خویش بمؤمنان و مرسلان سپرده
است و زینهار و امانت در گردنِ ایشان کرده است که مؤمنان و موحّدان و [9]
سروران از این کتاب با هیچ معترض نداده اند و با هیچ مخلوق نگفته اند که نه همه مؤمنان 9.
علم بدین روشنی برتابد که این آن علم است که از فهم و وهمِ ما بیرون است مگر مؤمنِ موحّد
یا پیغمبرِ مرسَل یا فرشتهٔ مقرّب نتوان پذیرفتن که دلِ ایشان پُر از نورِ وحدانیّتِ الٰهی
باشد، و دیگر هیچ مؤمن احتمالِ این علمِ عالم الاسرار ندارد الّا عمر کتاه کند و زندگانی
نقصان پذیرد، [10] وصفتِ وحدانیّتِ باری جلّ جلاله از این کتاب معلوم می شود 10.
و بحقائق از صنعِ حقّ سراپردهٔ عالی و حجابِ مؤمنی و صفتِ عرش و کرسی و لوح و قلم و حجابهای

# ام الکتاب

## بسم الله الرحمن الرحیم

بسم الله وبالله ومن الله ، هذا عهد مناجات الله فإنّهُ ( يعلم )
السرَّ والعلنَ وحسابَ الموت والحيوة والدرجات وصفات نور النّبى
صلّى الله عليه وآله وسلّم وحالاته وعلاماته ، قال جابر ابن عبد الله (هذا
النّور من مقالات أُمّ الكتاب لسراج ( الامّة ) امام المبين محمّد باقر
3. عليه السّلام [ 3 ] ولقد جالستهُ ( فى مجالسه ) التى قيّض فيها دعاء
خازنيه ، فقال ألا أعطِىَ ديوننا به كتاب الدقائق صفاء النّور
والأنفاس هما حيوة ( ؟ ) ، إنّى أنا حكيم معطيكم ممّا اعطانى ( الله ) فلا
يكشفه إلّا لملك مقرّب أو نبىّ مرسل أو مؤمن ممتحن ، يا أيُّهَا النّبِىُّ إذا
جاءكَ المؤمناتُ مهاجراتٍ فامتحنوهنّ [ LX, 10 ] وعِلمُنا دقيقٌ عميقٌ صعبٌ
متصعّبٌ ، لا يحتمله إلّا ملك مقرب أو صديق أو موحّد ممتحن مطمئنّ
4. فى الملكوت [ 4 ] والناسوت ، وهو آية مكنونة فى صُحُفٍ مُكرّمةٍ مرفوعةٍ
مُطهّرةٍ بأيدى سفرةٍ كرامٍ بررةٍ [ LXXX, 13 - 15 ] وعلمهُ رفيعٌ عظيمٌ فى
العالمين ، ومنه إلى ربّها ناظرة [ LXXV, 23 ] وللشّيطان قاهرة ، وتكشف الأسرار
الهاشميّة بقطب الأرض والله واسع بغير علم ، والله العلىّ العظيم

اين كتاب را أُمّ الكتاب خوانند كه سرمايهٔ همه كتب است ، وهر علمى كه در دنيا ست
5. از اين كتاب برآورده اند ، واين كتاب را امّ الكتاب خوانند [ 5 ] يعنى آنكه هر كه
اين كتاب را بخواند چنان باشد كه بيكبارگى بهيچ علمى حاجتمند نشود ، واين كتاب را

## PRINCIPAL VARIANTS TO THE TEXT.

The Arabic passage on pp. 2—4 is hopelessly perverted:

بسم الله من الله هذا عهد مناجات خانه سر تعلن وحساب الموت والحيوت والدرجات و صفت كل نور النبى و حالاته و علاماته فقال جابر ابن عبد الله النور من المقالات ام الكتاب سراج امام المبين محمد باقر بمعنى و لقد جالست اللتى قيض فيها دعاى خازينة فقال الاعطى بديونا به كتاب كتاب الدقايق اصفاء النور و الانفاس متا حيوت اننا حكيم معطيكم مما اعطانى فلا يكشفه الا الملك المقربين او نبى مرسل او مؤمن موتحمن يا ايها النبى اذا جاءك المؤمنات المحاجرات فلمتحنو هنّ علمنا دقيق عميق صعب متصعب لا يحتمله الا الملك او صديق او موحد او ممتحنه او مطمئين فى الملكوت والناسوة و هو آيات مكنون فى صحف مكرمة مرفوعة مطهرت بايدى سفرته كرام بربويته و علمه رفيع عظيم فى العالمين و منه الا ربّها ناظرت الشيطان قاهرة و تكشف الاسرار الها شمية به قطب الارض الله واسع بغير غلم والله العلى العظيم ،

7. [1]H الدورات

12. [1]L adds يعنى بمكتب, and further on everywhere has *maktab* instead of *kuttāb;* [2]Z and L فرا يزدى, C and H فرايض وى ; [3]C and H consistently give ʿAbdu'l-lāhi Ṣabā.

17. [1]H لا تذرنى.

19. [1]C and H از كيد وى ايمنند ; L adds a gloss; يعنى خم بزرگ سفالين شيطانى

20. [1]C and H نقطه

23. [1]C وليه سلسل, H وعلى (in other places H gives in this formula either واليه or وعليه ; C, H, and L often omit the end of it).

26. [1]L adds: زادهء پنجاه پنج باشد وزادهء صد ده باشد وزادهء چهارصد چهار باشد C gives instead: نون سه حرف است نون پنجاه باشد و . . . و قاف صد باشد وتى چهار صد باشد وپنجاه پنج باشد وصد ده وچهار صد چهار باشد ،

32. [1]L علمهاى ناخوانده

46. [1]Z and L صعصعى ابن جرجان ; C and H ضغصع ابن جرهان

47. [1]Z, L and C read here, and further on خليفتى, H خلافت

54. [1]The same as the preceding variant.

58. [1]H كاس

63. [1]So in all copies; [2]This expression is variously corrupted into قبة ازلى ، غاية الازلية L ؛ غايت الازالى ، غايت الازلى

64. [1]Z adds: بر فراز

84. [1]So in all, except L, which gives بصد

90. [1]Z زوخار ; C وزوخار ; H correctly زخار

93. [1]One word is illegible.
95. [1]L در معدوم ; C که نه ماجای در بمعدوم ; H که نه جای ما در معدوم
97. [1]C and H پنج مکان
116. [1]Z ... در هر ششم اسم ; L adds after this از ; C and H و الا در هزار و ششم اسم ایشان ...
118. [1]C and H چند وحی
121. [1]Z جوار
128. [1]L and H add: ... این سخن از ملک تعالی بشنید و ...
129. [1]Z خیمه بندی ; C and H خیره بندی
134. [1]H correctly الفلاح
148. [1]Z موجودان; [2]So in C; in H omitted.
163. [1]*Sic*, probably for الی آخره
169. [1]C and H چهارده ; [2]Z بیامرزد , C and H بیافرید ; [3]The last word is omitted in Z, C, and H.
175. [1]L, C, H اولینان
176. [1]Z جزر , C and H حذر ; [2]L ارمن , C and H ارمنیه
177. [1]Z اوحان , C and L اندجان , H ارجان ; [2]C and H مابین ; [3]Z and C ارفیقه ; L واقفیه ; H ارفقه ; [4]Z بکران ونیان , H بکران ونسان ; [5]C طرسوس
179. [1]All give نبات
180. [1]Z ذره ; C زری وافی دره ; H ری وافی دره
181. [1]C سیمیا نه ; H بیما نه ; [2]C مساهه ومجادله ; H مسالخ ومجادله ; L مسئله ; Z adds مجادله apparently for به مجادله ; [3]Z زاری ; L and H از زیر
182. [1]Z illegible, L بضراب , C الظاهر , H الظاهر الدهر ; [2]Z بدانکی , L درندکی ; H دریده‌کی ; [3]C ... باواز بشناخت هم باز ره ... ; H ... باواز بسا خت باز ره ...
184. [1]Z, C, H آدم
186. [1]L بینجاه دو , C پنجاه و دو , H به نجار
194. [1]So in C and H; in Z and L درگاه و بیگاه
208. [1]In L only the beginning and the end of the quotation are given; [2]Z ارا ظله , in all others اظله (quite consistently further on).
212. [1]Z الواح ; C and H الوحی
216. [1]L اسقلانی
226. [1]Z دنیر ; C زور و نیرو ; H درد نیرو
228. [1]Z نیر ; C and H again زور و نیرو
234. [1]C and H نفس
235. [1]Z ... صفیر ونیز عرض ; C and H سیقر هزار عرض موسی

240. [1]L and C بأمر; L, C, H بنظر
241. [1]L تا نطق; C and H ناطقه
242. [1]Z زووقاری; L زدفاری; C دزد خاری; H دزد فاری
243. [1]Z زو فاری, C ورو فاری, H دزد فاری
257. [1]H نمی بمشتها
258. [1]L simply خالد, C and H ابو الخالد
259. [1]Z وزووقار; L زووفار; C وردفار لوح روح; H دود فاری; [2]Z بدون (probably for بدو).
260. [1]H در دوزخ
265. [1]C and H ابوخالد
267. [1]C نخواندند; H نخوانند; [2]Z and H نهوش
268. [1]Z تهویکه; C and H نهو
269. [1]H لنکر لبها اند; [2]Z and L عکه
271. [1]Z and C الواح
276. [1]Z درزیون; L وزنون; [2]L and C لوح
281. [1]In all MSS پی
286. [1]H مستضعفان
291. [1]Z and L مفضل; C and H محمد ابن جعفی
296. [1]L and C نه بدهد
307. [1]Here and further on in all copies not clear, where really one has to read *ḥabsī*, and where *ḥissī*.
308. [1]So in all copies.
309. [1]Z, L, C — *sic*; H زیستن; [2]L بمعصیت; C به مصیبت; [3]L وبما; C and H بیمار; [4]L, C and H بشارت
310. [1]Z ایمان, L همان
317. [1]L معراج; [2]Z حبسی
318. [1]*Sic*, in all copies, perhaps for ترکای
320. [1]In C and H parts of the sentence are transposed.
323. [1]L and C آنچنان است; [2]C and H برمزد خواست.
324. [1]Z تا بالغ; [2]C an H هرزه کاری; [3]Z and L بداده
329. [1]C and H و الله که آن چنان است
330. [1]L راوده; C and H راوزه; [2]L رابضه
335. [1]C اندامها
341. [1]L, C, H سوای
342. [1]Z برنج, H رنج; [2]Z, C, H عشکوری
347. [1]C درهم; H درهر
360. [1]C رویش (?), H درویش

365. [1]C and H مغز
367. [1]Instead of *zakāt* C and H give after *ḥajj* — عزازئیل; Z وعمرهء عزازئیل
369. [1]C and H بعلم
371. [1]L دربار; C and H در پا به بسی گیرد
372. [1]Z and H omitted; C تیر و کمان
373. [1]L غزای بوباید کردن; C and H غزا اینجا باید
374. [1]C and H . . . مقام مغز است ، مقام
375. [1]C and H حنائی
377. [1]Z بنقل
379. [1]C قیض; H فیض; Z, C, H وآن حیات و ممات
380. [1]Z and L زیور
381. [1]L گوهر; C and H کبل و کویر
382. [1]L محتلم; Z illegible; C مجشم; H مجسم; all copies consistently using one and the same expression in all places in which it appears, further on.
388. [1]C معترضه
390. [1]Z حملة العرشان; C حمل العرشیان; H حلیة العرشیان; [2]Z با به کان; L and C باپایان; H تا پایان; [3]Z adds ومحمد فرموده راجعه; L adds وقال انی; more correctly in C and H: . . . قال النبی صلی الله (علیه) الی الله. راجعة
397. [1]C and H برظهور هما به برنای
400. [1]L نشا نه; C and H نشاهت; [2]Z and H اقلام; [3]Z نصح; C and H نصیح; [4]C برنج; H منزخ; [5]C شیء (?)
401. [1]Z شبوشنده کان; C شنونده کان; H ستوده گان
403. [1]C, probably by mistake, quotes VI, 38, which is quoted just above.
404. [1]Z صفت; L جغرات; C روغن میقبه; H روغن مسیقه
405. [1]Z کا سیده
408. [1]C خویشتن; H تو
409. [1]C and H دل
412. [1]L ملکوتی; C and H ملکوتیت; [1]Z فاطر
416. [1]L and C برخوانده است

# INDICES

*Note*: All references are to the pages of the *original Manuscript*, shown in the margin. Each name or term is entered in these indexes *only once* for every page, even if it occurs several times on it.

## I.

## Names of Persons.


'Abd Manāf (khāna'i —) 8
**'Abdu'l-lāh** 50
— al-'Ālī 71, 96
— Ṣabbāḥ 12—15, 17, 19, 20, 23, 24, 26, 27, 30, 38—42, 45—47, 50(?)
Ādam 167, 235, 264, 267, 306, 336, 347, 356, 361, 407—410, 413, 415
— wa Iblīs 6, 11
Ahrīman 19, 167, 186, 220, 340, 342
al-Aḥsan, Ḥasan — 70
al-A'lā, 'Alī — 42, 70, 239
— Ḥusayn 71
'Alī 14—19, 23—25, 27, 29, 39, 40, 47, 48, 51, 53—58, 82, 91, 98, 113, 115, 118, 149, 163, 212, 235, 248, 265, 286, 288, 303, 323, 349, 358, 368, 376, 406, 412
— ibn Abī Ṭālib 48, 53
— ibn 'Abdi'l-'Aẓīm 8
— Zaynu'l-'ābidīn 44, 45
'Aliyyu'l-A'lā 42, 70, 239
Āmina, mādari Bāqir 12
'Ammār 29, 65, 67, 72, 169, 173, 175, 190, 384
**'Azāzi'īl** 123—125, 128, 136, 137, 147, 154, 157, 164, 165, 167, 184, 186, 202, 203, 226, 228, 232, 331, 411
'Azrā'īl 54, 101, 327, 377, 378, 380, 382

(Abū Bakr) 286
**Bāqir** (*cf.* Bāqiru'l-'ilm *and* Muḥamad Bāqir) 8, 11—14, 17, 19—21, 23, 24, 26, 28, 43, 46, 49, 50, 52, 53, 60, 91—93, 96, 151, 168, 186, 233, 239, 251, 253, 258, 259, 269, 279, 289, 303, 305, 306, 309, 323, 339, 345, 363, 367, 368, 370, 386, 389, 394, 408, 410, 411, 415
Bāqiru'l-'ilm 11, 23, 38, 42, 45, 46, 49, 50, 53, 69, 75, 77, 79, 80, 119, 148, 226, 248, 256, 265, 292, 351, 355, 377, 407, 408

**Dā'ūd** 167
Bā (=Abū) Dharr 25, 29, 65, 67, 72, 80, 134, 136, 163, 169, 173, 175, 198, 300, 325, 361, 368, 369, 384
Bā **Dharru'l**-kabīr 190
— 'l-qudrat 132

**Farīdūn**, Shāh 393
**Fāṭima** 14, 25, 27, 28, 40, 41, 50, 51, 70, 82, 96, 98, 113, 118, 149, 212, 235, 412
Fāṭimatu'l-Fāṭir 40, 70
Fāṭima'i Zahrā 42
Fāṭir (*cf. also* Fāṭima) 40, 70, 412
— ṣūrati — 412
Fir'awn 167

**Hābīl** 413
Ḥārith 167
Hārūn (ar-Rashīd) 8
Ḥasan 14, 25, 28, 41, 51, 70, 82, 96, 98, 113, 118, 149, 212, 235, 249, 287, 412
Ḥasanu'l-Aḥsan 70
Ḥasani 'Alī 41, 42
Ibn Hāshim 8
Hāshimiyya (asrāri —) 4
Ḥawwā 306, 347, 413
Ḥawwāyi ḥabsi 308
Ḥurayra, *or* Bā Hurayra 29, 65, 67, 72, 169, 173, 176, 190, 384

Bā Hurayra wa Bā Jundab wa Bā Kumayl 29
Ḥusayn 14, 25, 28, 41, 42, 51, 70, 82, 96, 98, 113, 118, 149, 212, 235, 249, 287, 413
Ḥusayni 'Alī 41, 42
Ḥusaynu'r-Rafī' al-A'lā 70

**Iblīs** (93), 145, (148), 151, 200, 201, 202, 204, 205, 208, 212, 213, 222, 244, 307, 308, 336
— wa Ādam 6, 11
Ibrāhīm 167, 235, 264, 269, 270, 337, 357, 360, 407, 416, 417
'Īsā 33, 167, 265, 275, 276—278, 337, 358, 361, 407, 416, 417,
Ismā'īl b. Ja'far aṣ-Ṣādiq 53
Isrāfīl 54, 101, 285, 337, 377, 378, 379, 381, 382

**Jābir** b. 'Abdi'l-lāh Anṣārī 2, 12, 45, 49, 53, 54, 59, 90, 119, 148, 150, 151, 167—169, 186—188, 225, 229, 230, 233, 238—240, 247, 248, 250, 252, 253, 339, 345, 367—370, 376, 377, 380, 383, 386, 388, 389, 392, 393, 395, 406—408, 410, 411, 415
— Ju'fī 45, 60, 62, 65, 69, 70, 75, 77—80, 83, 91—95, 256
**Jabra'īl** 54, 101, 210, 211, 271, 277—279, 282, 291, 316, 318, 337, 377, 378, 380, 382
— wa Mīkā'īl wa Isrāfīl wa 'Azrā'īl 54
— *(the same and)* Ṣūrā'īl 101
**Ja'far** Ju'fī 8, 46, 68, 77, 96, 112, 288, 289, 303—306, 308, 312, 314, 315, 321
— aṣ-Ṣādiq 53
Abū Jahl 167
Jamshīd 393
Jānn b. al-Jānn 197, 200, 203, 336
Ju'fī, *see* Jābir, Ja'far, Muḥammad.
Bā (= Abū) Jundab 29, 65, 67, 72, 169, 173, 175, 190, 384

Abū **Khālid** Kābulī 258 (259, 265), 268, 279, 288, 350, 351, 352, 354, 355, 362, 363
Khāmis 123, 164
Abū'l-Khaṭṭāb 43, 48, 91, 248, 288, 303, 377
— — (farzandāni —) 52—53
— — (= Abū Khālid) 259, 265
Bā (= Abū) Kumayl 29, 65, 67, 72, 169, 173, 176, 190, 384
Bā Kumayl wa Bā Hurayra wa Bā Jundab 65

**Mādari** Bāqir, *cf.* Āmina, 12
Maḥmūdu'l-lāh al-Muṣṭafā 43, 91, 163, 248, 288, 303, 376, 406
Maḥmūd al-Muṣṭafā 23, 39, 43
Maryam 276—278
Mīkā'īl 54, 101, 291, 337, 377—379, 381, 382
Miqdād 25, 29, 65, 67, 72, 80, 133, 134, 136, 163, 169, 173, 175, 190, 198, 300, 325, 361, 368, 369, 384,
— al-Kabīr 132
**Muḥammad** 13, 14, 16—19, 23—25, 29, 51, 74, 82, 91, 98, 113, 115, 116, 118, 132, 149, 163, 167, 212, 234, 235, 248, 253, 255, 265, 266, 279, 280, 281, 286, 288, 303, 337, 355, 358, 359, 361, 368, 376, 406, 412, 416, 417
— wa 'Alī 16, 18, 23, 24, 25, 38, 43, 51, 80, 91, 96, 115, 149, 163, 248, 288, 303, 376, 406
— wa 'Alī wa Fāṭima wa Ḥasan wa Ḥusayn 51, 70, 82, 96, 113, 118, 149
— Bāqir *(see also under* Bāqir *and* Bāqiru'l-'ilm) 2, 39, 44
— b. Ḥanafiyya 287
— al-Maḥmūd 70, 239
— b. al-Mufaḍḍal (Ju'fī, 323) 291, 292, 298, 302, 323, 324
— Muṣṭafā 42, 235
Mūsā 167, 265, 271, 272, 274, 337, 357, 361, 407, 416, 417
Muṣṭafā 37

**Nimrūd** 167
Nūḥ 167, 235, 264, 269, 337, 356, 361, 407, 416, 418

**Qābīl** 413
Qā'im, — *see in the index of terms.*

**Rābi'** 123, 164
ar-Rafī' (= Ḥusayn) 70
Ibn Rasūli'l-lāh (= Bāqir) 15
Riḍwāni Bihisht 110

**Sādis** 123, 164
**Salmān** 25, 29, 65, 72, 80, 130, 133, 134, 136—138, 141, 143—146, 151, 157, 158, 161, 165, 167, 169, 172, 173, 179, 194, 198, 234, 249, 250, 251, 252, 300, 325, 361, 368, 369, 384, 389—393
— (position defined) 172
— al-Aṣghar 163
— al-'Aẓīm 142, 173
— al-Kabīr, rūḥi — 162, 190
— al-qudrat 67, 131, 139, 140, 143, 146, 154, 156, 159, 172, 179, 194, 199, 226, 227, 238, 249, 251, 411
— aṣ-Ṣaghīr 163
— wa Miqdād wa Bā Dharr 25, 29
**Salmān** *(the same and)* 'Ammār 29, 65
— *(the same and)* 'Ammār wa Bā Jundab wa Bā Hurayra wa Bā Kumayl 72, 169, 173, 190, 384
Ṣa'ṣa'a b. Ṣawḥān 46
Sawwā' (= Ahrīman) 167
Shayṭān 4, 167, 373, 374
Shīth 413
Siḥr (= Ahrīman) 167
as-Silsil 23, 43, 91, 163, 248, 288, 303, 377, 406
Ṣūrā'īl 101

Abū **Ṭālib** 74, 96
(Abū) Ṭālib b. 'Abdi'l-lāh 52
Bā Ṭālibi'l-Aṭlāb (?) 71
Thālith 123, 145, 164, 213
**Thānī** 123, 145, 164, 213
— *to* Sādis 164

**Zahrā** (Fāṭima) 42

## II.
## Geographical and Ethnic Names.

'Ammān *(or* 'Umān?) 177
Anṭākiya 177
'Arab 280
— wa 'Ajam 48
A'rābīyān 373, 374
'Arafāt 375
Armanī 294
Armanī-chihra 399
Armina (Arminiya?) 176
Asqalān (Isqlāb?) 176
'Asqalān 177
Baḥrayn 176
Banū Isrā'īl 275
Barbar 176
Barqa 177
Barqyūs 177
Baṣra 44, 355, 357
Baytu'l-ma'mūr 264, 265, 267, 291, 298, 302, 362, 408,
— 'l-muqaddas 280, 283, 355, 357, 358
Chīn 175
Daryāyi Gīlān 308
Dimishq (ghūṭa'i —) 308
Dizhi 'Īsā 235
Fārs 44
Fārsī 216
Gabr 262
Gīlān 177, 308
Gurjī 216, 294
Ḥabash 176
Ḥabashiyān 263
Hind 176, 177
Hindī 216, 294
Hindī-chihra 399
Hindūstān, 175, 263, 336
'Ibrānī 294
Ifriqiyya 177
Iqlīmi 'Irāq 176
— Miṣr 176
— Rūm 176
— Zang wa Zangīyān 175
'Irāq 8, 336
'Irāqi 'Arab wa 'Ajam 44
Iskandariyya 177
Jahūd 262, 263

Jazīra'i Yūnān 177
Ka'ba 291
Kark 177
Khazar (?) 176
Khurāsān 175, 335
Kirmān 44
Kīsh 177
Kūfa 8, 44, 47, 53, 355, 358
— (manāra'i —) 47, 53
Māchīn (?) 177
Madīna 44, 355, 356, 374
Maghrib 176
Māhīn (?) 177
Makka 8, 43, 44, 355, 356, 360, 376
Malāṭiya 177
Marwa 375
Masqat 177
Miṣr 176, 336
Nīl, rūdi — 307
Niṣibīn 177
Pārs 176
Pārsī 294
Quraysh, maḥalla'i — 8
Qusṭanṭiniyya 177
Rūm 176, 336
Rūmī 216, 294
Rūmī-chihra 399
Rūs 176
Rūsī-chihra 399
Ṣafā 375
Ṣakhra, sangi — 280, 283
Saqlānī (Siqlābī ?) 216
Sawād 177
Sarandīb 177, 307, 408, 416
— kūhi — 307, 408, 416
Shām 355, 357
Shām wa Shāmāt 52
Silwān, chashma'i *(Siloam ?)* 276
Sind 176, 177
Sindī 216, 294
Ṣūratī (Suryānī ?) 216
Suryānī 294
Su'ūd 177
Tarsā 262
Ṭarṭūs 177
Tāzī 216, 294
Tibat 176
Ṭūri Sīnā 265, 271, 273, 274
— Sīnāyi Mūsā 265
Turk-chihra 399
— chihragān 263
Turkī 294
Turkistān 175, 176, 336
Ūjān (?) 177
'Umān (or 'Ammān ?) 177
Yājūj wa Mājūj 201, 222
Yaman 355, 358
Yathrib 355, 358
Yūnān, Jazīra'i — 177
Yūnānī 294
Zamzam, chāhi — 375
Zang wa Zangīyān 175
Zangī-chihra 399
Zangīyān 175, 263, 336

## III.
## Titles of Books.

Akhbārāt, kitābi — (by 'Alī) 323
'Asharu'l-maqālāt 6, 247
Bashīru'l-mubāsharāt 6
Furqān 7
Injīl 7
Kalāmi Majīd 37
Kitābi Ahkbārāt 323
Kitābi mā, ahli Bayt 14
Kitābu'd-daqā'iq 3
— 'l-majāzāt 7
— 'l-Ummahāt 7
Kitāb-hāyi Khudā 238
Kitāb-hāyi nihānī 411
Nūru'l-kitāb 5
Qur'ān 247, 250—253, 354, 416
Qur'āni Muḥammad 234
Rafī'u'd-darajāt 6
Sab'u'l-mujādalāt 6
— 'ẓ-Zuhūrāt 7
Sufari Mūsā 235
Tawrāt 7, 274
Ummu'l-kitāb 4, 11
Wāsi'u'l-maqālāt 5
Zabūr 7

## IV.
# Technical Terms.


**Āb** *(primaeval)* 175
— az jahwari munkirān 227
**ābi** āftāb-rang 153
— ḍarr 150
— ganda 331
— — (chahār) 330
— ḥayāt, jūyi — 99
— pāk, *see* khāna'i ābi pāk.
— zindaganī 106, 127
Abdālān 294
**abr** 225-227, 229—231, 233
— (qālibi nūri rūḥānī) 228
**Ādami** 'āṣī 307, 324, 409, 418
— dā'im 293, 337, 408, 409
— ḥabsī 307
— kāfūrī 408
— madhmūm 115, 209, 243, 253, 285, 307, 308, 330, 336, 347, 374, 386, 387, 391, 395, 398, 409, 412
— madhmūmi ḥabsī 285
— mu'tariḍa 308, 409, 410
'adhāb-kunanda'i kāfirān (= Ḥusayn) 42
'Adn, Jannati — 153
āfāqi ilāhiyyat 129
āfarīdagāni Ahrīman 186
Āfarīdagār 131, 133, 158
— wa Khudāwand. 81
āfarīnanda'i rūḥ-hāyi mu'minān (=Fāṭima) 40
āfarīnish 83, 87
**āfarīnishi** dīwān-hā wa dargāh-hā 119
— dunyā 176
— kullī 11
aflāki nūrāniyyān 235
āftāb = az Khudā 83, 95
— wa mahtāb wa dirakht-hāyi nūrīn 101
āftābi 'aqlī 187
āftāb-parastī 264
'ahdi MT[1]) 170, 195, 210, 219
**ahli Bayt** 14
— — (dawāzdah) 74
**ākhirat** 238
— = 'Alī 19
— (rūzi — = Salmān) 251
akhlāṭ (haft) 244, 304, 305, 335, 336, 338
— (shish) 332
'ālam, dū *(explained)* 28
'ālamu'l-asrār, 'ilmi — 9
**'ālami** buzurg 28, 34, 42, 187, 188, 222, 225, 251, 252, 256, 380, 414, 415
— buzurg wa kūchik 7 *(and passim)*
— ḥissiyya 327
— **kūchik** 7, 28, 32, 75, 81, 187, 222, 252, 311, 315, 332, 333, 343, 359, 366, 378, 392, 393, 410, 412, 414
— — wa 'ālami buzurg 7
— malakūt, nuṭqi — 412
— nūr 369
— ẓāhir, nuṭqi — 412
'alami surkhi Qā'im 287
'Alī = ākhirat 19
'ālim 240—246, 290
'ālimān 410
**'ālimāni Rabbānī** 34, 239, 266
— — wa Imāmāni zamān 28, 216, 231
— ẓāhir, 'ilmi — 149
'amali ṣāliḥ 234
amānat wa amānat-dāri MT (Salmān) 172
amīni MT (rūḥu'l-īmān) 32
**Amīru'l-mu'minīn** (= MT) 162, 169
— — 'Alī 27, 39, 47, 54, 212, 235, 323, 324, 349
amri a'lā 186, 187
'ankūrī (?), ẓuhūrāti — 149, 213
— (waḥyi mazīji —) 342
**'aql** = ṣūrati nigārīn 103
— wa nafs wa fatḥ wa jadd wa khayāl = panj ṣūrati nigārīn 103
'aqli musalsal, haft 351
'araṣāti Qiyāmat 35


[1]) MT is an abbreviation for *Maliki Ta'ālā.*

'āriyat 124, 126
arkāni Ḥaqq (24 — ) 74
arkānān 389
arra dar qālibi Jamshīd 393
'Arsh 10, 75, 116, 118, 250, 265, 280, 284, 288—290, 334
**'Arshi Īzadī** 367
— Khudāwand 69, 89, 90, 414
— MT 64, 68, 265
— — (= baḥru'l-bayḍā') 64
— — (= Salmān) 172
arwāḥ 119, 130
**arwāḥi** munkirān 184
— mu'tariḍa 340
arwāḥ-hā 125
'aṣāyi Mūsā 271
aṣḥābu'sh-shimāl 320
— 'l-yamīn 320
ashbāḥ 220
ashbāḥīyān 209
'Āshūrā, dah rūzi — 247, 248
āsmāni 'ālami kūchik 410
**āwāzi** Khudā, ghayri makhlūq 252
— MT = Salmān 251
**awliyā** 111, 300
— wa awṣiyā wa payghambarān 111
awṣiyā 111
awwali hama'i awwalī 119
azaliyyat 236

**Bābi** MT = Salmān 172
— Muḥammad = 'Alī 18
bādi āfat, ragi — 272, 273, 281, 348
— pāk, *see* khāna'i bādi pāk.
Bahman (?) 363
**baḥri** ābi āftāb-rang 153
— āb-gūn 153
— āftāb-rang 32, 156
— ātash-gūn 102
— ātash-rang 143, 152
— banafsha-gūn 152
— ghāyatu'l-ghāyāti azalī 138
— ilāhiyyat 99
— jabrūtiyyat 165
— māhtāb-rang 153
— safīd 83
— yāqūt-rang 152
— zabarjad-rang 153
**baḥru'l-akhḍar** 152
**baḥru'l-bayḍā'** 63, 64, 71, 73, 74, 76, 96—98, 100, 138, 140, 384
— **'l-bayḍāyi** 'ālami buzurg 256
— — — kūchik 256
— — maghz 333
barādarī 217
**barādarān** 301, 395
— wa rawshanīyān 296
barādarāni dīn 218, 371
barq = tāziyāna'i firishta 230
barzakhi MT 62
bashar 189
**bashariyyat** 65, 82, 103, 167, 236
— wa ilāhiyyat 27, 36, 40
ba'th wa nushūr, rūzi — 396
**bāṭin,** 'ilmi — 298
— (ta'wīli —) 355
baytu'l-khizāna 302
bāzi safīd 97, 127
— — az nūri Ḥasan 98
bī-chūn wa bī-chigūna (Khudā) 147
biḥāri lāhūtiyyat 165
**Bihisht** (*passim*) 130, 337
— wa maqarri Salmān 234
**Bihishti** ashbāḥ 210
— chārumīn 152
— **dāru'l-jalāl** = **bāḥri** yāqūt-rang 152
— — 'l-khuld = — zabarjad-rang 153
— — 'l-mulk = — ātash-rang 152
— Firdaws = baḥri banafsha-rang 152, 209, 211
— Ḥasan wa Ḥusayn 235
— jāwīd 218
— MT 153
bīkhi dirakhti Ṭūbā 99
bī-mithl wa bī mānand (Khudā) 94
bīnā'ī, shinwā'ī, būyā'ī, gūyā'ī 311-312, 325
**bisāṭi** nūrāniyyat 165
— qudrat 189, 239
**Bismi'l-lāh,** explained 60, 65, 68—70, 72, 73, 76, 77
— (ḥurūfi —) 68
bīst wa chahār arkāni Ḥaqq 74
— wa hasht najībān 76
būd (az nā-būd ba būd āmadan) 121
bukhār-hāyi zamīn 226

bukhli 'ālim 239
bulūghi Raḥmānī 350
**Burāq** (= az nūri Muḥammad) 97, 98, 99, 127, 280, 281, 283
— (nūr wa tābish mī-dihad) 98—99
burj, dawāzdah — 254—255, 335
bustāni Fāṭima 235

**Chāshanī** 220, 224, 225, 228, 229
chādiri ilāhiyyat, rangi — 86
— māhtāb-rang 110
**chahār** āwāzi āfarīnish 330, 331
— khāna'i dil 221, 228, 340
— jūyi rawān (dar Bihisht) 106
— malā'ika (*cf.* malaku'l-mawt) 380, 386
— malā'ikatān 65
— malaku'l-mawt 377, 383
— malaki muqarrab 73
— Malakān, nūri — — 68
— murghi Ibrāhīm 269
— sharṭi MT 216
— ṭab' 179, 221, 227
— ṭabā'i' 384, 385
— tīghi 'Alī 286
— — Ḥasan wa Ḥusayn 287
— — Muḥammad ibn Ḥanafiyya 287
**chatri** ghāyatu'l-ghāyāt 402
— MT 113, 246
— — (= dīwāni ghāyatu'l-ghāyāt) 73, 246
— — (= qubba'i ghāyatu'l-azal) 63
chirāghānī nūrānī wa rawshan 126

**Dabīrī** wa kutub wa kuttāb-hā 358
ḍaddān 293
**dah** rūḥ 247, 250
— rūḥ-hā 6
Dajjālān 296, 328
dalīli ilāhiyyat = Duldul 97
dami 'Īsā 33
damish wa mazāji Ilāhī 299
— wa tābishi ilāhiyyat 87
damishi Ilāhī 113, 285, 337, 412
**Dāru**'l-jalāl = **Bihisht** 152
— 'l-khuld = — 153
— 'l-mulk = — 152, 153
— 'l-mulki najībān 235
dāranda'i baḥru'l-bayḍā' = 12 naqībān 74
**dargāh** wa dīwān 172, 236, 274, 350
— — — wa āsmān 114
dargāhi ilāhiyyat 411
Ḍarghām (sword) 286
**darwīshān** 302, 392
— wa Turk-chihragān 263
daryā, haft — 336
**Dāwari** Āfarīdagār 133
— buzurg (Salmān) 391
— MT (Salmān) 33, 139, 145, 157, 158, 178, 238
dāwarān 294, 300, 390, 416
dawāzdagān (dar baḥru'l-bayḍā') 63
**dawāzdah** (ahli Bayt) 71, 74
— burj 254—255
— ḥadd 385
— jawāriḥ 31
— kishwari khāki siyāh 173, 176
— naqībān 74, 384, 385
— naqībāni baḥru'l-bayḍā' 73
— rūḥ (= naqībān) 133
da'wīyi Khudāwandī 125, 137, 331, 332
**dawr** 210
— (hazār sāli —) 161
— (shish) 416
— wa kawn 236
— wa zamān 14
**dawri** Ādam 264, 356, 361
— 'Alī 358
— basharī, haft — — 10
— dawā'ir 53
— hazār sāl 393
— Iblīs 244
— Ibrāhīm 264, 357, 361
— Ilāhī, haft — — 10, 23—24
— 'Īsā 265, 358, 361
— jismānī, haft — — 408
— jismāniyyat, haft — — 7, 403
— Muḥammad 167, 358, 361
— Mūsā 264—265, 357, 361
— Nūḥ 264, 356, 361
— Qā'im 362
— shari'at (= 6.000 sāl) 46
**dhakar** 331, 332, 409
— wa dū buyūḍ 244
dhakari mardān 225

dhallat 193, 197, 200, 221, 223, 224
— wa khwārī 264
**dhallati** mu'minān 209, 296, 326
— mursalān 221
— mu'tariḍa Ādam 347
dhallat-hā 399
dhallatīyān 200, 201, 206
**dharra'i** hawāyi nūrānī 230
— nūri khāṣṣi MT 166
Dhū'l-faqāri 'Alī 265, 286
dili siyāh 112
dīn wa madhhab 259
dirakhtān (panj) = Malakān 97
dirakhtāni nūrīn 101
dīw 221
dīwān (*from* dīw) wa jinnīyān 197
**dīwān,** haft wa dawāzdah 26
— (panjāh wa dū) 335
— wa dargāh 86, 196
— wa ḥijābi ẓuhūri malakūtiyyat 165
**dīwāni** āftāb-rang 157
— 'aqīq-rang 145, 146, 242
— ātash-gūn 33, 103, 147
— — -rang 144, 243
— bālā'ī 147, 151
— banafsha-gūn 105, 108
— — -rang 33, 157
— bayḍā 127
— dargāh, haft — 64
— Bū Dharr 361
— **ghāyatu'l-azalī** 24
— — 'l-ghāyāt 70, 100, 410
— — — chatri MT 73, 246
— — 'l-ghāyāti azalī 106—107, 120, 212
— ilāhiyyat 165, 167, 242
— lājwardī-rang 110
— māhtāb-rang 160
— MT 315
— mu'tariḍān 361
— najībān 360
— naqībān 235, 361
— sābiqān 223
— Salmān 361
— yāqūt-rang 83
— zabarjad-rang 104, 148
**dīwān-hā,** dah 6
— wa dargāh-hā 119
dīwān-hāyi bālā 81
— — ilāhiyyat 96, 119, 298
dū yatīm 73
du'ā kardan 368
**Duldul** 127
— az nūri 'Alī 98
— dalīli ilāhiyyat 97
Dulduli 'Alī 98
dūstīyi Khudā 302
Dūzakh 89, 205, 206, 337, *and passim.*
Dūzakhi aẓalla 208
— nāmiya 260

**Falaki** gūyā'ī 232
falaku'l-aflāk 333
falak-hā 254, 333
farīḍa'i Muḥammad, panj — — 118
farj wa dū bar 214, 221
faqīrān 286
farmāni Ahrīman 220
fatḥ (wa jadd wa khayāl) 103
**Fāṭir** (= Fāṭima) 40, 70
— (ṣūrati —) 412
**fidāyi** Bāqir 52
— dīn wa dīnīyān 217
— Khudāwand 237
fidā'ī, īn madhhabi — 52
fikri rūḥu'l-waḥyi 'Alī 15
Firdaws, *see* Bihisht.
Firdawsi qālib-hāyi ashbāḥ 209
**firishta** (ki bar abr muwakkal ast) 185
— (— abr-rā mī-rānad) 230
— (— hazār jān dārad) 392
— (— zamīn bar kaf girifta) 306
firishta'i muqarrab 9
firishtagān wa malā'ikatān 121, 257
fiṭrat, awwali — 304

**Ganji** Shāh Farīdūn 393
gāw wa māhī 305
gawhar (= *matter*)) 175
**gawhari** āfarīnanda 228
— 'Azāzī'īl 186, 226
— bad, haft — — 338
— pāk 226
— Thāni wa Thālith 137
gawharī ki duwwum bār ba MT 'āṣī shud 188

gawharān 124, 143, 144, 146, 147, 150, 151, 153, 154, 157, 170, 175, 178, 183, 184, 209
**gawharāni** bad-bakhtān 146
— munkirān 227
— mu'taridān 209, 210
gawhar-hā (bad) 140
gawhar-hāyi 'Azāzi'īl 137
**ghāyatu'l-azal**, qubba'i — — 63
— 'l-ghāyāt, satri — — 60
— 'l-ghāyāti azalī 140
ghayri makhlūq, Qur'ān 251
ghazā 372, 373
ghilmān wa wildān 51, 65
ghūṭa'i Dimishq 308
gīsūyi nūrīn 363
gumānandagān 412
gurūhāni Iblīs 208
gūy-hāyi nūrīn wa riyāḥīni rūḥīn 105

**Ḥablu'l-warīd**, ragi — — 35, 245, 282, 349
ḥabs wa band wa zindān 326
**ḥabsi** jān 327
— rūḥi mudhnibīn 222
ḥabsī 326, 387, 389, 391, 392
ḥadd, dawāzdah — 336, 385
ḥaddi dil, shish 340, 373
ḥaḍrati MT 74
**haft** akhlāṭ 244, 304, 305, 335, 336, 338
— 'aqli musalsal 351
— āsmān wa dargāh wa dīwān 114
— chihra 187
— dawr 266
— **dawri** basharī 10
— — Ilāhī 10, 23—24
— — jismānī 408
— — jismāniyyat 7, 403
— dīwāni dargāh 64
— dīwān-hā 230
— ḥijāb 190
— — wa parda 72
— iqlīm 399, 400
— iqlīmi zamīn 173, 175
— jawārīḥi MT 63, 70
— karrat wa raj'at 399
— khāṣṣagān (M-d *to* Abū Ṭālib) 74
— **malā'ikatān** 72, 99, 235
— malā'ikatāni 'Arsh 74
**haft** maqālāti Ilāhī 5
— mujādala'i Iblīs wa Ādam 6, 11
— nūr 139
— nūrān 30, 75
— rasūlāni MT 31
— rūḥ 34, 36
— ṭabaqa'i āsmān wa zamīn 303, 305
— — Dūzakh 344
— **waṣiyyān** 360
— ẓuhūr 266
— wa **dawāzdah** dīwān 26
— — — jawārīḥi MT 61
— — — khāṣṣu'l-khāṣṣi MT 68
— — — nūr-hāyi qadīm 61, 62
ḥajj 367, 373
ḥalla wa qandīl-hāyi nūrīn 62
**ḥalla'i** Ādam 416
— Ibrāhīm 235
**ḥalla-hāyi** nūrīn 103
— shamsī 109
ḥamalatu'l-'Arsh 390
ḥanna 165, 184, 227
ḥanna'i 'Azāzi'īl 124
ḥanna-hā 166
ḥaqā'iq 10
ḥaqā'iqi ḥaqq 24
**ḥaqīqat** 273, 304, 306, 355
— (Khudāwandi —) 83
— (ma'dini —) 95
— wa ma'nī 7
**Ḥaqq** = Khudā 94, 147, 151
— (khudāwandīyi —) 89, 314
— Ta'ālā 332
**ḥarārati** rūḥāni haft-rang 226
— shahwat 230
ḥarb *(order to carry on)* 297
ḥarbi Iblīs bā Jānn b. al-Jānn 201
hasht nūr (25), 29
hawā mānandi āftāb 81
hawāyi nūrānī 230
Ḥawwāyi ḥabsī 308
ḥayāt wa zindagānī 314, 317
**haykali** aẓalla 214
— samāwī wa hawā'ī 194
hazār wa yak nāmi Khudā 392
hazāra 141, 147, 154
hazāra'i zamān 159
**hidāyati** Ilāhī 410

**hidāyati** Ilāhī (= Jabra'īl) 210
— ilāhiyyat 349
**ḥijāb** 399
— wa parda, haft — — 72
— (500.000) 280
**ḥijābi** āb-gūn 189, 191
— āftāb-rang 108, 241
— 'Alī 15
— māhtāb-rang 241
— MT 33
— — (= Salmān) 172
— mu'minān wa Imāmāni zamān 81
— mu'minī 10
— naqībān 73
— Salmān 141, 144, 154, 162
— yāqūt-rang 100—102, 140
ḥijāb-hā 334
ḥijāb-hāyi mu'minān 10
himmati muta'allim 245
ḥissī 395, 398
ḥissiyya 264, 323, 347, 391, 400
**ḥissiyya'i** ḥissī 342
— madhmūm 366—367, 387
hijdah hazār 'ālam 44, 48
ḥukmi āsmān wa zamīn dar dasti Salmān 172
**Humāyi Humāyūn** 97, 99, 127
— — (az nūri Ḥusayn) 98
ḥūr wa quṣūr 51, 65, 337
**ḥurūf** 15, 18, 19, *and passim.*
— (sī —) 15, 364, 370—372, 374

**'Ibādat** 234, 394
iḍāfati Khudāwandī 169
ikhlāṣ wa yaqīn wa tawakkul 298
ilhām 341
**ilāhiyyat** 83, 95, 115, 165, 166, 220, 236, 242, 245, 260, 294, 298, 322, 324, 348, 349, 374, 375, 411
— (āfāqi —) 129
— (baḥri —) 61, 99
— (dīwān-hāyi —) 119, 167, 169
— (Duldul dalīli —) 97
— (nūri —) 186
— wa bashariyyat 27, 36, 40
'ilm, chahār — 337
**'ilmi** 'ālamu'l-asrār 9
— 'ālimāni ẓāhir 149
— āsmān-hā wa zamīn-hā 204
**'ilmi bāṭin** 298
— — (=jūyi shīr) 106
— ilāhī 87, 232
— ilāhiyyat, 348, 374, 375
— MT 216
— malakūtī 298, 299
— — wa 'ilmi bāṭin 298
— nāfi' (= jūyi may) 106
— nūr 19, 29, 187, 298, 302, 371, 372
— qiyāmat 266
— ta'yīdī 12
— waḥy (= jūyi angabīn) 106
— ẓāhiri sharī'at 298
**'ilm-hāyi** gūnāgūn 277
— — ilāhī 278
— — malakūtī 32, 379
Imāmi zamān wa 'ālimi nūrānī 240
Imāmān 294
**Imāmāni zamān** 112, 218, 236, 240, 300, 333
— — wa 'ālimāni Rabbānī 28, 216, 231
— — — mu'minān 75, 81
Imāmiyyat 236
īmān 236, 238, 262, 293, 329
iqlīm, haft 173, 175, 335, 399, 400
iqrāri Khudāwandī 145, 147, 159
Islām, āshkārā kardani — 358
— wa musalmānī 286
Ismā'īlī, madhhabi — 52
Īzad 14, 130
Īzadi Ta'ālā 182, 194, 195, 199
**Īzadī,** rūḥu'l-ḥayāti — 66
— (sarīr-gāhi —, q. v.)
— (takht-gāhi —) 83
— (waṣlati —) 113

**Jabrūtiyyat** 165, 166, 220, 236
jadd (wa fatḥ wa khayāl) 103
jahāni kūchik 34
jāmi gītī-numāy 259
**jamā'ati** Bū Dharr 368, 369
— Miqdād 368, 369
— najībān 367, 369
— naqībān 368, 369
— Salmān 368, 369
jamāli MT 271
**jān** 383
— sitādan 377, 378

jān wa jawhari 'Azāzi'īl 226
— wa tan 192
jān-dih wa jān-sitān, chahār Malakāni — 68
jang wa jadal 142, 144, 171, 173, 175
Jannati 'Adn 153
Jannatu'l-Firdaws 105, 154, 211
— 'l-ma'wā 153
jawāriḥ, dawāzdah 31
**jawārīḥi** dīwāni bayḍā 71, 96
— MT, haft 63, 70
— MT, haft wa dawāzdah 61
— qubba'i ghāyatu'l-ghāyāt 120, 121
jawārīḥāni mazāji ghāyatī, panj 412
jawhari munkirān 227
jazīra (28 —) 173, 176, 336
jihādi kāfirān 372
jismāniyyat 360, 403
jūyi ābi ḥayāt 99

**Kafū** (= *a planet?*) 363
kalimatu'l-ḥaqq 240
**karrat** wa **raj'at** 259, 388
— — — (haft — — —) 399
karūbīyān 235
kawn wa dawr 236
khāliṣ wa mukhliṣ 340, 398
**khāliṣān** 141, 142, 195
— wa mukhliṣān 189, 411
**khāna'i** āb 222, 275, 307, 314, 317 341, 346, 391
— — wa māhtāb 115
— ābi pāk 35, 114
— arwāḥi mu'tariḍa 340
— bād 35, 221, 224, 245, 307, 309, 314, 317, 391
— — wa āftāb 115
— bādi pāk 114, 281, 325, 347, 364
— Khudā 264, 373, 374, 375
— — (Baytu'l-ma'mūr) 292—302
— khūn 209, 221
— khūni ṣāfī 308, 330, 341, 347, 387
— — siyāh 347
— khūnāba 222, 275, 307, 341, 347
— maghz 386
— nuṭq 88
kharābātīyān 263
Khāṣṣ (panj —) 28
**khāṣṣu'l-khāṣṣ**, panj- 120
— 'l-khāṣṣi MT, panj- 25
— — — (7 + 12) 68
khāṣṣagān, haft 74
khāṣṣagāni ḥaḍrati MT = 12 naqībān 74
**khāṣṣān** 141, 142
— wa mukhliṣān 162
— wa naqībān wa najībān wa khāliṣān wa mu'tariḍān 141
khayāl (wa fatḥ wa jadd) 103
khayrāt 163
khilāfat 47, 54
khiṣlat (7 + 12) 75
**khizāna'i** Bāqir 8
— MT 302
**Khudā** = Ḥaqq 147, 151
— (shakhṣi —) 86
— wa Payghambar 309
**Khudāwand** (= Khudā) 13, 30, 40, 68, 69, 89, 90, 113, 316
— (mu'āyana'i shakhṣi —) 83
— (sāya'i —) 112
— (shakhṣi —) 33, 83
khudāwand Bāqir 49, 53, etc.
**khudāwandi** 'ālami kūchik 366, 414
— ḥaqīqat 83
— 18.000 'ālam 44, 284
— jāwīd 120
— mu'minān (Salmān) 38, 172
**khudāwandī** 217
— (iḍāfati —) 169
— (iqrāri —) 145, 147, 159
**khudāwandīyi** 'ālim 241
— Bāqir 50, 52
— Ḥaqq 89
— M-d, 'Alī, Fāṭima, Ḥasan wa Ḥusayn 51
khūni ḥayḍ 330
khūrd wa khūrishi (nūr-hā) 104
khwāb-hā 256—258
kishwar, dawāzdah 336
kishwari khāki siyāh, dawāzdah — 173, 176
kitābi Khudā = Salmān 238
— MT — 172
kitāb-hā 322
kūh = dil 36
kundūyi Ahrīman 19, 185

kungura'i dizhi 'Īsā 235
Kursī 10, 280, 284, 334
Kursīyi sī-pāya'i 'Alī 235
kutub wa kuttāb-hā wa dabīrī 358

**Ladhdhat** 220, 224
— wa chāshanī 225, 228, 229
lāhūtiyyat 165, 166, 220, 236
lashkari Qā'im (313 mursalān) 287
Lawḥ 10, 280, 284
lawḥi kāghidh 80
— maḥfūẓ 21, 22, 32
**libāsi** banafsha-rang 152
— fīrūza-rang 161
— ṣifri zabarjad-rang 146

**Mā** (= ahli Bayt) 74
— (= Imāmān) 14, 27, 46, 47
madhhab wa dīn 259
**madhhabi** fidā'ī, īn — — 52
— Ismā'īlī 52
madhmūm 391 (*see under* Ādam)
ma'dini ḥaqīqat 95
ma'dūmīyān, namāzi — 148
**maghzi** mu'minān 15, 31, 34, 83, 95, 273 etc.
— safīd 63
majāzāt wa makāfāti kāfirān wa mu'minān 7
makāni qadr 212
**malā'ika,** dū 341
— (chahār —) 380, 386
— (sih —) 65
— (70.000) 200
— ki hazār wa yak jināḥ dārad 392
**malā'ikatān** 62, 170, 201, 202, 204, 336
— (chahār —) 65
— (panj —) 103
— (haft —) 27, 72, 99, 175, 235
— wa firishtagān 121
**malā'ikatāni** 'Arsh 74
— bā haft rang 25
**malaku'l-mawt,** chahār 377, 383
— — (panj — —) 383
— 'l-mawtī 381
malaki muqarrab 3, 73
**malakān** 389
— (panj —) 10, 97, 110, 149
**malakān** (nūri chahār —) 68
— wa **malā'ikatān** 294
— — — wa naqībān wa najībān 62
malakūt wa nāsūt 3
malakūtu'l-a'lā 32, 184, 194, 228, 298, 400, 403
malakūtiyyat 165, 166, 220, 236
Manāra'i Kūfa 47, 53
**manāzil,** shish (evil) 123, 129, 151, 183, 332
— — (good) 130, 136
**manāzili** awwalīnīyān 175
— duwwum 175
— chahārum 175
— haftum 176
— kāfirān, shish — 142, 170, 331
— māh, sī — 335
— munkirān, shish 138, 164
— muwaḥḥidān 198
— panjum 176
— shishum 176
— siyum 175
manī (= *sperm*) 330
manī wa tū'ī 295
ma'nī wa ḥaqīqat 7
mansūkha 405
manṭiq 362
**manzili** Bā Dharr 136
— Miqdād 136
— mu'tariḍān 136
— najībān 136
— naqībān 136
— Salmān 136
manzilāt (panj) 134, 135
**manzilāti** Bā Dharr, Miqdād, Salmān, najībān, naqībān 300—301
— Salmān 300, 389
**maqālāti** Bāqir 11
— Ilāhī, haft 5
maqāmi ilāhiyyat 169, 236
maqarri mu'tariḍān 115
mār wa ṭā'ūs 213, 306
mard-chihra 346
mardum 168, 169, 170
marḥamat (= rūḥ) 313
ma'wāyi karūbīyān 235
mawjūd wa ma'dūm 94
mazāj wa tābish 341
**mazāji** damishi Ahrīman 340

mazāji ghāyatī 86, 232, 269, 274, 277, 278, 285, 412
— — wa damishi Ilāhī 86, 113, 337
— Ilāhī 299, 340
— — wa waḥy 317
miḥrāb 368
mihtari kāfirān 165, 214
Mi'rāj 114, 115
Mi'rāji Muḥammad 265, 279, 281, 283, 286
miskinān 302
mu'adhdhinān 136
**mu'allim** 241
mu'āyana'i shakhṣi Khudāwand 33, 83
Muḥammad = dunyā 19
Muḥammadi 'ālami kūchik 359
muḥibbān 389
muḥkamu'l-kitāb 413
muhr bar lab nihādan 299, 376, 371
mujādala 138, 156, 158, 178, 179, 332
**mujādala'i** Iblīs wa Ādam, haft 6, 11
mu'jizāt 174
mu'jizāti Qā'im 287
mukhālifān 296, 299
mukhliṣ wa khāliṣ 398
mukhliṣān 163, 189, 366
mu'min *(defined)* 367
**mu'mini** mumtaḥan 3
— muwaḥḥid wa payghambari mursal 9
**mu'minān** ki īn kitāb dārand 78, 80
— wa Imāmāni zamān 75
— wa muḥibbān 32
— wa musalmānān 38, 94
— wa mu'tariḍān 170
— wa muṭī'ān 267
— wa naqībān wa najībān 98
mumtaḥanān 197, 198
mumtaḥini hasht rūḥ 21
mumtaḥina 410
mumtaḥinān 389
munāfiqān 169
munājāt 273
**munazzah** az hama ṣifāt wa waṣf (Khudā). 39
munkirān, shish manāzili — 138
muntaẓira 387
muqarrab 3, 9, 73
muqarrabāni MT 135
muqṣir 261, 262, 264
muqṣirān 296, 328
murghi Ibrāhīm, chahār — — 269
murghān 127
murghāni rangīn (100.000) 104
Murrīkh wa āftāb 377
**mursal** 200
mursalān (313) (= dā'īyān ?) 8, 287
musalmānī, dah pāya'i — 247
mushrikān 169
Mushtarī wa 'Uṭārid 378
**mustaḍ'ifān** 348
— wa mu'minān 291
mustaḥaqqān 286, 302, 348
muta'allim 240, 241, 244, 245, 247, 250
muta'allimi waqt 324,
muta'allimān 239, 302, 348
muta'allimāni nā-bālighān 324, 329
mutaḍa''ifān 286
mu'tariḍa *(see* rūḥi m.) 114, 224, 313, 324, 325, 328, 347, 399, 410
mu'tariḍa'i ḥissī 229
mu'tariḍān 115, 136, 141, 142, 145, 160, 163, 170, 174, 186, 189—195, 198, 200, 204, 208, 211, 213—215, 221—224, 231, 252, 264, 293, 297, 315, 339, 361, 397, 412
— (rūḥāni —) 135
mu'tariḍī 398
muṭma'inna 409
muttaqī 237
**muwaḥḥid** 32
— (= rūḥi īmān) 88
muwaḥḥidi mumtaḥan 3
muwaḥḥidān (193), 198, 389
— wa mawjūdīyān, namāzi — 148
muwakkalān 54, 301
muwakkalāni MT 348, 377
muzhda wa bashārati mu'minān 6

**Nabīyi** mursal 3
nā-būd 121
nafs (ṣūrati nigārīn) 105
**nafsi** gunāh-kār, sih — 244
— ḥissī 243, 253
— ḥissiyya 257, 258, 347
— madhmūm 253, 347

**nafsi** madhmūmi ḥissiyya 344
— muntaẓira 347
— **muṭma'inna** 253, 255, 257, 258, 264, 273, 282, 310, 345, 346, 348, 359
— — (= rūḥi muṭma'inna'i mu'tariḍa) 221
— nāmiya 359
— nāṭiqa (*see* rūḥi nāṭiqa) 20
**najāt** 322, 323, 326, 327, 370, 388, 389
— wa rastagārī 6, 323
najāti jāwīdānī 36
najīb (28 —) 73
najībān (28 —) 62, 68, 76, 80, 98, 99, 136, 141, 163, 170, 173, 176, 190, 193, 198, 235, 294, 300, 325, 361, 367, 369
nakhli khurmāyi Maryam 276
nāmi khāṣṣi MT 394
namāz 236, 367, 373
— wa rūza wa ḥajj wa zakāt 367
**namāzi** bāmdād 368, 370
— dīgar 368, 369
— khuftan 368, 370
— ma'dūmīyān 148
— muwaḥḥidān 148
— pīshīn 367, 369
— shām 368, 370
namāz-gāhi haft malā'ikatān 235
nāmiya 188, 260
naqībān (dawāzdah) 62, 74, 80, 98, 99, 136, 141, 163, 169, 173, 176, 190, 198, 235, 294, 301, 325, 361, 368, 369, 384, 385
— wa najībān 98, 99
naqībāni baḥru'l-bayḍā' (12 —) 73
naqībī, dawāzdah rāhi — 133
nā-shāyastagī 371
nashīdar (?) = *planet*? 363
nāsūt (wa malakūt) 14
nāsūtiyyat 236
nāṭiq wa mihtar 195
nāṭiqi mu'allim 241
nāṭiqa 23, 24, 83, 87, 389, 393, 419
**nāṭiqa'i** Ādam 418
— Ibrāhīm 417
— 'Īsā 417
— Muḥammad 417
— Mūsā 417
**nāṭiqa'i** payghambarān 418
**naẓar** wa mashi'ati Imāmi zamān 240
— — nūr 385
— — tābishi MT 238
**naẓari** 'ālim 241, 242
— Ilāhī 317
— Imāmi zamān 246
— MT 240, 241, 245
**nigāhi** mu'minī 113, 285
— — wa ẓuhūri Ilāhī 88, 89
nigāh-dāranda'i 'ilm-hāyi malakūtī 32
Nīl, rūdi — (*cf.* khāna'i āb) 307
nubuwwat, nūri — 366
**nubuwwati** Imāmi zamān 236
nuh bābi Salmān 249
**nūr** ba 'āriyat 124
— wa rūḥ 174
— — — wa arwāḥ 110
— — **tābishi** Ilāhī 97, 99
— — — ilāhiyyat 349
— — — rūḥu'l-a'ẓam 281
**nūri** āftāb-rang 156
— ahli Bayt (12 —) 71
— 'Alī (Duldul az — —) 98
— 'aqīq-rang 143
— ātash-rang 140, 141
— buzurg, panj — — 104, 106
— chahār Malakān 68
— Fāṭima (shīr az — —) 98
— ghāyatu'l-ghāyāt 82
— Ḥasan (bāzi safīd az — —) 98
— Ilāhī 108
— Ilāhiyyat 186, 245
— 'ilm 243
— khāṣṣi MT, dharra'i — — 166
— Khudāwand 278
— māhtāb-rang 159
— MT 187, 291
— Muḥammad 98
— najībān 28
— nubuwwat 366
— nubuwwati Imāmāni zamān 236
— qadīm, panj — — 81
— safīd (124.000) 100
— ṣifri zangār-rang 146
— waḥdāniyyati Ilāhī 9
— yāqūt-rang 139, 140
nūru'n-Nabī 2
**nūr-hā** wa rang-hā 157

**nūr-hā** ki az dīwān ba dīwān paywasta 95, 96
nūr-hāyi qadīm (7 + 12) 61
**nūrānīyān** 235
— wa rūḥānīyān 121
nūrāniyyat 15, 83, 95, 165, 166, 220, 236
nuqṭa'i *b* 17
nushūr, ba'th wa — 396
nuṭfa 304, 386, 404
**nuṭq** 17, 66
— wa nūri Dāwari MT 238
— wa rūḥi Imāmāni zamān 217
**nuṭqi** 'ālami malakūt 412
— — ẓāhir 412
— 'Alī 15, 17, 18
— Muḥammad 18
— mu'minān 20, 72
— nūr 269, 409
— 313 mursalān (lashkari Qā'im) 287

**Panj** ki az dunyā ghā'ib na-bāshand 116
— dirakhtān = p. Malakān 97
— jawāhirāni mazāji ghāyatī 412
— khāṣṣ 28
— khāṣṣu'l-khāṣṣi MT 25, 120
— khāṣṣagān 116
— malā'ikatān 103
— malakān 10, 97, 149
— malaku'l-mawt 383
— manzilāt 134, 135, 325, 367, 370
— manzilāti mukhtalif 300
— nūr 96—97, 103, 108—110, 113, 149
— — bar dīmi mu'min 118
— — ba hasht chihra 90
— nūri buzurg 104, 106
— — khāṣṣ 120
— — qadīm 81
— shakhṣ 99, 101, 413
— ṣūrati nigārīn 103
parda giriftan 46, 78, 79
**parda'i** āb-gūn 111, 115, 174
— āftāb-rang 107
— 'aqīq-rang 33, 103
— ātash-gūn 143
— — -rang 140
— — banafsha-rang 241
**parda'i** ghāyatu'l-azal 96
— khūrshīd-rang 157
— lājwardī 353
— māhtāb-rang 32, 109
— nūr 239
— Rabūbiyyat 165
— yāqūt-rang 99, 139
— zabarjad-rang 147, 242
parhīz-kārī 298
parwarishi rūḥ 299
**payghambar** 248, 309, etc.
— wa ẓuhūrātī 78
**payghambarān** 218, 298, 418, 419
— wa awliyā wa awṣiyā 111, 300
— wa Imāmān 257
— wa waṣiyyān 294, 299
pīsh-raw = Muḥammad 18

**Qābi** qawsayn 280, 283, 334
qadami Khudāwand, dū — — 88
**Qā'im** 287, 337, 396, 398, 408, 416, 419
— (dawri —) 362
— (ẓuhūri —) 47
Qalam 10, 22, 280, 284
Qalami Lawḥ 32
**qālibi** ashbāḥ 297, 320
— aẓalla 221
— hawā 194
— hawā'ī wa samā'ī 35
— khūnīn wa gūchdīn 34, 220
— siyāh wa tang 205
**qālib-hāyi** ashbāḥ 208—210
— aẓalla 208—210, 214, 215
— khūnīn wa gūchdīn 206, 215
Qamqām *(sword)* 286
qaṣr-hāyi Bihisht 105
qibla'i rūḥānīyān 235
qibla-gāhi mu'minān 149
qiṣṣa'i Iblīs wa gawharān 151
**Qiyāmat,** 'araṣāti — 35
— ('ilmi —) 266
— (rūzi —) 89, 345, 364
— (yawmu'l-) 227
**qubba'i** āb-gūn 112, 113, 126, 194, 222, 240, 257, 278, 300, 310, 311, 352, 353, 356, 362, 366, 410
— Ādam 235
— ātash-gūn 143
— baḥru'l-bayḍā' 126

**qubba'i** bālā'īn 158
— banafsha-gūn 105
— bayḍā 65, 127
— fīrūza-rang 167
— **ghāyatu'l-azal** 63
— — 'l-ghāyāt 113, 120—121, 141
— — 'l-ghāyāti azalī 112, 121
— lājwardī 31
— māh 88
— yāqūt-rang 144, 243
**qubbatu'l-bayḍā'** 70, 98, 99, 245, 402
— 'l-bayḍāyi 'ālami kūchik 315
**Qur'ān** 250—253
— (= āwāzi Khudā) 252
— (= ghayri makhlūq) 251
— (= kalāmu'l-lāh) 252
— (= Salmān) 172
— (sūra-hāyi —) 60, 65
quṭbu'l-arḍ 4
quṭra'i palīd 331
quwwat ki dar abr ast 225
**quwwati** chahār ṭab' 227
— nāmiya 188

(**Rābiḍa** ?) 330
Rabūbiyyat 165, 166, 220, 236
raftār 337
rahānanda'i mu'minān (= Ḥusayn) 42
rāḥat wa raḥmat wa shafqat, etc. 314
**ragi** bādi āfat 272, 273, 281, 384
— haft-shākh 35
— safīd dar dil 255, 317
— — (ki khūn dar way nīst) 374
raj'at wa karrat 259, 388
rāmiḍa (rābiḍa ?) 330
ramz 324
**rastagārī** 170
— (ṭalabi —) 364
— wa najāt 323
Rasūl (Khudā wa —) 297
rasūli MT = Salmān 172
rasūlāni MT, haft — 31
rawshanā'ī, mu'mināni — 32
rawshanā'īyi 'ilm 301
rawshanīyān wa barādarān 47, 48, 50, 296, 348
rāza (?), *also* rāwida, *or* rāwiza ? 330
rūdi Nīl, *see* khāna'i āb 307
**rūḥ** = Khudāwand 30
**rūḥ** (bar ilāhiyyat = MT) 95
— wa arwāḥ 122, 124, 166
— wa arwāḥān 277
— ba rangi barq 240
— — — qamar 30
— bar maghzi pīshānī 29, 267
— bar mayāni dū abrū 20, 21
— dar nīma'i rāsti dil 281
**rūḥi** 'Alī 15
— bīnā'ī 29, 353, 354, 357, 379
— būyā'ī 29, 353, 354, 357, 379
— chāshnī-gīr 29, 90, 290, 349, 354, 359, 375, 380
— dil 246
— gīrā'ī 349, 352, 354, 358
— gūyā'ī 29, 352, 354, 357
— ḥabsī 253, 312, 313, 317, 326, 341, 347, 409
— ḥissī 114, 115, 320, 341
— — (= 'Azāzi'īl) 232
— ḥissiyya 115, 188, 221—224, 228, 261, 263, 264, 285, 323, 324, 326, 327—329, 387, 398, 409
— ḥissiyya'i ḥabsī 307, 320
— — ḥissī 343, 374
— (hama) kitāb-hā 5
— kull 22, 306
— maghz 275, 363, 390
— maghzi pīshānī 367
— MT 172, 411, 415
— mu'allim 243
— mudhnibīni muntaẓira 222
— Muḥammad 13
— mumtaḥina 116, 241, 257, 285
— munkirān 188
— muntaẓira 305, 341, 387—389
— muqtaṣid 343
— mu'tariḍa 115, 209, 224, 256, 260, 326, 337, 338, 386, 387, 389, 395
— muṭma'inna 234, 253, 285, 298, 310, 324, 369, 391
— muṭma'inna'i mu'tariḍa 221
— nādānī 316
— nāmiya 184, 264, 336, 386
— nāṭiqa 63, 83, 113—115, 251, 253, 255, 257, 269, 275, 278, 312, 313, 325, 362, 366, 374, 391, 393, 409, 412, 416, 417
— **nāṭiqa'i** mu'minān 149

rūḥi nāṭiqa'i nūrānī 311, 315, 326, 353
— pāk wa pākīza (28 —) 134
— raftār 306
— raftārī 352, 354, 358
— rawshan 412
— rawshanā'ī 318
— rawshanī 15, 17, 20, 240, 250, 257, 282, 329, 334
— sābiqu'l-khayrāt 341, 343
— Salmānu'l-kabīr 162
— shahwat 228, 243, 261, 263, 318, 330, 387
— — (= qālibi ladhdhat wa chāshnī) 228
— shinwā'ī 28, 29, 353, 354, 356, 378
— waḥyi wuḍūḥ-ār 259
— zakhkhār 90
rūḥu'l-akbar 22, 85, 245, 268, 274, 284, 334
— 'l-akbari kullī 246, 390
— 'l-'aql 22, 33, 34, 85, 243, 262, 263, 270, 274, 284, 334, 337, 390, 416
— 'l-arwāḥ 212
— 'l-a'ẓam 22, 63, 84, 246, 270, 272—274, 278, 281, 284, 334, 390, 412
— 'l-fikr 15, 22, 32, 84, 232, 241, 242, 269, 270, 271, 274, 277, 284, 286, 334, 337, 389, 416
— 'l-fikri ḥabsī 270
— 'l-ḥayāt 67, 307, 311, 343, 356
— 'l-ḥayāti dil 232
— — ḥabsī 364—365, 390—391, 414—415
— — Īzadī 66
— — jismī 88
— — madhmūm 320—321
— — maghz 17, 116, 232, 272, 316, 318, 333, 354, 356
— — maghzi pīshānī 284, 287
— — mu'tariḍa 320, 414
— — mu'tariḍān 301
— — muṭma'inna 344, 354
— — nāṭiqa 15, 21, 31, 32, 112, 187, 240, 254, 270, 274—275, 289, 309, 337, 360, 414
— — nāṭiqa'i mumtaḥina 31
— — — Nūḥ 418
rūḥu'l-ḥayati-nāṭiqa'i nūrānī 271, 277, 286
— 'l-ḥifẓ 21, 32, 33, 84, 241, 242, 268, 269, 271, 274, 284, 286, 290, 389, 416
— 'l-'ilm 22, 33, 87, 242, 243, 261, 263, 268, 269, 274, 284, 286, 290, 334, 337, 389, 416
— 'l-īmān 21, 28, 32, 88, 232, 241, 250, 261, 263, 268, 269—272, 274—278, 282—284, 286, 287, 290, 312, 329, 337, 345, 366, 369, 389, 390, 416
— — (tābishi — —) 187
— 'l-īmāni 'Arsh (= Salmān) 250, 346
— — muwaḥḥid 32
— 'l-jabrūt 15, 22, 87, 242, 243, 268, 271, 274, 278, 284, 290, 334, 337, 389
— 'l-jalāl 412
— 'l-khirad *(sic!)* 89
— 'l-kitāb 5
— 'l-muqaddas 278
— 'l-quds 22, 33, 87, 243, 245, 262, 263, 268, 270, 271, 274, 284, 287, 334, 337, 390, 416
— 'l-qulūb 187, 232, 240—242, 244—246, 257, 258, 270, 274, 285, 312, 316, 329, 372, 385, 389
— 'l-qulūbi mu'minān 32
— 'l-waḥy 211, 276
— 'l-waḥyi 'Alī 15
rūḥ-hā wa arwāḥ-hā 6
— wa nūr-ha 152
rūḥ-hāyi hama mu'minān 40
rūḥāni mu'tariḍān 135
rūḥānīyān 235, 326
— wa barādarān 133
— wa nūrānīyān 121
rūḥāniyyat 20, 83, 165, 166, 185, 186, 220, 236, 374, 393, 412
rūza 299, 367, 370, 371
rūzi ākhirat 238
— — (= Salmān) 251
— 'Āshūrā 248, 249
— ba'th wa nushūr 396
— buzurg = rūzi ākhirat 251
— — = Salmān 238

**rūzi** qiyāmat 345, 364
rūzīyi gawharāni 'Azāzi'īl 227

**Sābiqān** 136, 137, 167, 198, 222, 223
ṣabr (= rūḥ) 313
ṣad-u panj sūra'i Qur'ān 356, 359
saddi Yājūi wa Mājūj 222
Safīna 264
Safīna'i Nūḥ 235, 265, 268
ṣāḥib-sharī'atān 390, 419
sajda'i manāra'i Kūfa 47
sālār wa mihtar 123
ṣalawāt 309, 310
**Salmān** = 'Arsh, amānat, amānat-dār, bābi MT, ḥijābi MT, khudāwandi mu'minān, kitābi MT, Qur'ān 172
— = āwāzi MT, rūzi ākhirat 251
— = Qur'ān, nā-āfarīda, nā- makhlūq 252
Salmāni 'ālami kūchik 392, 393
sam' wa baṣari MT 25, 61
Samī'ā (?) = *a planet*? 363
Ṣamṣām 286
ṣan'i Ḥaqq 10
sar wa sālāri īn nūr-hā 108
sarāparda'i 'ālī 10
sarīr wa takht-gāhi Īzad 14
**sarīr-gāhi** Īzadī 35, 89, 95, 246, 345, 360, 376
— — MT 212
— — ẓuhūr-gāh 349
sar-māya'i hama kutub 4
sarwarān (wa muwaḥḥidān wa mu'minān) 9
saṭri ghāyatu'l-ghāyāt 60
shahwat 223, 224, 233, 244
shahwati shahwānī 213
shajari Bihisht 210
shajara 220
**shakhṣ** 23
— (panj —) 413
— wa qālib 216
**shakhṣi** Khudā 86
— Khudāwand 33, 83
— — (mu'āyana'i —) 83
— MT 96
— nūrānī = nūri ghāyatu'l-ghāyāt 82
**shakk** 215
**shakk** (jān wa tan az —) 192
— wa nifāq 388
— wa shubhat 199
shākkī wa mu'tariḍ 340
shākkīyān 189, 206, 412
sharḥi nūri āsmān-hā 5
sharī'at, dawri — 46
**sharī'ati** 'Alī 19
— Muḥammad 19
sharṭ, chahār 216—218, (293, 297)
sharṭi MT, chahār (216—218), 293, 297
Shayṭān = ḥissiyya 221
**shīr** 97, 127
— (az nūri Fāṭima) 98
— wa bāz 99
— wa Burāq wa bāzi safīd wa Humāyi Humāyūn wa Duldul 97
**shish** akhlāṭ-hā 332
— dawr 416
— dīwān-hā 181
— gurūh 123
shu'ā' = āwāzi MT 122
**ṣifat** wa waṣf 92
— wa waṣfi MT 216
**ṣifati** bīnā'ī 5
— buzurgwārīyi MT 68
— dah dīwān-hā 6
— waḥdāniyyati Bārī 10
**ṣifri** hazār-rang 61, 63, 334
— zabarjad-rang 146
**sih** malā'ika 65
— rūḥ (ki durīgh ast nāmi īshān dar kitāb nawīshtan) 273
silsila'i nūrīn 114
silsila-hāyi nūrīn 109
sipāhi Qā'im 398
**ṣirāṭ** 338, 339
— (= dil) 344, 345
**ṣirāṭi** 'ālami kūchik 343
— dil 348
— mu'minān 235
sirri āsmān 411
su'āl 348, 349
sujūd-gāhi yatīmān 234
Sunnat 297
ṣūri Isrāfīl 285
ṣūrati Fāṭir 412
**ṣūrati** nigārīda dar Bihisht 211, 212
— nigārīn, panj 103

**Ṭab'**, chahār 179, 221, 227
ṭabā'i', chahār 254, 384, 385
ṭabaqa'i zamīn, haft 337
**tābish** wa damishi ilāhiyyat 87
— wa qawli 'ālim 240
**tābishi** 'ālim 245
— Ilāhī 326
— — wa mazāji ghāyatī 86
— khūrshīdī 113, 285, 337, 412
— rūḥu'l-īmān 187
tafakkur kardan 298
**tafsīri** āyat 168, 170, 303
— Basmala 60, 76
— ẓāhir 94
tajallīyi MT 271, 272,
takht wa sarīr-gāh 30
— wa sarīr-gāhi MT 28
takhti M—d Muṣṭafā 235
takht-gāhi Īzadī 83
ṭalāq, sih 309
Ṭālibī, madhhabi — 52
taqarrub, ba Khudā 236, 237
**tasbīḥ** 191, 193—195, 205, 212, 413—4
— wa tahlīl 337, 372, 415
**tasbīḥi** khwīsh (az MT) 129, 130
— MT 189
**ṭā'ūs** 306, 307
— wa mār 213, 306
ṭā'ūsāni nūrīn wa nigārīn 104
ṭawāf 111
tawakkul 298, 369
tawallā wa tawakkuli hama rūḥ-hā 88
tawba 409
**ta'wīli** bāṭin 355
ta'yīdi waḥy 299
tīghi 'Alī, chahār 286
— safīdi Qā'im 287
Ṭūbā 100, 127, *etc.*

Ū Ta'ālā 200
Ummu'l-kitāb = Bāqir 11
— — = Imām 2
**ummahāt**, chahār 338
— dawāzdah 335
ushtur wa alif 20, 23

**Waḥdāniyyati** Ilāhī, nūri — 9
— — (ṣifāti — —) 10
**waḥy** 341, 409
**waḥy** wa damishi Ilāhī 293
— wa mazāji Ilāhī 317
— wa tābishi Ilāhī 326
**waḥyi** Ilāhī 232, 259
— mazīj 341, 342
— mazīji 'ankūrī (?) 342
walāyat 47
walāyati 'Alī 53—59
Waliyyu'z-zamān (= Bāqir) 46, 53, 355
waṣf wa ṣifati Khudā 147
**waṣīyi** Ādami 'āṣī 409
— — dā'im 409
— — madhmūm 409
**waṣīyān** 294
— (haft) 360
— wa payghambarān 299
waṣlati Īzadī 113, 285, 337, 412—413
wildān wa ghilmān 127

**Yamīn** wa yasāri MT 384
yatīm, dū 73
yatīmān, sujūd-gāhi — 235
yawmu'l-Qiyāmat 227

**Zādani** 'Īsā 265
**ẓāhir**, 'ālimāni — 149
— ('ilmi —) 298
— wa bāṭin 217
aẓ-ẓāhir wa'l-bāṭin 43, 44
ẓāhiri sharī'at, 'ilmi — — 298
ẓāhirīyān 178
zakāt, *etc.* 367
ẓālimān 217, 296
**zani** khūb-rūy (= Iblīs) 214
— nīk-chihra 206
zan-chihra 210, 212, 213, 396
zan-chihragī 261
zanjīri-Ilāhī 114
zinā 210
zindāni dil 92
zinhāri naqībān wa najībān 80
ziyārat wa naẓāra 348
Zuḥal 378
Zuhrā wa mahtāb 378
**ẓuhūr** 47, 120, 407
— wa tābish 344, 345
**ẓuhūri** Ādamu'd-dā'im 293
— Ahrīman 186

ẓuhūri Ahrīmanī 342
— 'Alī 54—59
— Amīru'l-mu'minīn 169, 170
— 'ankūrī (?) 213
— Ilāhī 53, 54, 103, 104, 170, 245, 272
— — wa nigāhi mu'minī 88, 89
— ilāhiyyat 200, 294, 322
— 'Īsā 167
— MT 167, 194
— — (az ḥijābi Salmān) 141, 144, 154, 162, 172
ẓuhūri nūrī 236
— Qā'im 47, 396, 398
— rūḥāniyyat 105
— Salmān wa Miqdād wa Bā Dharr 80
— shakhṣi nūrānī 82
— ṣūrati nigārīn dar Bihisht 211
ẓuhūru'l-īmān 287
ẓuhūr-hāyi MT 293
ẓuhūrāti 'ankūrī (?) 149
— payghambarān, haft 288
ẓuhūrātī wa payghambarān 78

## V.

## Quotations from the Coran.

II, 1 356
— 17 328
— 28 191, 202
— 29 204
— 32 137
— 33 211
— 35 409
— 36 140, 199, 200, 210, 214, 317
— 38 219
— 90 85
— 150—2 310
— 172 237
— 180 372
— 192 247, 390
— 257 114
— 258 189—90
— 262 270

III, 1 356
— 5 11, 12
— 15 198
— 16 89
— 35 190, 203, 316
— 91 376
— 102 321, 328

IV, 1 357
— 59 401 (bis)
— 60 219
— 132 398
— 142 135
— 153 271

V, 1 190, 203, 316, 357
— 69 84
— 77 138, 332
— 119 394

VI, 1 357
— 38 402
— 59 238
— 73 378
— 77 115
— 78 115
— 103 85
— 150 390

VII, 1 358
— 10 142—3
— 10—17 206—208
— 11 205
— 22 193
— 38 406
— 52 75, 362, 419
— 139 272—3
— 170 275
— 171 141—2, 142

VIII, 9 392

IX, 73 110
— 105(?) 95
— 119 388

X, 1 418
— 13 387

XI, 1 418
— 9 290
— 9—10 289
— 109 27

XII, 1—2 417—8

XIII, 1 417
— 10 50
— 14 185, 230

XIV, 1 417 *(bis)*
— 22 383, 386
— 49 346

XV, 1 417
— 26 146
— 43—44 400
— 87 74, 360

XVI, 79 121
— 92 344
— 109 128
— 128 398

XVII, 46 40, 415
— 53 403
— 63—67 155—6
— 79 297—8
— 110 394

XVIII, 29, 219
— 48 158—9
— 105 128
— 109 122
— 110 234

XIX, 12—13 49
— 22—25 278—9
— 90 293

XX, 3—4 64
— 4 90, 333
— 76 50
— 118 160—1, 224, 307
— 119 307, 409
— 126 144, 161, 383
— 127—8 178

XXI, 31 303
— 34 254

XXII, 18—19 59
— 38 34

XXIII, 12—14 37, 384—5
— 38 406

XXIV, 35 102, 108
— 40 233

XXV, 1 359
— 15 192
— 47—49 108—9

XXX, 6 19

XXXII, 11 377
— 30 341

XXXIII, 44—46 118-9
— 72 167—8

XXXV, 28—29 342—3

XXXVI, 36 308
— 40 110, 187
— 83 87

XXXVII, 6 335
— 126 162

XXXVIII, 71 125
— 71—74 164—5
— 78—79 214—5

XXXIX, 23 245—6

XL, 7 67
— 14—15 366

XLI, 30 316
— 53 339

XLII, 5 208, 338
— 9 85, 127

XLIV, 9 174

XLV, 2 27
— 28 251

XLVI, 14 350
— 25 86

XLVII, 12 253
— 16—17 107

XLVIII, 7 71
— 14 30

XLIX, 10 218

L, 15 282

LII, 1—6 268

LIII, 6—7 283
— 9 283

LIV, 13 269

LV, 14 192
— 19—20 61
— 33 139, 171
— 72 51, 106

LVI, 10—11 134
— 26 346
— 29—30 99
— 38—42 197
— 40 346
— 82—83 348

LVII, 1 413
— 21 98, 154

LIX, 1 413
— 21 36
— 24 40

LX, 10 3

LXI, 1 413
— 4 293
— 11 373

LXII, 1 97, 414

LXIII, 8 258

LXIV, 1 414

LXV, 3 88

LXVII, 19 105
— 26 266

LXIX, 17 74
— 32 351

LXX, 4—5 402
— 6—7 93, 158

LXXI, 14—16 100—1

LXXIII, 1 280

LXXIV, 29—30 76
— 41—43 322

LXXV, 23 4

LXXVI, 6 104
— 30 202

LXXVII, 25—26 315

LXXIX, 30 304

LXXX, 13—15 4
— 25—34 319—320
— 38—48 321

LXXXII, 8 403

LXXXIX, 23 103

XC, 17—18 313
— 19—20 314

XCVIII, 5 406

XCIX, 7—8 330

CVII, 4—5 370

CXII, 1 93
— 1—4 82, 148, 149
— 3 150

CXIV, 5 342